

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİLLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
ARAP DİLİ EĞİTİMİ BİLİM DALI

KUR‘AN-I KERÎM’DEKİ BAZI DEYİMLERİN ÇEVİRİ STRATEJİLERİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Muhammed ÖZCAN

Ankara
Temmuz, 2013

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİLLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
ARAP DİLİ EĞİTİMİ BİLİM DALI

KUR‘AN-I KERÎM’DEKİ BAZI DEYİMLERİN ÇEVİRİ STRATEJİLERİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed ÖZCAN

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Hakkı Suçin

Ankara
Temmuz, 2013

Muhammed Özcan'ın “Kur'an-ı Kerim'deki Bazı Deyimlerin Çeviri Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı tezi 12.07.2013 tarihinde, jürimiz tarafından Yabancı Diller Eğitimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

<u>Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Başkan: Prof. Dr. M. Faruk Toprak	
Üye (Tez Danışmanı): Doç. Dr. M. Hakkı Suçin	
Üye : Yrd. Doç. Dr. Erdinç Doğru	
Üye :	
Üye :	

ÖN SÖZ

Milyonlarca insanın düşünce yapılarına yön veren Kur'an-ı Kerim'in farklı yönleriyle ilgili farklı platformlarda birçok çalışma yapılmış olmakla birlikte, edebiyatın zirvesinde bir metin olan Kur'an'ın deyimisel yönüyle ilgili çeviribilim çerçevesinde yapılan kapsamlı bir çalışma neredeyse yoktur.

Bu düşünceyle karar verdiğimiz çalışmada Kur'an'daki bazı deyimlerin anlam alanının belirlenmesi için erken dönem Arapça deyim kaynakları taranmış, deyim çeviri stratejileri irdelenmiş, ulaşılan anlamsal alan erek dil Türkçe açısından değerlendirilmiş, meallerin verdikleri karşılıklar incelemeye alınmış ve son olarak kaynak deyme Türkçe öneri sunulmuştur. Yapılan bu çalışmanın Kur'an'ın daha fazla erek okur tarafından anlaşılmasına aracı olmasını ve araştırmacılara ışık tutmasını ümit ediyoruz.

Tezin hazırlanmasında, katkılarıyla, yapıcı eleştirileriyle yardımını her zaman yanımda hissettiğim danışman hocam Doç. Dr. Mehmet Hakkı Suçin'e, bazı deyim çevirilerinde önerileriyle katkıda bulunan Yard. Doç. Dr. Erdinç Doğru'ya, bazı deyim kaynaklarına ulaşmamda destek veren Yard. Doç. Dr. İbrahim Özay'a teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

KUR‘AN-I KERÎM’DEKİ BAZI DEYİMLERİN ÇEVİRİ STRATEJİLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZCAN, Muhammed
Yüksek Lisans, Arap Dili Eğitimi Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Hakkı Suçin
Temmuz-2013, 188 Sayfa

Bu araştırmanın amacı, Kur’an-ı Kerim’in Türkçe çevirilerinde deyimlerin aktarılmasında kullanılan çeviri stratejilerini saptamak, çevirmenlerin verdikleri eşdeğerliklerin nedenlerini ortaya koymaktır.

Bu çalışmada mevcut durum analizi için betimsel metot izlenmiş ve ayrıntılı literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın evrenini Kur’an ve İncil çevirileri çevirileri oluştururken, örneklemini on farklı meal çerçevesinde incelenecek olan Kur’an’daki deyimler oluşturmaktadır.

Eşsüremlili yaklaşım uygulanmış olan bu çalışma, kaynak taraması yöntemine dayanmaktadır. Bu çerçevede, analiz edilecek on Kur’an meali ışığında daha önce belirlenen Kur’an’daki deyimler yapısal ve anlamsal yönden incelenmiştir.

Araştırma sonunda elde edilen bulgular, Kur’an çevirmenlerinin Kur’an’daki deyimleri çevirirken genel bir yöntem benimsemediklerini, benzer deyimlerde çok farklı stratejiler kullandıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca meallerin kullandıkları yöntemler içerisinde en çok biçim aktarımının bulunması, çevirmenlerde kaynak dili erek dile aktarma endişesinin ön plana çıktığını ifade etmektedir. Ekleme ifadelerin yoğun bir şekilde verilen eşdeğerliklerde yer alması çevirmenlerin anlamsal alandan kopmak istemediklerini ifade etmesinin yanı sıra doğrudan anlamı temel alan stratejileri tercih etmelerindeki düşük yüzdelik oran, çevirmenlerin – mümkün olduğunca – erek dilin tüm imkânlarını kullanmadıklarının göstergesi olmuştur.

ABSTRACT

EVALUATION OF SOME IDIOMS IN THE QUR'AN IN TERMS OF TRANSLATION STRATEGIES

OZCAN, Muhammed

Master's Degree, Department of Arabic Language Teaching

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Mehmet Hakkı Sucin

July-2013, 188 pages

The aim of this study is to determine the strategies used within the framework of a Turkish translation of the Qur'an phrases and to analyze the backgrounds of equivalences proposed by the translators.

In this study, descriptive method was monitored for the analysis of the current situation and carried out a detailed review of the literature. The translation of Quran and Bible which are creating the population of the study, the study sample is the Qur'an phrases, which will be examined within the framework of ten different meal.

In this study, which is applied diachronic approach, is based on the method of literature review. In this context, the previously determined idioms in the Holy Qur'an will be examined structural and semantic aspects in the light of the ten Qur'an translations to be analyzed.

The findings obtained at the end of the research has revealed that the Qur'an translators not pursuing a particular method and making use of different strategies in very similar idioms during process of translating. In addition, formal correspondence with the largest percentage among strategies states that the translators of Qur'an have an anxiety to be successful in the translation process. Taking places an intensive way the addition strategy emphasize that the translators do not want to break away from semantic field. On the other hand, the low percentage rate in strategies directly based on message have become an indicator of the translators haven't used - as far as possible - all the facilities of the target language.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Amacı	1
Araştırmanın Önemi	2
Araştırmanın Varsayımları	3
Araştırmanın Sınırlılıkları	3
Tanımlar	4
İlgili Araştırmalar	4
Araştırmanın Modeli	5
Evren ve Örneklem	5
Verilerin Toplanması	6
Verilerin Analizi	6
BİRİNCİ BÖLÜM	7
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE YURT DIŞINDA KUTSAL METİN ÇEVİRİLERİ	7
1.1. Tarihte Kutsal Metin Çeviri Anlayışı	7
1.1.1. Antik Çağ (Hieronymus ve Vulgata Çevirisi)	8
1.1.2. 14. Yüzyıl (Richard Rolle ve John Wycliffe, John Purvey ve John of Trevisa'nın İncil Çevirileri)	10
1.1.3. 16. Yüzyıl (William Tyndale ve İncil Çevirisi)	11
1.1.4. Martin Luther ve İncil Çevirisi	12

1.1.5.	Kral James Onaylı İncil	15
1.1.6.	Değerlendirme	16
1.2.	Günümüzde Kutsal Metin Çalışmaları.....	17
1.2.1.	Kutsal Metinlerin Çevrilebilirliği	17
1.2.2.	Kutsal Metin Çeviri Türleri	20
1.2.2.1.	Harfi Harfine Çeviriler	20
1.2.2.2.	Eşdeğer Sözcük Kullanımına Dayalı Çeviriler	21
1.2.2.3.	Dinamik Eşdeğerli Sözcüklerin Kullanımına Dayalı Çeviriler.....	21
1.2.2.4.	Farklı Sözcüklerle Açıklamaya Dayalı Çeviri	22
1.2.3.	Değerlendirme	22
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE’DE YAPILAN KUR’AN-I KERİM		
ÇEVİRİLERİ.....		23
1.3.	Tarihte Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Çevirileri	23
1.3.1.	Selçuklular ve Osmanlılar Döneminde Kur’an Çevirileri	25
1.3.2.	Cumhuriyet Döneminde Kur’an Çevirileri	26
1.3.3.	Tarihte Türkçeye Yapılan Çevirilerde İzlenen Yöntemler	27
1.3.4.	Değerlendirme	28
1.4.	Günümüzde Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Çevirileri	29
1.4.1.	“Meâl” Kavramı ve Etrafındaki Düşünceler.....	29
1.4.2.	Kur’an-ı Kerim’in Çevrilebilirliği	30
1.5.	Genel Değerlendirme	34
İKİNCİ BÖLÜM.....		36
METODOLOJİ		36
2.1.	Deyimlere Genel Bir Bakış	36
2.1.1.	Tanımı	36
2.1.2.	Kapsamı	37
2.1.3.	Önemi.....	39
2.2.	Deyim Çevirileri.....	39
2.2.1.	Deyim Çevirilerinde Çevirmen Kaynaklı Genel Sorunlar.....	40
2.2.1.1.	Kaynak ve Erek Dile Hâkimiyetsizlik.....	40
2.2.1.2.	Artalan Bilgisi Yetersizliği	41

2.2.1.3. Çevirmenin objektifliği	42
2.2.1.4. Çevirmenin Eşsürekli Yaklaşımı Takip Etmemesi	44
2.2.1.5. Yöntemsizlik	45
2.2.2. Deyim Çevirilerinde Erek Dilde Eşdeğerlik Sorunları	46
2.2.2.1. Farkındalık	47
2.2.2.2. Erek Dilde Eşdeğerlik Bulma Problemi	48
2.2.2.3. Bağlam Farklılıkları	49
2.2.2.4. Kültürel Farklılıklar	49
2.3. Deyim Çevirilerinde Eşdeğerlik Yaklaşımları	51
2.3.1. Tam Eşdeğerlik (Benzer Anlam, Benzer Biçim)	53
2.3.2. Kısmî Eşdeğerlik (Benzer Anlam Farklı Biçim)	54
2.3.3. Açıklama Metoduyla Çeviri	55
2.3.4. Çıkarma Metoduyla Çeviri	57
2.4. Çalışmada İzlenecek Yöntemler	57
2.4.1. Deyimlerin Seçimi	58
2.4.2. Deyim Çevirilerinde Eşsürekli Yaklaşımın Uygulanması.....	58
2.4.3. Deyimlerin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi	60
2.4.4. Günümüz Türkçesinde Uygun Karşılıklarının Bulunması	61
2.4.5. Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Karşılaştırılması	62
2.4.5.1. Genel Çeviri Stratejileri	63
2.4.5.1.1. Birebir/Biçimsel Çeviri.....	64
2.4.5.1.2. Yarı-biçimsel Çeviri	64
2.4.5.1.3. Ödünçleme Yöntemi.....	65
2.4.5.1.4. Ekleme Stratejisi.....	65
2.4.5.1.5. Genelleştirme/Özelleştirme Stratejileri	66
2.4.5.1.6. Yerleşik Olmayan Deyimsel İfadeyle/Deyimsel Olmayan İfadeyle Çeviri	66
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	67
ARAŞTIRMA BULGULARI	67
3.1. Kur'an'dan Seçilen Deyimler	67
3.1.1. حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ (A'râf: 40)	67
3.1.2. إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ (Mu'min (Ğâfir): 18).. 75 وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ (Ahzâb: 10);	75

3.1.3.	وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا (Hûd: 92).....	82
3.1.4.	تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ (Tebbet/Mesed: 1)	88
3.1.5.	وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ (İsrâ: 29).....	92
3.1.6.	وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَصَدًا (Kehf: 51).....	97
3.1.7.	أَنِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ (Nâzi'ât: 10)	102
3.1.8.	لَا مَسْئَمَ لِّلنِّسَاءِ (Nîsâ: 43; Mâide: 6)	107
3.1.9.	كَأَلَّتِي ثَقِصَتْ غَرْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنكَاثًا (Nahl: 92).....	112
3.1.10.	فَضَرَبْنَا عَلَىٰ آذَانِهِمْ (Kehf: 11)	118
3.1.11.	حَتَّىٰ تَصْعَ الْوَرْبُ أَوْزَارَهَا (Muhammed: 4)	122
3.1.12.	كِبَاسِطُ كَفِيهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ (Ra'd: 14).....	129
3.1.13.	تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا (Kamer: 14)	134
3.1.14.	أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ (Kâf: 16)	140
3.1.15.	تَذْهَبَ رِيحُكُمْ (Enfâl: 46)	144
3.1.16.	لَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ (A'râf: 154).....	149
3.1.17.	يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ (Kalem: 42).....	153
3.1.18.	وَالصُّبْحُ إِذَا تَنَفَّسَ (Tekvir: 18).....	159
3.1.19.	صَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ (Fecr: 13).....	164
3.1.20.	اشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا (Meryem: 4).....	168
SONUÇ VE ÖNERİLER.....		174
KAYNAKÇA.....		178
EKLER.....		187

TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Tam eşdeğerlik (benzer anlam, benzer biçim) çeviri örnekleme

Şekil 1.2. Kısmi eşdeğerlik (benzer anlam, farklı biçim) çeviri örnekleme

Şekil 1.3. Açıklama yöntemi örnekleme

Tablo 3.1-3.20 Seçilen meallerin deyim çeviri stratejilerine göre sınıflandırılması

Tablo 3.21. Tablo 3.1-3.20 arası tablolarda kullandıkları çeviri stratejilerine göre sınıflanan meallerin kullandıkları stratejilerin toplu şekilde sayısal ve yüzelik olarak vurgulanması

KISALTMALAR LİSTESİ

Sad.	: Sadeleřtiren
Yay. haz.	: Yayına hazırlayan
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
c.	: cilt

GİRİŞ

Bugün “çeviribilim” şeklinde adlandırılan disiplin varlığını kutsal metin çevirilerine borçludur. Özellikle Batı’da çeviri araştırmaları İncil çevirileri üzerinde yapılan araştırmalara dayanmaktadır. Biçimsel ve dinamik eşdeğerlik terimleri üzerinde çeviri teorisini oluşturan Nida’nın çalışmalarında İncil çevirilerinden çok sayıda örnek bulmak mümkündür (Nida, 1964).

Öte yandan genelde kutsal metinlerde, özelde ise Kur’an’da bolca yer alan mecazi lafızlar anlama konusunda problem yaratan diğer bir durumdur. Mecazi ifadeler kelime anlamlarının ötesinde daha uzak anlamlara işaret etmekte, bu ise çevirmen kararları açısından önemli problemler doğurmaktadır. Bu noktada çevirmenin etkinliği devreye girmekte ve çevirmen ana dile ve hedef dile ne kadar hâkimse, söz konusu dillerin kültürlerini, tarihi geçmişlerini ne kadar biliyorsa o kadar iyi bir çeviri ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada Kur’an’daki deyimler Arapça çeviri açısından değerlendirilecek, Kur’an meallerinin gerek yapısal gerekse anlamsal bakımdan deyimleri hangi stratejilere bağlı olarak aktardıkları ortaya çıkarılacaktır. Ayrıca Kur’an’daki deyim çevirilerinde diğer kutsal metin çevirilerinde olduğu gibi çeviri stratejilerinden ne denli yararlanıldığı da incelenecektir.

Problem Durumu

Bu çalışmanın problem cümlesi şudur:

- Kur’an-ı Kerim’in Türkçe çevirilerinde deyimler hangi stratejiler kullanılarak aktarılmıştır?

Araştırmanın Amacı

Bilindiği üzere kutsal metinlerin başka dillere aktarılması tüm asırlarda ortaya çıkan bir problem durumu olarak karşımıza çıkmaktadır.

İncil'in Martin Luther tarafından Almancaya çevrilmesiyle Avrupa aydınlanma dönemine girmiştir. Martin Luther'in ise çağdaş İslam bilginlerinin kurdukları çeviri okullarından etkilendiği düşünülebilir.

Kur'an'a geldiğimizde ise durum biraz farklı bir seyirde gelişmiştir. Zira dünyada her dönemde Kur'an çevirileri çoğunlukla kelime kelime yapılmış, anlam detayları ise tefsir (yorum) kitaplarında incelenmiştir.

Bu çalışmanın amacı yukarıdaki problem cümlesinde temsil edildiği gibi, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe çevirilerinde deyimlerin aktarılmasında kullanılan çeviri stratejilerini saptamak, verilen eşdeğerliklerin arka planının analizini yapmaktır.

Araştırmanın Önemi

Dilbilimde deyim, kavramları özel bir yapı ya da dizilişle belirten ve çoğunlukla gerçek anlamlarının dışında kullanılan (mecazi) kalıplaşmış sözcük grubudur. Bu bağlamda kendine özgü anlamlara gelen deyimlerde yer alan kelimeler aynı dilbilgisi biçemleriyle hedef dile çevrilemezler. Çünkü deyimler milletlerin kültür birikimi sonucunda oluşmuştur. Aynı anlam verilse bile, bu deyimlerin hoşâ gitme özelliğini ortadan kaldıracaktır.

Kur'an'a bakıldığında birçok deyimsele ifadeye rastlamak mümkündür. Ne var ki deyimsele ifadelerin hedef dile çevrilmesinin zorluğunun yanı sıra genel olarak Kur'an'ın çevrilemez olduğu yönünde yaygın bir görüş bulunmaktadır. Çeviribilim Ansiklopedisi'nin (Encyclopedia of Translation Studies) "Kur'an Çevirisi" maddesinde Hassan Mustapha, dilsel ve biçemsel olarak Kuran'ın Arap dilinin bir şaheser olduğunu ve Allah'ın kelimeleri olarak Kur'an'ın çevirisinin ilahi doğasından dolayı meşru görülmediğini vurgulamaktadır (Mustapha, 2001). Kur'an çevirilerinde çeviri terimi yerine meal ifadesinin kullanılması bunun bir göstergesidir. Bu aşamada çevirmenin, en başta çeviri işini tam olarak başaramayacağını kabullenmesi istenmektedir. Bu da çevirmeni zorda bırakan bir durumdur.

Tüm bunlardan hareketle, deyimlerin çeviribilimde özel bir çeviri alanı oluşturduğu düşünüldüğünde Kur'an'daki deyimlerin Türkçeye aktarılma biçimlerini incelemek ve gerekiyorsa yeni çeviri önerileri getirmek büyük önem taşımaktadır.

Araştırmanın Varsayımları

Bu çalışmada aşağıdaki varsayımlar üzerinde durulacaktır.

1. Kur'an-ı Kerim'deki deyimlerin Türkçeye çevirileri işlevsel çeviriler değildir.
2. Deyim çevirileri çevirmenlerin kimliklerine göre farklılaşmaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada ele alınan deyimlerde kullanılacak bütüncü Kur'an-ı Kerim'in şu meallerinden oluşmaktadır:

1. Ateş, S. (2004). *Kur'ân-ı Kerîm ve yüce meali*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.
2. Bilmen, Ö. N. (2002). *Kur'an- ı Kerim ve Türkçe meali* (Sad. Sadrettin Gümüş, Yakup Çiçek ve Muhsin Demirci. İstanbul: İpek Yayın-Dağıtım.
3. Bulaç, A. (2009). *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe anlamı*. (1. Basım). (Metinli/Cep Boy). İstanbul: Çıra Yayınları.
4. Çantay, H. B. (2008), *Kur'an- ı Hakîm ve meal- i kerim*. (2. Baskı). (Tek Cilt) (yay. haz. M. A. Yekta Saraç). İstanbul: Risale Yayınları.
5. Esed, M. (2002): *Kur'an mesajı/meal-tefsir*. (Çev. Cahit Koynak, Ahmet Ertürk). İstanbul: İşaret Yayınları.
6. Öztürk, Y. N. (2009). *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe meali*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınevi.
7. Tekin, A. (2008). *Kur'an'ın anlaşılmasına doğru - tefsiri meal*. (7. Baskı). İstanbul: Kelam Yayınları.
8. T.D.V (Türkiye Diyanet Vakfı) Yayınları (2012). *Kur'an-ı Kerim açıklamalı meali*. (13. Baskı). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,

9. Yazır, E. H. (2012). *Açıklamalı Kur'an-ı Kerîm meali*. (sad. M. Sadi Çöğenli). İstanbul: Huzur Yayınevi.
10. Yüksel, E. (2012). *Mesaj Kur'an çevirisi*. (5. Basım). İstanbul: Ozan Yayıncılık

Ayrıca çalışma, Kur'an'da yer alan 20 deyim ile sınırlıdır. Bu deyimler, çeviri normları ve stratejileri açısından çözümlemeye tabi tutulacaktır.

Tanımlar

Kutsal Metinler: Genellikle tek tanrılı dinlerde vahiy yoluyla geldiğine inanılan ilahi sözlerin metinleştirilmiş şeklidir.

Deyim: (locution, expression; phrase, term, idiom; Resensart ve Ausdruck), belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür.

Çeviribilim: Yazılı ve sözlü çevirinin teori, betimleme ve uygulamasını konu alan beşeri ilim dalıdır. Sahalar arası bir çalışma alanı olarak çeviribilim çeviriye destek olan çeşitli sahalardan katkı alır. Bunların arasında metindilbilim, sosyoloji, tarih, karşılaştırmalı edebiyat, felsefe, filoloji, göstergebilim, edebiyat gibi bilim dalları bulunur. Batı dillerinde “translation studies”, “Translationwissenschaft”, “traductologie” gibi isimlerle anılır.

Sözlükbilim: Bir dildeki sözlüksel birimleri, bir başka deyişle, anlam birimlerin sözlük birim niteliği taşıyanlarıyla, dilbilgisel olmayan ve sözlük birimler gibi işlem gören çeşitli birleşimleri (birleşkebirimler) dilbilim yöntemleriyle inceleyen, bu arada sözlük yapımının kuramsal sorunlarını ele alan daldır (Vardar, 2002: 84)

İlgili Araştırmalar

Kutsal metin çevirileri konusunda yapılan çalışmalar oldukça azdır. Bu çerçevede ilk ulaşılan kapsamlı çalışma “Doğu ve Batı’da kutsal kitap çevirileri (İncil, Tevrat, Kur’an çevirilerinde izlenen yöntemler)” adlı yüksek lisans tezidir. Bu tezde

kutsal metinlerin farklı dillere çevirileri genel hatlarıyla ele alınmış ve bir öneri sunulmamıştır. Kaldı ki kutsal metinlerdeki deyimisel ifadelere hiç değinilmemiştir.

Asıl çalışma konumuzu oluşturan Kur'an'daki deyimlerin çeviri stratejileri açısından inceleyen *Kur'an'daki deyimler ve Zemahşeri'nin Keşşaf'ı* adlı doktora tezine ulaşılmıştır. Bu çalışmada ise Kur'an'da yer alan birçok deyim piyasadan seçilmiş Kur'an çevirileri ve Zemahşeri'nin Keşşaf'ı ışığında değerlendirmiş fakat derinlikli ve çeviribilim stratejileri açısından bir analize tabi tutulmamıştır.

Teori aşamasında kutsal metinlerin kendisi ve kutsal metinler içerisinde yer alan Kur'an'ın deyim bazında Türkçe çevirileri araştırmanın çatısını oluşturmaktadır. Bu bağlamda geniş çapta bir literatür taraması yapılacaktır. Bunlar, bu alanla ilgili daha önce çalışılmış tezler, basılı-yazılı kaynaklar, gözlemlerdir.

Bunların yanı sıra Kur'an çevirilerinde yaşanan problemlerin saptanması için basılı-yazılı kaynaklardan bu konunun sosyolojik ve psikolojik temelleri araştırılacaktır.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada mevcut durumun ortaya çıkarılması için betimsel bir metot izlenecektir. Genel tarama modelini, “çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir.” (Karasar, 2009) şeklindeki tanımından hareketle ayrıntılı bir literatür taraması yapılacaktır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini özellikle tek tanrılı Kur'an ve İncil çevirileri oluşturacaktır.

Araştırmanın örneklemine ise on farklı mealin ışığında incelenecek olan Kur'an'daki yirmi deyim oluşturacaktır.

Verilerin Toplanması

Bilimsel araştırma teknikleri doğrultusunda, seçilen konu üzerinde araştırma yaparak, değişik kaynaklardan veri toplamak ve elde edilen verileri doğru olarak analiz edebilmek çok büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda çalışmada kaynak taraması yöntemine başvurulacaktır.

Verilerin Analizi

Araştırmadan kaynak taraması yöntemiyle elde edilecek bulgular incelenecek on Kur'an mealinin ışığında daha önce saptanan Kur'an'daki deyimler yapısal ve anlamsal yönden incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE YURT DIŞINDA KUTSAL METİN ÇEVİRİLERİ

Tarihte her metin türünün ortaya çıktığı tarihten itibaren zamanla bir çeviri kültürü ya da metodolojisi oluşmuştur. Bu bağlamda, her ne kadar bazı asırlarda çeşitli engellemelerle karşılaşsalar da tarihi süreç içerisinde kutsal metinlerin de belirli bir çeviri kültürü oluşmuştur. Ayrıca günümüzde yapılan kutsal metin çevirilerinin – çeşitli dönemlerde çalkantılar yaşasalar da – günümüzde erek okur tarafından anlaşılır nitelikler taşımaktadır.

Ek olarak, günümüze dek tarihte bir metnin diğer bir metne çevrilebilirliği konusu önemli bir yer tutmuş (Ç.N. Çeviri Edebiyatı: 139-40), milyonların inançlarına yön veren kutsal metinler, bu tartışmaların odağında yer almıştır.

Bu çerçevede Kur'an'daki bazı deyimlere eşdeğerlik arayışına girmeden önce yurt dışındaki kutsal metin çevirileriyle ilgili literatüre tarihsel bazda göz atıp, üzerlerinde yapılan tartışmaları incelemek faydalı olacaktır.

1.1. Tarihte Kutsal Metin Çeviri Anlayışı

Katolik dünyasında yüzyıllar boyunca Kitab-ı Mukaddes'i anlamak kilisenin tekeline bırakılmış, halka kutsal metni anlayamayacağı telkin edilmiştir. İncilin anlaşılabilmesi için metin dili olarak Latince korunmuş yerel dillere çeviri günah sayılmıştır.

Fakat Martin Luther Kitab-ı Mukaddes'in kilise çevrelerinin dışında anlaşılması gerektiğini savunmuş ve bu görüşünü meşhur manifestosunda ön plana çıkarmıştır. Buna göre toplumun tüm kesimlerince anlaşılmayan bir kutsal metin herhangi bir anlam ifade etmeyecekti. Bu bağlamda çeviri faaliyetlerine başlayan Luther, İncili Almanca'ya çevirmiştir.

İncil çevirisi ilk olarak 16. yüzyıldan çok önce Vulgata çevirisiyle başlamasına rağmen din adamlarının yasaklamalarıyla fazla bir nüfuz alanı bulamamış ve İncil sadece din adamlarının kendi çıkarlarını dayatmak üzere kullandıkları bir şantaj aracı olmuştur (Geçgel, 2006).

Kutsal metinlerin Tanrı'nın sözü olduğundan yola çıkılarak söz diziminde bir gizem barındıran ve "değiştirilemez" olarak ifade edilmesinden dolayı tarihte Batı'daki çeviri anlayışı daha çok "sözcüğü sözcüğüne" yönünde olmuştur. "Sözcüğü sözcüğüne" çevirinin "sadık çeviri" anlamına geldiği ifade edilegelmiştir. Bu durumdan sadece kutsal metin çevirmenleri etkilenmemiş, aynı zamanda standart yazılı metin çevirmenleri de etkilenmiştir (Seele, 1995: 9).

Çevirinin kültürel, toplumsal, ekonomik ve siyasi içeriklerine göre ele alınmaya başlanacağı 1970'li yıllara dek Martin Luther gibi birkaç istisna dışında 1600 yıllık süreçte "sözcüğü sözcüğüne" çeviri anlayışı hâkim olmuştur.

Bu anlayışın yerleşmesinde reform hareketlerinin yaşandığı 16. yüzyılda dahi çoğu zaman kilise hegemonyasının azaltılamaması etkili olmuştur. Bu uzun süre zarfında yaptıkları kutsal metin çevirilerinden dolayı William Tyndale gibi idam edilen çevirmenler olmuştur. Bu tür acı deneyimler farklı zamanlarda yaşayan birçok çevirmen için şunu ifade etmekteydi: "Çeviri konusunda ne kadar mahir olsan da en mantıklı yol kutsal metin çeviri işine hiç girmemektir."

1.1.1. Antik Çağ (Hieronymus ve Vulgata Çevirisi)

Tarihte İncil çevirileri araştırıldığında en eski İncil çevirisi olarak düşünülen, Antik Çağ'ın son dönemlerine rastlayan Hieronymus'un (M.S. 348-423) kaleme aldığı Vulgata çevirisidir.

Hieronymus, Kutsal Kitabı, İbranice Eski Ahit ve Yunanca Yeni Ahit'i karşılaştırarak çevirmiştir. Bu yüzden Antik çağda çeviri eğitimi açısından Cicero'dan sonra ikinci önemli kişi olarak karşımıza çıkar.

Çeviri tarihinde bu dönemin özelliği ilk kez Hieronymus’la birlikte “metin türlerine göre” çeviri anlayışının ortaya çıkmasıdır. Hieronymus’un çeviri anlayışı ilkçağın bir başka ünlü çevirmeni olan Cicero’dan (M.Ö. 106-43) etkilenmiştir (Kızıltan, 2001).

Antik çağ’da iki tür çeviri anlayışı ortaya çıkmıştır: “Verbum e verbo” (sözcüğü sözcüğüne çeviri); “sensus experimere de sensu” (anlamın çevirisi). “Anlam çevirisi”, Cicero’nun uygulamaya soktuğu çeviri anlayışının bir sonucudur. Fakat Cicero anlama göre çevriden yana olduğunu “karşı savdan” yola çıkarak savunmuştur. Bu yüzden “sözcüğü sözcüğüne çeviri” terimini ilk kullanan kişi Hieronymus’tur. Bu terimi Cicero’nun kullandığı “Verbum de verbo” teriminden yola çıkarak “sensus de senso” şeklinde türetmiştir (Geçgel, 2006). Yalnız, Cicero kendi çevirilerinin hemen hemen hepsinde bu tutumlardan ikincisini, anlamın özgürce aktarımını benimserken, Hieronymus genel olarak, Kutsal Kitap metni için sözcüğü sözcüğüne çevirinin, dindışı metinler için de anlam çevirisinin uygun düşeceğini belirtmiştir. Hieronymus’un çeviri konusundaki bu düşüncelerini içeren “Pammakyus’a Mektup”u, çeviri kuramının tarihinde, metnin türüne göre çeviri görüşünün ilk belgesi niteliğindedir (Göktürk, 1994: 18).

Hieronymus’un Pammachius’a yazdığı mektubunda, Yunanca kaynak metin çevirilerinde Cicero’yu örnek alarak “anlamı” esas alan çeviri tarzını temel aldığını, fakat özel bir söz dizimine sahip kutsal metinde “sözcüğü sözcüğüne” çeviri yapmak gerektiğini aktarmıştır (Tunalı, 2006).

Sözdiziminin bile bir gizem barındırdığı Kutsal Kitap hariç, Yunanca metinleri çevirirken bir sözcüğü başka bir sözcükle değil, bir anlamı başka bir anlamla aktardığımı sadece kabul etmiyorum, herkese açıkça duyuruyorum. (Hieronymus M.S. 395; akt. Störig, 1973: 1).

Yazıcı’nın (2010: 32-37) da dikkat çektiği gibi gerek Cicero, gerek Hieronymus’un kullandıkları “sözcüğü sözcüğüne” ve “anlama göre çeviri” anlayışları günümüz çeviri metotlarıyla bağdaşmamaktadır. Öte yandan Martin Luther’in 16. yüzyılda yapacağı İncil çevirisinde Hieronymus’un İncil çevirisini temel alacak olması 11. yüzyılda Toledo okuluyla başlayan çeviri etkinliğinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir (Yazıcı, 2010: 37).

1.1.2. 14. Yüzyıl (Richard Rolle ve John Wycliffe, John Purvey ve John of Trevisa'nın İncil Çevirileri)

Ortaçağda İncil çevirmenleri arasında yaygın bir görüş vardı. Kaynak sözcük sayısı erek metinde aşıldığı zaman bu durum kaynak metinden sapma olarak nitelendiriliyordu. Kaynak metinden uzaklaşmamak adına çevirilerde erek dildeki metnin aralarına kaynak dildeki karşılığını koymayı ifade eden “interlinearversion” anlayışı hâkimdi.

Ayrıca Orta Çağ'da İncil çevirisi konusunda iki farklı görüş vardı: Birincisi Katolik görüş, diğeri ise Protestan görüş. Katolik görüş İncil'in kutsal bir kitap olduğundan yola çıkarak çevrilmesinin çok zor olacağı tezini ileri sürüyor ve çeviri hareketinin önünde duruyordu. Çeviri yapılsa bile sözcük ve dizimsel açıdan son derece İncil'e bağlı bir çeviri istiyorlardı. Protestanların perspektifine göre ise Kutsal kitap çevirisinde amaç yabancı birinin anlayabileceği bir erek metin ortaya çıkarmaktı. Fakat Protestanlar da Katolikler gibi kaynak metin odaklı bir çeviri ortaya çıkmasından yanaydılar (Köksal, 1995: 22-23).

Böyle bir atmosferde 14. yüzyıla bakıldığında kutsal metin çeviri alanında Mezmurlar Kitabınının çevirmeni Richard Rolle ve ilk kez İncil'in tamamını İngilizce'ye aktaran John Wycliffe, John Purvey ve John of Trevisa isimlerine rastlanmaktadır.

John Wycliffe İncil'i büyük bir dikkatle İngilizceye çeviren ilk kişi olarak bilinmektedir. Bu çeviri 16.yy'a kadar geçerliliğini sürdürmüştür. Wycliffe'in çevirisinde dikkat edilmesi gereken nokta çeviride kullanılan dilin halkın genelinin anlayabileceği bir dil olmasıdır. Çevirisinde halk dili kullanmış olması Wycliffe'in kaynak ve hedef diller konusunda problem yaşadığını göstermez. Aksine kendisi dile öylesine hâkimdir ki halkın aşına olduğu dili kullanırken aynı zamanda kelimelere yeni anlamlar yüklemeyi de başarmıştır.

Yapılan çevirilere bakıldığında, amaç daha çok kaynak metnin halkın tamamı tarafından anlaşılması olduğu için “kelime” çeviri yöntemi yerine “anlamı” temel alan

bir çeviri kuramı kullanılmıştır. Bu yüzden gerekli görülen noktalarda açıklama yoluna gidilmekte ve/veya ek materyallerden yararlanılmaktaydı. Fakat Rolle, son derece kaynak dile bağlı bir çeviri ortaya koymuştur. Bunun yanında ortaya koyduğu çalışmanın ön sözünde geniş açıklamalarda bulunmuş (Baker, 1998: 337), sözcüğü sözcüğüne çevirinin yetersiz kaldığı noktalarda ek materyallere başvurmuştur. Bu yaklaşım Rolle'nin erek okura da hitap etmek istemesinin bir göstergesidir.

Kilisenin baskısının her kesimde hissedildiği bir ortamda genellikle – Rolle'un kaynak odaklı çevirisi – “anlamı” amaçlayan bir çeviri anlayışının hâkim olması kiliseye bir başkaldırı niteliğindedir. Ayrıca yargılanıp idam edilme tehlikesine karşın Kutsal metin çevirmenlerinin cesur davranması başta çevirmenler olmak üzere halkın kilisenin uygulamalarından ne denli hoşnut olmadığının açık bir göstergesidir.

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere 14. yüzyılda, genel olarak “anlamı” temele alan bir kutsal metin çeviri anlayışı hâkim olmuştur.

1.1.3. 16. Yüzyıl (William Tyndale ve İncil Çevirisi)

Bu yüzyıldaki çeviri hareketlerine reformasyon ve rönesans hareketleri damgasını vurmuştur.

VIII. Henry'nin Protestanlığı kabulünün ardından dinde reform hareketleri yaygınlık kazanmıştır. Bu hareketlerden birisi de çeviri hareketleridir. Bu noktada akla ilk olarak William Tyndale'in İncil çevirisi gelmektedir.

Tyndale, sıradan halkın İncil'i kendi dillerinde okumasına karşı çıkan kilise hegemonyasına karşı çıkmış, Hristiyanların inanç ve ibadet kaynağı olan İncil'i herkesin anadilinde okuyabileceğini savunmuştur (Tyndale, 1997: 90-91).

Manguel (2001: 315), Tyndale'in çeviri konusundaki görüşlerini şu sözlerle aktarmaktadır: “Tyndale çeviriyi üstlenmeden önce şöyle yazmıştı: Deneyerek görmüşüm ki, kutsal sözleri ana dillerinde önlerine koyup, metnin düzenini, yöntemini ve anlamını kavramalarına olanak verilmedikçe, sokaktaki adama gerçeği göstermenin

yolu yoktu.” Tyndale, bunu gerçekleştirmek için eski sözcükleri hem yalın aynı zamanda sanatsal bir dile çevirmiştir.

Fakat reform hareketlerine rağmen hâlâ devam eden kilise baskısıyla Avrupa’ya kaçmak zorunda kalan fakat Belçikada yakalanan Tyndale, 1534-1536 yılları arasında hapse atılmış, sonunda yakılarak idam edilmiştir.

Tyndale’in yaptığı İngilizce İncil çevirisi Coverdale’nin kelime bazında yaptığı küçük değişikliklerle yayınlanmıştır.

1.1.4. Martin Luther ve İncil Çevirisi

Martin Luther’in (1483 – 1546) çeviri anlayışını anlamak için öncelikle yaşadığı döneme bakmak faydalı olacaktır. Luther’in çeviri anlayışı Reform hareketinin yaşandığı 16. yy.’ın etkilerini taşımaktadır.

Reform hareketleriyle birlikte bu yüzyılda Almanya’da ciddi anlamda bir değişim yaşanmış, Roma kilisesini karşısına alan büyük bir kitle ortaya çıkmıştır. Bu durum ise kilisenin otoritesini kısmen de olsa sekteye uğratmıştır (Uslu, 2007).

Luther’i İncil çevirisi yapmaya iten en önemli neden o dönemdeki toplumsal yapının duyduğu ihtiyaçtır. Ortak bir dil kullanma isteği özellikle orta sınıf tarafından ifade edilmekteydi. İncilin, daha önceki dönemde 820 yılında Fulda Manastırı tarafından Tatian İncili’nin 2. yüzyılda Latince kopyasından Yüksek Almancaya çevirisi yapılmıştı. Fakat yüksek Almancaya yapılan bu çeviri, manastır haricinde toplumun diğer katmanları tarafından anlaşılacak nitelikte değildi. (Uslu, 2007).

Luther’in çeviri yaptığı sırada dünya görüşüne bakıldığında, kendisinin o dönemin aristokratlarının konuştuğu yüksek Alman dilbilgisi vb. birçok konuya hakim olduğu görülmektedir. Kendisi İncil çevirisi sırasında çok titiz çalışarak Latincenin yanında Yunanca ve İbranice üzerinde de durmuş ve İncil’in özel anlam içerdiği konularda bu dillerdeki uzman kişilerin desteğini almıştır.

Uslu'nun (2007) da işaret ettiği gibi İncil çeviri tarihinde önemli bir yere sahip olan Vulgata çevirisini esas alan Luther, çeviri konusunda farklı meslek gruplarından aldığı bilgileri, kendi şiirsel ifadeleri ve de yaratıcılığıyla harmanlayarak bir çeviri çalışması ortaya çıkarmıştır. Luther ayrıca, hatip olmasının verdiği güçle dilin sesleri üzerinde de ciddi bir çaba harcamış, bu sesleri erek dil Almancaya en iyi bir biçimde aktarmaya çalışmıştır. Yayınlanmış eserlerine bakıldığında çok canlı ve dinamik bir dil kullandığı hemen göze çarpacaktır. Tüm bunlar, bize hâlâ neden Luther'in İncil çevirisinin okunduğunu açıklamaktadır.

Luther, Erasmus von Rotterdam'ın yayınladığı Yunanca İncili kaynak alarak Almanca çevirisini yapmıştır. Yaptığı bu çeviri 1522 yılında ilk Almanca baskısını yapmış, 1534 yılına gelindiğinde ise Luther, Tevrat'ın yanında tam olarak İncil'i Almanca'ya çevirmiş ve çeviri alanında bir devrim yaratmıştır.

Fakat Luther, yaptığı çeviriyi tam bir çeviri olarak nitelendirmek yerine “Almancalaştırmak” terimini tercih etmiştir. Çünkü ona göre yaptığı iş sıradan bir çeviri olmanın ötesinde olup anlaşılması basit bir metne göre çok daha farklıdır.

Luther, her ne kadar “Almancalaştırmak” savından yola çıkmış olsa da önemli gördüğü bazı terimleri “sözcüğü sözcüğüne” çevirmiştir. Fakat bu durum Luther'in bütünüyle kaynak metni temele alan bir yaklaşım sergilediği anlamına gelmez. Köksal (1995), Luther'in İncil çevirisinde kullanılan yöntemleri şöyle belirler:

- i. Sözcük sıralamasında kayma
- ii. Kip bildiren yardımcı fiillerin kullanılması
- iii. Gerektiğinde bağlayıcıların devreye sokulması
- iv. Almancada kabul edilebilir karşılıkları bulunmayan Yunanca ve İbranice terimlerin kaldırılması
- v. Tek sözcükleri çevirmek için gerektiği yerde söz öbeklerinin kullanılması
- vi. Mecazların değiştirilmesi
- vii. Metinsel değişkenlere özen gösterilmesi

Luther'in çeviride bu denli özgür bir bakış açısı sergilemiş olması, “anlamı” hedef aldığının açık bir göstergesidir.

Luther Latincenin olumsuz etkisine, Yunan yaptırımına ve Roma'ya karşı cephe almıştır. Fakat Luther, İncil çevirisini kaynak metnin öneminden yola çıkarak yapmıştır. Bu da Luther'in hümanist bir yaklaşımı benimsediğini gösterir (Hacımüftüoğlu, 2006).

Bunun yanında o dönemdeki bazı Katolik kiliseleri Luther'i yanlış çeviri yaptığı yönünde eleştirmişlerdir. Suçlamalara karşı Luther, *Sendbrief vom Dolmetschen* (1530) (Yorumlara Mektup) isimli bir yazı kaleme almış ve çevirmenin görünürlüğüne işaret etmiştir:

Ben, Dr. Luther, dünyadaki tüm papistlerin İncil'in tek bir bölümünü dahi doğru ve iyi Almancalaştıracak kadar bilgili olduklarına inansaydım, o zaman gerçekten alçakgönüllülük gösterip onlardan Yeni Ahit'i Almancalaştırmak için yardım isterdim. Ancak birinin bile, bırakın çeviri yapmayı, nasıl Almanca konuşulması gerektiğini dahi bilmediğinin farkında olduğumdan – hâlâ da öyleler – hiç bu zahmete girmedim. [...] Çeviri yapmak bir yana, doğru düzgün konuşmayı bile bilmeyen bu insanların hepsi birden usta kesildi başıma. [...] Açık ve anlaşılır bir Almancaya aktarmak istediğim bu çeviri üzerinde çok çalıştım. Bazen haftalarca doğru sözcüğü aradık [...] Bu aptalların yaptığı gibi nasıl Almanca konuşulacağını Latince'nin harflerine değil, evdeki anneye, sokaktaki çocuklara, pazardaki sıradan adama sormak gerekir ve onların nasıl Almanca konuştuğuna bakıp ona göre çeviri yapmak gerekir.” (Luther, 1973)

Luther (1973) yazısında kendisinin bu işi yapmaya ehil olduğunu ifade ederken aynı zamanda yapılan çevirinin Latince harflerle yapılarak sadece belli bir kitle tarafından anlaşılması yerine o dönemdeki orta sınıf halkın genelinin anlayabileceği biçimde yapılması gerektiğini savunmuştur.

Luther (1973) o dönemde her ne kadar Latince çeviriye karşı çıkıyor gibi görünse de aslında ağıdalı bir dilin kullanıldığı çeviriye karşı çıktığını ifade etmektedir.

Johann Wolfgang von Goethe (1958), tarihte çeviri ayrımını ifade ettiği bir yazısında Luther'in İncil çevirisini överek şunları dile getirmiştir:

“Çeviride üç dönem vardır. İlki bizi kendi anlayışımız doğrultusunda yabancı ile tanıştırır, sade-nesirsel bir çeviri bunun için en uygun düşenidir. Zira nesir, her edebiyatın nazım sanatının kendine has bütün özelliklerini tamamen ortadan kaldırarak ve şairane coşkuyu genele indirgeyerek başta büyük yarar sağlar, çünkü yabancı eserin olağanüstü mesajını aile ocağımızda, toplum hayatımızda bizlere iletir, nasıl olduğunun bilincine varamadan bize zevk verir. Luther'in İncil çevirisi böyle bir etkiyi her zaman sağlar." (1958: 230-31)

Goethe, Almanların millet olma özelliğini Luther sayesinde kazandıklarını dile getirirken, Hegel yapılan incil çevirisini büyük bir devrim olarak adlandırmıştır. Bunun yanı sıra Luther yaptığı çeviride birkaç Alman lehçesini ortak bir paydada birleştirerek ortak Almanca dilbilgisi kuralları oluşturmuştur (Eruz, 2003). Bu gelişmelerden dolayı Luther'in 16. yüzyılda Almancaya yaptığı İncil çevirisi, Alman kültür tarihinde çeviribilimin temelini oluşturmuş ve o dönemde en önemli yazınsal olay olarak nitelendirilmiştir (Uslu, 2007).

Tüm bunlara ek olarak Luther'in çeviride anlama öncelik verdiğini halkın dilini ve kendi yaratıcılığını kullandığını (Grabert, 1981: 571) belirtmesi, çeviri etkinliğinde okurla iletişim kurma, erek dilin öne çıkarılarak dilin daha etkin bir biçimde kullanılmasına neden olarak bireyin soyut düşüncesini geliştirerek Aydınlanma Çağı'na girmeyi kolaylaştırmıştır.

1.1.5. Kral James Onaylı İncil

1603 yılında piskoposlarla Hamton sarayında gerçekleştirdiği bir toplantıda Kral James, kendisinin şimdiye dek iyi bir İngilizce İncil çevirisi görmediğini, bu nedenle yapılacak çevirileri desteklediğini belirtmiştir.

Aradan üç yıl geçtikten sonra çalışmaya koyulan çevirmenler “Piskoposlar İncilini” temel alarak çeviride Grekçe ve İbranice metinlerden faydalanmışlardır. Ayrıca çevirmenler Kral James'in çeviri sürecindeki uyarılarına dikkat etmişler ve “anlam çevirisi” anlayışını benimsemişlerdir. Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında anlamı temele alan böyle bir yaklaşımın iyi bir çeviri ürünü ortaya çıkardığı düşünülebilir.

Kral James öncülüğünde Kutsal Kitap, 1604'te İngilizce olarak çevrilmeye başlamış, 1611'de İngiliz Kilisesi tarafından bastırılmıştır. Bu kitap Kral VIII. Henry döneminde İngiliz Kilisesi tarafından bastırılan ilk “onaylı Kutsal Kitap”tır.

Savory (1994: 131-134), Kral James onaylı çeviri hakkında şu ifadelere yer vermiştir: “Ebedi bir eser olarak Resmi Çeviri’nin yerini İngiliz dili yazılıp okunduğu müddetçe diğer hiçbir eser alamayacaktır....”

1.1.6. Değerlendirme

Antik çağda Cicero ve Hieronymus’un çeviri anlayışına bakıldığında, Hans J. Vermeer’in kaleme aldığı *Translation Today: Old and New Problems* (Çeviride Bugün: Eski ve Yeni Problemler) (1994: 3-16) adlı makalede her iki çevirmenin de kullandığı “sözcüğü sözcüğüne” ifadesinin çeviribilim açısından en küçük anlam taşıyan birimi daha doğru bir ifadeyle sözcük düzeyinde bir eşdeğerliği ifade ettiğini, “anlama göre” çeviride ise sözcüklerin metnin bağlamına göre sırlamada bir önceliği dile getirdiğini belirtmiştir. İfadeleri detaylandırmak gerekirse “sözcüğü sözcüğüne” çeviride kastedilen günümüzün aksine biçimsel olarak sözcüklerin cümledeki sıralanışını korumakken, “anlama göre” çeviride ise günümüzde metin dışı bağlamın da gözetildiği metin dışı etkenlerin dışında sadece metin içi bağlamı dikkate alan bir çeviri ortaya çıkarmaktır (Yazıcı, 2010: 32-37).

14. yüzyıla gelindiğinde John Wycliffe’in başını çektiği kutsal metin çeviri etkinliğinde genel olarak halkın anlayabileceği bir dil kullanılmış olması “anlam çevirisinin” temel alındığını gösterir. 16. yüzyıla damgasını vuran Tydale ve Luther’in çevirileri de aynı şekilde erek metin odaklı çeviri olmuşlardır. Genel olarak düşünüldüğünde kutsal metin çevirisinde iz bırakanlar, her ne kadar bu durum bazılarını idama götürse de, dönemlerine başkaldıran çevirmenler olmuştur. Onların bu tutumları kiliseyi katı tutumundan zamanla vazgeçirmeye başlamıştır.

1.2. Günümüzde Kutsal Metin Çalışmaları

Arapça Kur'an'ın Müslümanlar için temel dini referans olması gibi İbranice İncil de Ortodoks Hristiyan dünyası için benzer bir rol oynamaktadır. Öte yandan Doğu dünyasının Budizm konusunda yaşadığı gibi Hristiyan dünyası da genel olarak İncil'in orijinal dilinden, öğretilerinin kapsamından ve çeviri süreci boyunca kullanılan metodlardan habersizdirler (Hickey, 1999).

1970'li yıllara kadar “sözcüğü sözcüğüne” ve “anlam çevirisi” tartışmalarının temelinde Kutsal Kitap çevirileri yatmaktadır. Eski Romalılar başta olmak üzere Orta Çağ İngilteresinde ve Almanyasında kaynak metnin baskın alanından uzaklaşmak için erek dile önem vermişler ve ortaya yaratıcı ürünler koymuşlardır. Fakat konu kutsal metin çevirilerine geldiğinde durum farklı bir hal almış, çevirmenlerin birçoğu, standart yazılı metin çevirilerinde gösterdikleri “serbest çeviri” yaklaşımını kutsalların çevirilerinde göz ardı ederek ciddi şekilde kaynak metne sadık çeviriler ortaya koymuşlardır (Tunalı, 2006). Çevirmenler, kilise karşıtı bir görüşe göre İncil'i yorumlamaları durumunda Demoklesin kılıcının boynuna ineceğini bildikleri için bu şekilde hareket etmişlerdir. Daha önce de değindiğimiz üzere Hieronymus, standart metinlerde serbest fakat kutsal metinlerde sadık çeviri anlayışı zamanla yerini kutsal dışındaki kaynak metinlerin de kutsanmasına bırakmıştır.

Tüm bunlara ek olarak Batı'da kutsal metinlerin çevrilebilirliği tartışmalarının uzağında kalamamıştır. Bu tartışmalara ve görüşlere genel bir ışık tutmak faydalı olacaktır.

1.2.1. Kutsal Metinlerin Çevrilebilirliği

Tarih boyunca tüm asırlarda olması gereken anlayışın lehine ya da aleyhine en büyük etkiye sahip “kutsal metinler” başta olmak üzere çeviri yaklaşımları tartışılmış, antik çağda ve orta çağda her ne kadar adı anlam çevirisi olsa da genellikle “kaynak metin odaklı” çeviriler hâkim olmuştur.

Rönesans hareketleriyle birlikte artık tamamıyla kaynak metni temele alan bir çeviri anlayışının talebi karşılamayacağı anlaşılmış, “erek odaklı çeviri” yaklaşımları

popüler olmaya başlamıştır. Margeret Anna Clarke (2011) bir makalesinde bu konuda şunları dile getirmektedir:

Çevrilebilirlik, çoğu zaman Hristiyanlık ve İslam gibi büyük dinlerin cevap aradığı bir soru olmuştur. Çünkü örneğin Hristiyanlık, farklı dillere sahip tüm inananlara açık olması gereken kilise ve ibadethanelere sahiptir. (Clarke, 2011)

Tarihte ve günümüzde gerek Müslüman dünyasından gerekse Hristiyanlardan “kutsal metnin çevrilemezliğini” savunanlar bulunmaktadır.

Bir metnin başka bir metne çevrilemeyeceğini savunanların başında el-Câhız gelmektedir. Bir kişinin iki farklı dili asla eşit derecede konuşamayacağı görüşünde olan el-Câhız, bunu her dilin öteki dili kabul etme ya da reddetme yoluyla kendi etki alanına çekmesine ve iki farklı dil için kişinin harcayacağı enerjinin bölünmesine bağlamaktadır. Bu açıdan el-Câhız bir çevirmenin, kaynak metni erek dile asla tam olarak aktaramayacağını düşünmektedir (Suçin, 2007: 25).

Mohammed Khaleel’e (2005) göre ise “ ... Müslüman bilginler, orijinal Arapça metin düşünüldüğünde hiçbir çevirinin ortalama bir çevirinin ötesine geçemeyeceğini vurgulamaktadırlar.”

Öte yandan Clarke’a (2011) göre orijinal kutsal metinlerin yapısını çoğu zaman kaynak dilin inananları belirler. Öyle ki genel geçer dinsel ilke ve dil bölünemeyeceği gibi başka bir dile de uyarlanamaz. Buna göre din dogmatiktir. Her ne nedenle olursa olsun, yerini başka bir düşünce, fikir ya da çeviri alamaz. Diğer tüm akımlar söz konusu metinlere getirilen yorumların ötesine geçemezler.

Aynı şekilde Leonard Greenspoon (akt. Clarke, 2011) da hiçbir çevirinin tam olarak kutsal metnin doğru anlamını aktaramayacağını tartışmaya açar. Ayrıca İncil çevirilerinin tamamlayıcı ve bir yorumdan ibaret olduğuna fakat hiçbir şekilde orijinal metnin yerini alamayacağına dikkat çekmiştir.

Bir yandan kutsal metnin çevrilebilirliği tartışmaları yapılırken, öte yandan yapılacak bir kutsal metin çevirisinin nasıl olması gerektiği, ne gibi özellikler barındırması gerektiği konusu çeşitli yazarlar tarafından incelemeye alınmıştır.

Lynne Long 2005 yılında yayınladığı *Translation and Religion: Holy Untranslatable?* isimli kitabında, günümüzde kutsal kitap çevirmenleri için, güdü ve hazır bulunuşlu okuyucu kitlesinin çevirilerinin yapısını belirleyen temel belirleyiciler olduğunu dile getirir ve görüşünü şöyle desketler: “Çeviri, ilk etapta zor olabilir, çevirmenin karşısında geleneksel ve ideolojik kısıtlamalar, erek dilde kaynak dili ifade eden kelimelerin bulunmayışı ya da farklı kültürel ve tarihi bir yapıya sahip erek dildeki kelimelerin özel kültürel çağrışımları çeviriyi ilk etapta zora sokabilir.” (Long, 2005)

Long bu noktada önemli bir noktaya temas etmiştir. Çünkü yerleşmiş bir kutsal çeviri kültüründe çok farklı düşünerek yeni bir çeviri yapmak zor bir durumdur. Çevirmenin kendisini kabul ettirebilmesi, onun yaptığı çevirinin kaynak metinle ne derece örtüştüğünü açıklama gücüyle eşit mesafededir.

Çeviri etkinliği göz önünde bulundurulduğunda, bu durum aynı zamanda bu tarz bir çeviriye nasıl bir çeviri uygulanacağını akıllara getirir. Kutsal metinler muhteşem bir biçimde yapılandırılmış bir “diğer” oluştururken, sadece işlevsel bir çevirinin tek başına etkili olması beklenemez (Clarke, 2011). Nord (2003)’a göre ise problem içerik ve bağlam sorunudur.

Kutsal metinlerin çok yönlü metinler olması ve sözlü kültürden beslenmesi çeviriyi zora sokan bir durumdur. Çünkü kutsal metinler, kıssaları, hayal gücünü ve metaforları (mecaz) bünyelerinde barındıran çok yönlü bir metin türüdür. Burada amaç okuyucu ya da dinleyiciyi metinde somut bir biçimde yer alan ve insanoğlunun deneyimleriyle sınırlı olmayan bir gerçekliğe götürmeyi amaçlar.

Kutsal metin çevirilerinde dikkat edilmesi gereken bir nokta da kutsal metinlerin anlaşılması ve iyi bir çevirisinin yapılmasının yolu kutsal metinlerin indiği dönemdeki muhataplarını iyi anlamaktan, daha doğrusu o dönemi iyi anlamaktan geçecektir. Bu noktada bir çeviri stratejisiyle hareket etmek şarttır. Çünkü herhangi bir metod takip edilmemesi ortaya çıkarılan çeviri ürünün bütünsellikten uzak olmasına, her noktada farklı farklı çeviriler içermesine ve nihayet çevirinin kaynak metnin ifade şeklini ya çok sığ bir biçimde ya da hiç aktaramamasına neden olacaktır. Clarke (2011), bu konuda şu ifadelerle yer vermektedir:

“Ayrıca kutsal metnin doğası kendi tarihselliğiyle tanımlanır: Bin yıl önce ortaya çıkan kaynak kutsal metin ve içerisindeki kültürel ve metafizik göndermeler doğrudan günümüz okuru için anlaşılmayabilir. Bu nedenle, tarihsel yahut kültürel bir yapıya sahip kaynak metne çeviri stratejilerinin uygulanması bir zorunluluktur. Aksi takdirde kaynak metinlerin önceki nesillerde yarattığı etkiyi yaratmak mümkün olmayacaktır.”

Öte yandan klasik çevirmenlerin aksine modern bir çevirmen çeviri uyguladığı metne çeşitli stratejilerle yaklaşabilir, gereken yerlerde ekleme, çıkarma yapabilir, daha doğrusu metni kaynak metinden sapmadan yorumlayabilir. Clarke (2011) bu açıklamaya şöyle dikkat çekmektedir:

“Kutsal Kitap” (İncil) çevirisini üstlenen her çevirmen daha önce çeviri yapmış ya da ideolojik amaçlarla metne sansür uygulamış önceki bilgin ya da çevirmenlerin çalışmalarının baskısını üzerinde hissedebilir. Fakat buna karşın modern çevirmen kendi bakış açısına göre kutsal metni düzenleyip, pekâlâ geniş bir anlam alanına sahip dinde farklı bir görüş ortaya koyabilir.

1.2.2. Kutsal Metin Çeviri Türleri

Bu bölümde İncil’in yaygın bir biçimde kullanılan İngilizce çevirileri ele alınacaktır. William McDonald’ın “Kutsal Kitap Yorumu” kitabının önsözünde günümüzdeki “Kutsal Kitap” (İncil) çevirileri konusunda güncel olarak kullanılan İngilizce İncil çevirilerini bir sınıflandırmaya tabi tutmuştur. Bunlar; harfi harfine, eşdeğer sözcükleri bulmaya dayalı, eşdeğer fakat daha dinamik karşılıklar bulmaya dayalı ve yeni sözcüklerle ifadeye dayalı çeviri yaklaşımlarıdır.

1.2.2.1. Harfi Harfine Çeviriler

Harfi harfine yapılan çeviriler kaynak metni araştırmak isteyen dil uzmanları için faydalı olabilir; fakat okuyucuların bu çevirileri anlamasının zor olduğu dile getirilmiştir..

Bu çeviriler bütünüyle İncil'e sadık kalma anlayışından doğmuş, en küçük bir yorumlama bile büyük günah ve İncil'e ihanet olarak algılanmıştır.

Harfi harfine yapılan çevrilere J.N. Darby'nin "*The Holy Bible a New Translation*" Çevirisi (1871) ve *English Revised Version* (1881) ve onun Amerikan şekli olan *American Standart Version* (1901) çevirileri örnek verilebilir.

1.2.2.2. Eşdeğer Sözcük Kullanımına Dayalı Çeviriler

Bu çeviri tarzları büyük oranda yine harfi harfine fakat kaynak metinleri (İbranice, Yunanca), İngilizce'nin karşıladığı ölçüde aslıyla birebir bunun yanında çeviride deneyim ve hâkimiyet gerektiren noktalarda "hedef dili" daha fazla temele alan ve serbest bir çeviri anlayışını benimseyen çevrilere *King James Version* (KJV), *Revised Standart Version*, *New American Standart Bible* ve *New King James Version*'u (NKJV) örnek olarak gösterilebilir.

KJV, genellikle ilgi gören bir çeviri olmuş fakat RSV, Yeni Ahit (İncil) konusunda günümüz Hristiyanlarınca iyi bir çeviri olarak nitelense de Mesih'le ilgili peygamberlikler konusunda Eski Ahit'e (Tevrat) bağlı kalması bu inancı zayıflatmıştır. Bundan dolayı da eleştirilmektedir.

Bu türde Türkçe İncil çevirisine Thomas Cosmades'in çevirileri örnek olarak gösterilebilir. Tabii ki Cosmades'in çevirilerinde idam edilerek öldürülen Tyndale'in çevirilerinin etkilerini görmek mümkündür.

1.2.2.3. Dinamik Eşdeğerli Sözcüklerin Kullanımına Dayalı Çeviriler

Bu çeviri türü bütünüyle eşdeğerli sözcük kullanımına dayalı bir çeviri yerine daha serberst bir çeviri anlayışını takip eder. Bazı cümle ve yapılarda sözcüğü sözcüğüne çeviri yerine orijinal metne kelime ekleme, çıkarma yoluyla da eşdeğerlik aranmıştır. Bu çevrilere örnek olarak *The Moffatt Translation*, *New English Bible*, *New International Version* ve *Jerusalem Bible* çevirileri verilebilir. Söz konusu çeviriler

günümüzde erek dil odaklı kuramlara kısmen yaklaşıp da çevirilerde tam bir metodoloji anlayışının yerleşmemiş olması nedeniyle eleştirilmiştir.

1.2.2.4. Farklı Sözcüklerle Açıklamaya Dayalı Çeviri

Farklı sözcüklerle açıklama yoluna gitmek, “harfî harfîne” çevirmek yerine metnin “mesajı”nı erek metinde en iyi şekilde aktarmak, bunu yaparken ekleme ve çıkarmalarda bulunmak bu çeviri anlayışının temel prensipleridir. Fakat bunu yaparken kaynak metne çok geniş bir semantik penceresinden yaklaşması günümüz Hristiyanlarınca eleştirilen bir durumdur. Bu çeviri tarzına örnek olarak *The Living Bible* çevirisini verebiliriz. Metin mesajı ulaştırma gayreti içinde olsa da çok fazla yoruma kaçmıştır. Yine J.B. Philips’in yaptığı çeviri de bu tür bir çeviridir. Philips, Petrus ve Pavlus’un günümüzde söylemek istedikleri olduğuna inandığı şeyleri *kendi* sözcükleriyle ifade etmişlerdir.

1.2.3. Değerlendirme

Günümüzdeki İncil çevirilerine bakıldığında, doğu dünyasının Budizm konusunda yaşadığı gibi Hristiyan dünyasının da genel olarak İncil’in orijinal dilinin, öğretilerinin kapsamının ve çeviri süreci boyunca kullanılan metodların farkında olmadıkları açıktır (Hickey, 1999).

Ayrıca Orta Çağ İngilteresinde ve Almanyasında bir yandan bir kaynak metnin baskın alanından uzaklaşmak için erek dile önem verip yaratıcı ürünler ortaya koyulurken, öte yandan kutsal metin çevirilerinde tamamen biçim odaklı bir çeviri yaklaşımı benimsenmiştir (Tunalı, 2006). Bu yaklaşım idam edilen çevirmenler akla geldiği zaman makul karşılsa da rönesans ve reform hareketlerinin sonrasında dahi, anlaşılmasa pahasına, biçim odaklı kutsal metin çevirileri gerçekleştirilmiştir.

Yurtdışında özellikle de Batı’da günümüzde yapılan kutsal metin çalışmalarına bakıldığında şu sonuçlara varılmaktadır: Öncelikle günümüzde “harfî harfîne” yapılan çeviriler Hristiyan dünyasında kabul görmezken kaynağa sadık kalan “anlam çevirileri”

ise okuyucular tarafından daha fazla tercih edilmektedir. Bunun nedeni “harfî harfine” çevirilerin anlaşılmasında yaşanan zorluklardır. İncil’in muhataplarının gözünde bu tür çeviriler kaynak metne sadıktırlar; fakat işlevsel çeviriler değildir. Diğer bir düşünce tarzı ise tercümelerin hali hazırdaki ihtiyacı nisbeten karşıladığı fakat köklü bir çözüm için yapılan çevirilerin çeviribilim çerçevesinde yapılması gerektiğidir (Clarke, 2011).

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE’DE YAPILAN KUR’AN-I KERİM ÇEVİRİLERİ

1.3. Tarihte Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Çevirileri

Kur’an-ı Kerim’in diğer dillere çevrilmesi İslam’ın ilk yıllarından başlamıştır. Kur’an’ın başka dillere tercüme faaliyetleri giderek artan bir seyir izlemiş ve bu durum Kur’an’ın yüzden fazla dile çevrilmesine olanak sağlamıştır (Hamidullah, 1965: 64-68).

Köprülü (2004: 188-189), Kur’an çevirilerinin dilinin dönemlere göre büyük değişikliğe uğradığına vurgu yapmış ve nedenini ardında kitleleri sürükleyen bu tür metinlerin çevirilerinin halkın anlayacağı dilin çok uzağında olmasının beklenmemesi şeklinde açıklamıştır.

Ayrıca, geçmişten günümüze Türkiye’de bir meal kültürü oluşmuş, oluşan bu kültür, diğer kutsal metinlerde olduğu gibi Kur’an’ın çevrilebilirliği, meallerin yetersizliği, ideal çeviri gibi tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, tarihi süreç içerisinde yapılan Kur’an’ın Türkçe çevirilerine genel olarak göz atmak, ortaya çıkan genel hataları görüp ideal bir çeviri hakkında fikir sahibi olmak açısından faydalı olacaktır.

Yapılan ilk Türkçe Kur’an tercümesi, Fuat Köprülü’ye göre 11. yüzyılda yapılmıştır (Köprülü, 2004: 188). Fakat tarihi ve çevirmeni hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır.

Şüphesiz, Kur'an'ın en erken çevirisinin yapıldığı dillerden birisi de Türkçedir. Türklerin İslamiyet'ten önce kabul ettikleri dinleri kendi dillerine tercüme ettikleri düşünüldüğünde İslamiyet'i toplu bir biçimde kabul eden Türklerin (950) Kur'an'daki bazı sureleri kendi dillerine tercüme etmiş olmaları imkân dâhilindedir. Fakat bu konuda kesin bir veriye rastlanamamıştır.

İslamiyet'in kabulüyle birlikte Uygur alfabesinden Arap alfabesine geçen Türkler, 11. yüzyılın başlarında daha önce Samani hükümdarı Mansur bin Nuh'un emriyle hazırlanan, içerisinde Türk asıllıların da bulunduğu Horasan ve Mâverâünnehirli âlimlerden oluşan bir heyet tarafından Farsça olarak yapılan çeviri temele alınarak satır arası tercüme biçimiyle tamamlanmıştır. Çevirmeni bilinmeyen bu tercümenin, orijinali hakkında da bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece günümüze ulaşmış müstensihler tarafından orijinalinden çoğaltılan nüshaları bulunmaktadır. En eski nüshalardan biri olarak görülen, müstensih Şîrazlı Muhammed b. Hâc Devletşah tarafından çoğaltılan Doğu Oğuz Türkçesinde ve ilk Farsça tercüme tarzında gerçekleştirilen çeviri etkinliğidir.

Kur'an'ın eski Türkçe çevirileri, tarih içerisinde dönemlere göre büyük bir değişim yaşamıştır. Bu değişime dikkat çeken ve Türk dilinin Budizm, Maniheizm ve Şamanizm terimlerinden ne denli etkilendiğini öğrenmek için önemli bir kaynak niteliğini taşıdığını belirten İnan, şu ifadelerle yer vermiştir:

“Türk dili tarihini öğrenme ve Türk dilinin olgunlaşma ve gelişme sürecini takip etme ve inceleme için eski Kur'an tercümelerinin önemi büyüktür. Hele İslam'dan sonra Türk dilinin gelişmesinde aldığı yeni istikameti, İslam dini ile gelen yeni kavramları ifade için İslam'dan önceki Türk kültürü devrinin dil hazinesinden (Budizm, Manihaizm, Şamanizm terimlerinden) nasıl faydalandığını öğrenmek için bu Kur'an çevirmeleri değerli gereçler vermektedir... Şunu da kaydedelim ki biz Kur'an tercümesinden Kur'an'ın kelimesi kelimesine (interlineare) yapılan çevirmelerini anlıyoruz. Kur'an'ın tefsiri çevirileri Türk filolojisi bakımından başka türlü değeri haizdirler (1991:141).

1.3.1. Selçuklular ve Osmanlılar Döneminde Kur'an Çevirileri

Selçuklular döneminde Kur'an'ın tercüme edilmesi konusunda gözle görülür bir ilerleme yaşanmamış, yapılan tercüme kısıtlı surelerin çevrilmesinin ötesine geçememiştir. Bunda en büyük etken, Osmanlı dönemindeki Kur'an çevirilerinde de görüldüğü gibi, Arapçanın din ve bilim dili olarak yaygın bir biçimde kullanılmasıdır.

Topaloğlu (1978: 2) Kur'an-ı Kerim'in Anadolu Türkçesine tercüme edilmesine ilişkin yazısında şu ifadelerle yer vermektedir:

“Kur'an-ı Kerim'in Anadolu Türkçesine tercüme, Selçuklular devletinin dağılışımdan sonra kurulan beylikler devrinde başlamıştır. Bu ilk tercüme, satır-arası kelime kelime tercümeden ziyade, tefsirli tercüme şeklinde yazılmıştır. Bunlar umumiyetle kısa bazı surelerin tefsirleridir.”

Osmanlı'da ise medreselerin eğitim dilinin Arapça olması, tercüme faaliyetlerini iyiden iyiye durma noktasına getirmiş; fakat Tanzimat'tan sonra ortaya çıkan milliyetçilik akımının etkisiyle Kur'an'ın Osmanlı Türkçesine çevrilmesi çalışmaları rağbet görmeye başlamıştır.

Osmanlı döneminde yapılan çevirilere genel hatlarıyla bir göz atıldığında ilk olarak Giritli Sırrı Paşa tarafından gerçekleştirilen ve içerisinde bulunduğu dönemin ağır ve sanatlı dilini en üst düzeyde temsil eden ve Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınan *Sırr-u Furkan* (1307) isimli iki ciltlik bir tefsire rastlanmaktadır. Bu tefsir aynı zamanda bir çeviri çalışması olması itibarıyla ilk çeviri çalışması örnekleri arasında sayılabilir. Bu çalışmada Sırrı Paşa, Furkan Suresi'nin detaylı tefsirini yapmıştır. Ayrıca şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi'nin *Safvetü'l-Beyân* (1336) ismi altında bitirilmemiş bir tercüme ve tefsiri de mevcuttur.

Tamamlanamayan ya da sadece belli bir surenin çevirisini ele alan çalışmalar bir kenara bırakılacak olursa, Osmanlı'da Tanzimat'tan sonraki matbu çalışma 4 tanedir: Bunlar; Debbeğzâde Âyıntâbi Muhammed et-Tefsiri'nin *Terceme-i Tefsir-i Tibyanı* (1688: yay. 1841-1842, Kahire), İsmail Ferruh'un *Tefsir-i Mevâkıb/Terceme-i Tefsir-i Mevâhibi* (1830: yay. 1865, İstanbul), Ahmet Salih bin Abdullah Gurabzâde en-Nâsih

el-Bağdâdî'nin *Zubedu'ul-Âsâr'il-Mevâhib ve Envârı* (yay. 1875-1877, İstanbul) ve Muhammed Hayruddin Han Hindî Haydarâbadî'nin *Kitab'ut-Tefsir'il-Cemâli alâ et-Tenzîl'il-Celâlîsi* (yay. 1877, Kahire).

Osmanlı döneminde 4 matbu eserden *Tibyan* ve *Mevâkib* çevirileri hakkında Hilmi (1926), şu ifadeler yer verir: “Bu saygıdeğer eserler (Tibyan ve Mevakib) kapalı bir dil kullanılan eski bir dille yazıldığı için anlam kolayca anlaşılamamakta, Müslüman toplum katıyen yararlanamamaktadır.” Bunları dile getiren Hilmi'nin tercümesi de rağbet görmemiştir.

1.3.2. Cumhuriyet Döneminde Kur'an Çevirileri

Latin alfabesine geçişle meal çevirisi türü yaygınlık kazanmıştır. Günümüzde yapılan çeviriler genellikle bu türde yapılan çevirilerdir.

Bu dönemde çeviri faaliyetleri hızla artan bir ivme kazanmış ve cumhuriyetin erken döneminde 40'ı aşkın Kur'an çevirisi kaleme alınmıştır. Fakat bu çeviriler bu alandaki boşluğu doldurmaktan uzak ve birbirinin devamı niteliğinde çevirilerdir. Bu durumun yaşanmasında meal yazabilecek dil ve artalan bilgisine sahip olmayan kişilerin bu işe soyunmaları etkin bir rol oynamıştır. Bu dönemde yapılan meal çalışmalarının - istisnalar dışında- ikinci baskıyı görememeleri bunun bir göstergesidir. Bu dönemde gerçekleştirilen bazı çeviriler şunlardır: Cemal Said'in *Kur'an-ı Kerim Tercemesi* (1924), Hüseyin Kâzım Kadri'nin *Nûr'ul-Beyan* (1924), İzmirli İbrahim Hakkı'nın *Meâni'l-Kur'an* (1927, 1977); İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun *Kur'an* (1957, Ankara); Osman Nebioğlu'nun *Kur'an-ı Kerim* (1957, İstanbul) ...

Cumhuriyetin ilk yıllarında, dönemin Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye tercümesi sorununu çözmek için bir adım atmış, ilk önce Mehmet Akif Ersoy'a bir meal yazması konusunda teklif sunmuştur. İlk başta kabul etmek istemese de tek adam olarak görüldüğü için yoğun baskılara dayanamayarak tercüme işini kabul etmek zorunda kalmıştır. Fakat daha sonra kendisi Mısır'da tamamlamış olduğu meali Türkiye'ye getirmekten vazgeçmiştir (Düzdağ, 2011: 176-182).

Bu durumda, Diyanet İşleri Başkanlığı, teklifi geriye kalan bir tek isim olan Elmalılı Hamdi Yazır'a hem meal hem tefsir yazması konusunda sunmuş, Akif'le benzer biçimde böylesine büyük bir sorumluluğu almak istemeyen Yazır, bu teklifi her ne kadar ilk önce reddetse de daha sonra ısrarlara dayanamayarak kabul etmiştir. Daha sonra *Hak Dini Kur'an Dili* ismini alacak olan yaptığı çalışma 1935 yılında basıma girmiştir.

1.3.3. Tarihte Türkçeye Yapılan Çevirilerde İzlenen Yöntemler

Tarihte, eski Türkçede yapılan Kur'an tercümelerine bakıldığında iki tür çeviri şeklinin benimsendiği görülmektedir: Bunlar “satır arası” (kelimesi kelimesine) ve “tefsiri” (yorumlayıcı) tercümelerdir.

Özellikle eski Türkçede etkisini hissettiren bu çeviri biçimleri, Selçukluların yıkılmasıyla ortaya çıkan Beylikler döneminde de Anadolu Türkçesi şeklinde devam etmiştir (Topaloğlu, 1978: 2). Satır arası başka bir deyişle kelimesi kelimesine çeviri, her kelimenin altına o kelimenin erek dildeki karşılığının yazılması suretiyle yapılan tercüme türüdür.

Çevirmenler, gerçekleştirdikleri ilk satırarası tercümelerde, İslami terimceyi Türkçedeki sözlük karşılıklarıyla kullanma yoluna gitmişlerdir. Bu durum daha sonra sözcüksel anlamdan kayarak İslami terimlerin doğrudan ödünçlenmesi şeklini almıştır. (Eker, 2006).

Bu tip çeviride erek dilin söz dizimi göz ardı edilmekte ve erek dilde bulunan kelimesi kelimesine karşılıklar daha çok kaynak dil olan Arapçanın etkisini taşımaktadır. Satır arası tercüme türünün sadece kelime anlamını ön plana çıkaran yaklaşımı benimsediği göze çarpmaktadır. Böylesine bir çeviride erek dilin sözdizimi göz ardı edildiği için bazı noktalarda ne kadar anlaşılabilir olabileceği aşîkârdır. Satır arası tercüme şekli, Orta Asya'dan dünyaya yayılmış, Harezmi ve Horasanlı bilginler bu metodu İran'dan öğrenerek Anadolu'nun kültür hazinesine eklemişlerdir. Eski Türkçeye yapılmış çevirilerden Selçuklu dönemine kadarki süreçte satır arası tercüme şeklinin hâkim olduğu gözlemlenmektedir (Üşenmez, 2008).

Yorumlayıcı çeviriler ise bir ayetin tamamını ya da bir bölümünü erek dildeki cümlelerle açıklanmasıdır. Yani aslında bu tip çeviri, ne günümüzdeki tefsir, ne de meale benzemektedir. Bu şekliyle yarı biçim aktarımı olarak nitelendirilebileceği gibi çağımızda yazılan açıklamalı meallerin karşılığı ya da nispeten genişletilmiş şekli olarak algılanabilir. Bu çeviri şekli sadece eski Türkçeyle sınırlı kalmamış, Selçuklulardan sonraki Beylikler döneminde Anadolu Türkçesinde de bir süre daha Kur'an çevirilerine yön vermiştir.

1.3.4. Değerlendirme

Türkler tarihi süreç içerisinde Kur'an-ı Kerim'i çevirme etkinliğine "satır arası" ve "yorumlamalı tercümelerle" başlamışlardır. "Satır arası" tercüme serüveninde ilk zamanda çeviri faaliyetlerine nispeten daha uygun olan kelimelerin sözlüksel anlamlarını verme yoluyla çeviri işlemi gerçekleştirilirken daha sonraları bu durum kelimelerin kaynak metinden doğrudan ödünçlenmesi yoluyla devam etmiştir. Yorumlamalı tercümelerde ise daha serbest bir çeviri çizgisi takip edildiyse de bu dönemde de Kur'an çevirileri açısından istenen başarı elde edilememiştir.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde eğitimde Arapçanın yoğun bir biçimde kullanılması tercüme faaliyetlerini sekteye uğratmış, yapılan az sayıda tercümede genel itibarıyla ağır bir dil kullanılmış, Osmanlı'nın son ve Cumhuriyetin ilk yıllarında "halkın anlayacağı bir lisanla yazmak" söylemi özellikle aydınlar arasında egemen olmuştur.

Cumhuriyetin ilanından neredeyse günümüze dek yapılan çevirilerde sade dil sorunu görece aşılsa da bu sefer de çeviri eylemini gerçekleştiren kişilerin -birkaç istisna dışında- meal yazma konusunda yetkin kişiler olmaması Kur'an çevirisi konusunda istenen anlamda bir başarının yakalanamamasına neden olmuştur.

1.4. Günümüzde Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Çevirileri

Son dönemde Türkiye'de basılan Kur'an çevirilerine bakıldığında, birçoğunun Cumhuriyet dönemindeki çeviri anlayışının ve çevirilerin bir devamı niteliğinde olduğu görülecektir.

Ayrıca uzun süredir devam eden “metodoloji” sorunu da hâlâ bir çözüme kavuşturulmuş değildir. Çağımızdaki matbu çeviriler ya büyük oranda kaynak metin odaklı çeviriler olup sıradan halk için çoğu zaman bazı noktaları anlaşılabilir metinler olmuş ya da daha çok erek odaklı bir çeviri anlayışını benimseyeyim derken bu kez de ayetlerin bağlamını ve indiği dönemi dikkate almayan çevirmen bazı noktalarda kaynak metinden kopmuştur. Görece dikkatli çalışmalar ortaya konsa da halen bu yolda alınması gereken epey yol olduğu bir gerçektir.

Cumhuriyet döneminden bu yana kaleme alınan meallerin ilk basım tarihli genel bir listesi Ek-1’de belirtilmiştir.

1.4.1. “Meâl” Kavramı ve Etrafındaki Düşünceler

Gürbüz (2004), Kur'an çevirilerine neden “meal” denildiğini Ali Eroğlu’ndan yaptığı bir alıntıyla şu şekilde açıklamaktadır: “...örfte bir kelamın manasını her yönüyle aynen değil de biraz noksanıyla ifade etmeye de meal denilmiştir. Bazı Kur'an mütercimlerinin tercüme sözü yerine meal tabirini tercih etmeleri de bu eksikliğe işaret etmek için olmalıdır.” (Gürbüz, 2004: 71)

Mealın bir eksiklik olarak ifade edilse de tefsire karşı tercih edilmesinin nedeni yorumdan uzak olduğu varsayımından ortaya çıkmıştır. Gerçekten yanlış bir düşünce biçimi olan bu anlayışın geçmişte gerçekleştirilen “son derece öznel ve metne sadakatten uzak tefsirlerin ve tevillerin bir sonucu” olduğunu kanıksamak gerekir (Gürbüz, 2004: 27).

Bunlardan hareketle Kur'an okuyucusun unutmaması gereken nokta şudur: Şayet bir çevirmen kendi ideolojisine göre çeviriyi saptırmak isterse, bunu meal yazarken de çok rahat gerçekleştirebilir.

“Meâl” sözcüğünden “mealcilik” sözcüğü türemiş ve bu kavramsallaştırmaya gerçek anlamıyla “mealile ilgilenme” haricinde farklı anlamlar yüklenmiştir. Mealcilik kavramı, 1970’li yılların ortalarından itibaren Kur’an’ı temele alıp, diğer alanları (hadis, kelam vs.) bir kenara koyan insanları nitелеmek için kullanılmıştır. Mealciliği savunanların iddiaları biraz daha genişletildiğinde ortaya iki temel görüş çıkmaktadır. Bunlardan birincisi İslam’ı anlamada Kur’an’ı tek kaynak olarak görmek, ikincisi ise İslam geleneğini reddedip salt Kur’an metnini esasa almaktır. Bu bağlamda on beş asırlık İslam geleneğini dikkate almaksızın Kur’an’ı anlamak pek olası gözükmemektedir.

1.4.2. Kur’an-ı Kerim’in Çevrilebilirliği

Çeviri edinci günümüzde çeviribilim çalışmalarında çok önemli bir yere sahip olan bir terimdir (Kurultay; 1989: 19). Bu kavramın önemi, ortaya çıkarılacak çeviri ürününün kaynak dilden erek dile çevrilmesi aşamasında sadece dil bilmenin yeterli olup olmayacağı ve bu yetinin hangi aşamada kazanıldığı tartışmalarının odağında olmasından kaynaklanmaktadır. Koller’e (1979: 42) göre, çeviri edinci için sadece iki dili iyi derecede bilmek yeterli değildir. Dil bilmenin yanında çevirmenin iki dildeki “denklik bilgisi”ne sahip olması ve çeviri hangi alandaysa, o alandaki “konu bilgisini” de bilmesi gerekir. Başka bir deyişle, çeviri yapacağı alanla ilgili bir ön bilgiye sahip olmalıdır. Bu konuda Wills (1988), “epistemolojik” ve “yöntemsel” bilgileri farklı kategoriler olarak değerlendirmiş, yöntem bilgisinin gelişmiş olduğu durumlarda ön bilgi probleminin ortadan kaldırılabileceğini dile getirmiştir. Metodolojinin önemine dikkat çeken Wills, bilgi eksikliği sorunu yaşayan bir çevirmenin bu eksikliği “metod”la kısa sürede aşarak söz konusu bilgilere ulaşabileceği fakat metodolojisi olmayan bir çevirmenin ne denli iyi ölçüde bilgi birikimine sahip olursa olsun, bildiklerinin bir bilgi çöplüğünden öte gidemeyeceğine vurgu yapmıştır.

Kurultay (1989: 21-22), Wills’in (1988) ilgili çalışmalarından yola çıkarak, aşağıdaki bilgi ve becerileri çeviri edinciyle ilgili sahaya dâhil etmiştir:

“... Geniş sözcük hazinesi, anlamsal nüanslara egemenlik, ilgili dil çiftine yönelik karşılaştırmalı yapısal bilgiler, genel eşdeğerlikler, ... metin dilbilgisi,

yardımcı araçlara egemenlik (çeşitli sözlüklerin taranması; genel sözlük bilgisi; ansiklopedilerden ve koştut metinlerden yararlanma yöntemleri vb.), ... konu bilgisi ve genel kültür, karar sorumluluğu, kendini değerlendirme gibi yetenekler, sorun çözme stratejisi belirleme, çalışma planlaması ve çalışma disiplini gibi yetiler, çeviri işlemlerine egemenlik, çeviri sorunlarına ilişkin kuramsal ve gözlemsel bilgi.”

Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi (ö. 1954), yıllar önce Türkçe bir meal hazırlamakla, Türkçe tefsir yazmanın farklı disiplinler olduğunu dile getirmiş, meal hazırlamanın tefsir yazmaktan daha zor bir iş olduğuna temas etmiştir (Cündioğlu, 2011: 173). Zira tefsir yazmaya başlayan bir müfessirin Arapçayı çok iyi bilmesinin yanında çok geniş bir artalan bilgisine sahip olması gerektiği kabul edilen bir gerçektir. Bunun yanında, müfessir tefsir yazdığı dili çok rahat bir şekilde kullanma olanağına sahiptir. Fakat bir Kur'an-ı Kerim çevirmeni, bir müfessirin sahip olması gereken özelliklerin yanında bir de hedef dili çok üst düzeyde bilmek zorundadır. Çünkü tefsirin aksine bir mealde sözlerini açıklama fırsatı bulamayacaktır.

Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze dek yapılan Kur'an çevirilerine bakıldığında, birkaç istisna hariç, birçoğunda çevirmenlerin böyle bir çeviriyi yapabilecek bir yetkinliğe sahip olmadıklarını Akdemir (1989) şöyle ifade eder:

“(Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yapılmaya başlanan tercümelerin) çok azı ilmi özellik arz etmektedir. Zira büyük bir kısmı, ehil olmayan kişiler tarafından hazırlanmıştır... Öyle görünüyor ki, birçok kimseye göre, Kur'an'ı Kerim'i tercüme etmek için iyi derecede Arapça bilmeye bile gerek yoktur. Güvenilir birkaç tercüme esas alınıp, ufak tefek bazı değişiklikler yapıldı mı, Türk diline yeni bir tercüme kazandırılmış demektir! Kanaatimizce birçok kimsenin başvurduğu yol budur. Aksi halde, aynı hataların sık sık tekrarlanmasını izah etmek kolay olmasa gerektir.”

Bu bilgilerden yola çıkılarak her çevirmenden her metni çevirmesi beklenemeyeceği aşikârdır. Ters odaklı bakıldığında ise her çevirmenin uzmanlık alanı ve hakkında yeterince artalan bilgisi olmayan bir metni çevirmeye kalkması etik olmayacaktır.

Öte yandan Kur'an'ın çevrilebilirliği konusunda Türkçenin yetersizliği ilgili çevreler tarafından tartışılmıştır. Fakat dilbilim perspektifiyle hiçbir dil diğerinden üstün değildir. Diller sadece içerisinde bulundukları kültürlerden, sosyolojik, ekonomik vs. faktörlerden etkilenecek farklı kimliklere bürünürler ve de farklılaşırlar. Dilleri yeterlilik bağlamında ele alan Cündioğlu (2011b: 30) şu ifadelerle yer verir:

“Hiçbir dil, diğerinden üstün değildir; sadece daha farklıdır. Bu bakımdan bir dilden bir dile yapılan çevirilerde karşılaşılan güçlükler, dillerin birbirinden üstün olmasından değil farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Türkçe çevirilerde görülen başarısızlık, Türkçe'nin yetersizliğiyle izah edilmek isteniyorsa da bu makul ve makbul bir bahane değildir. Sorun, mütercimlerin sadece Arapçaya değil Türkçeye de hâkim olmamalarından kaynaklanmaktadır.”

Kur'an çevirisi ve de içerisinde yer alan deyimisel ifadelerin çevirisi açısından bakıldığında, Koller'in de (1979) ifade ettiği gibi, çevirmenlerin sadece Arapça ve Türkçeye hâkim olmaları yeterli olmayacak, aynı zamanda Kurultay'ın da (1989) ifade ettiği kültürel artalan, konu bilgisi, çeviri işlemine egemenlik vb. özelliklere sahip olması gerekli olacaktır.

Günümüzde, kaynak ve hedef dile hâkim olmanın ötesinde, Akdemir'in (1989)'in ifade ettiği üzere, bazı Kur'an çevirmenlerinin henüz Arapçaya bile hâkim olmaksızın kutsal metin çevirmeye soyunmaları durumun vahametini gözler önüne sermektedir.

Genelde kutsal metinlerin, özelde ise Kur'an'ın bir bütün olarak başka dillere aktarılması genel itibariyle zordur. Kur'an özelini ele alacak olursak, her şeyin ötesinde Kur'an bir sözlü metindir. Sözlü bir metni, yazılı bir metne çevirmenin çok kolay bir iş olmadığı açıkken Kur'an gibi belagatin zirvesindeki bir metni, erek dile aktarmak basit bir eylem değildir.

Kur'an'ın çevrilebilirliği konusuna İslam çerçevesinde bakıldığında, bazı İslam âlimleri çevrilebileceğine işaret etmişlerse de sadece tefsiri (yorumsal) tercümede mümkün olduğunu dile getirmişlerdir. Harfî çeviri noktasında ise bunun mümkün olmadığı görüşünde İslam âlimleri icmâ halindedirler (Cerrahoğlu, 2009).

İslam âlimlerini böyle bir düşünceye iten sebep, şüphesiz, harfî çevirinin yani birebir çevirinin Kur'an'ın yerine geçme iddiası taşımasıdır ki böyle bir düşünce tarzı Kur'an'ın kendisiyle çelişecektir (Bakara Suresi; 2/23).

Bu noktada çeviribilim kuramcılarının görüşlerine bakmak faydalı olacaktır. Çeviribilimde bir metnin çevrilebilirliği ile ilgili temelde iki görüş vardır: Birincisi, insanlar iletişim kurarak birbirlerini anlayabiliyorlarsa, dolayısıyla zihinlerinde bir çeviri gerçekleştiriyorlar demektir. Bu yüzden çevrilemeyen hiçbir şey yoktur. Diğer görüş ise kültür farklılıkları, farklı dünya görüşleri nedeniyle bazı ifadeler erek dile tam olarak aktarılamayabilir. (Newmark, P.:1982; Göktürk, A.:1986; Straight, S.:1981; Farb, P.: 1974)

Ayrıca Wills (1982), mükemmel çeviri kavramı yerine iyi ya da yetersiz kavramlarını kullanmayı tercih etmiştir. Bu noktada Demirezen (1991), çeviride az ya da çok kaybın olabilirliğinden ve hiç kayıpsız bir çeviri yapmanın olası bir durum olmadığından bahseder.

Yine Gideon Toury'ye (1980) göre üç tip çeviri vardır. Bunlar: Kabul edilebilir, yeterli, eşdeğer çeviriler. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Toury'ye göre en üst düzey çeviri eşdeğer çeviridir. Toury'ye göre eşdeğer çeviride amaç kaynak metindeki tüm özelliklerin, kültürel öğelerin, ses vb. unsurların erek metinde ifade edilebilmesidir.

Toury'nin yukarıdaki perspektifinden bakıldığında kaynak metindeki tüm kültürel öğelerin, seslerin, fonetiğin vs. erek dile aktarılması, dillerin kültürel, fonetik ve yapısal farklılıkları nedeniyle neredeyse imkânsızdır.

Kur'an-ı Kerim çevirilerinde genel olarak problem yaratan bir durum da yapılan çevirilerde bağlamın gözetilmemesi sorunudur. Bazı meallerde birçok ayet müstakil olarak düşünülmüş ve tercüme edilmiştir. Hâlbuki yapılması gereken, bir bağlam bütünlüğünde yer bulan ayetleri bağlam çerçevesinde çevirmektir.

Ortaya çıkan diğer bir problem de çevirilerde yeni anlamların türetilmesi sorunu, başka bir deyişle düşüncelerini Kur'an'a söyletme sorunudur. Günümüzde yapılan bazı çevirilerde, bağlam dikkate alınsa bile çeviriyle metin çok farklı mecalara çekilmiştir. Böyle bir durum yazılan bir tefsirde nispeten mümkün olsa da bir meal çalışmasında

kaynak metne sadık kalmamanın bir tezahürüdür. Bu konuda Cündioğlu (2011: 183), şu ifadelerle yer verir:

“Anlama ulaşmak için, anlama ulaşabilmenin en karmaşık yollarında yürümeyi marifet sanmak, metnin dilini ve bağlamını gözardı ederek, yeni bir dil ve yeni bağlamlar dolayımında anlama kavuşabileceğini ümit etmek, daha da ilginç olanı, metinle kendisi arasında ulemanın durmasına tahammül edemezken, yetersiz çevirmenlerin yetersiz çevirilerine razı olup bu zaafı dile bile getirmemek.”

İşin özü, çevirmenlerden beklenen Arapçaya vâkıf olmanın yanında iyi bir artalan bilgisine sahip olmaları ve her şeyin ötesinde kutsal metne objektif olarak yaklaşabilmeleridir.

Çevrilebilirlik etrafında devam eden bir diğer tartışma ise yansımanın aktarılmasıdır. Çünkü yapılan bir çeviride en zor unsurlardan birisi de sesi yani kaynak dildeki yansımayı erek dile aktarmaktır. Diğer adıyla *onapatopeia* [yansıma] sanatı “aks”, günümüz edebiyatında kullanılan kelimelerin ters çevrilerek birbiri yerine kullanılarak oluşturulan sanattan öte anlatılanın sözcüklerdeki ses yardımıyla zihinde canlandırılmasıdır (Leech ve Short, 1981). Fakat bu eleştiriyi getirenlerin çok da insafı oldukları söylenemez. Kur’an’da çokça yer alan Onapatopeia (yansıma) sanatının, dillerin farklı kültürel yapıları ve fonetikleri gereği, diğer dillere ve de Türkçeye aktarılması gerçekten zor bir durumdur.

Tüm bunlardan yola çıkarak, ifade edilmek istenenin Kur’an’ın çevrilmesi işine kesinlikle girilmemesi değil, bu işe baş koyacak kişilerin Arapçayı ve Türkçeyi üst düzeyde bilen, Kur’an ve İslam konusunda geniş bir artalan bilgiye sahip kişiler olmasıdır.

1.5. Genel Değerlendirme

Günümüzde yapılan Kur’an-ı Kerim çeviri ve araştırmalarına bakıldığında önceki dönemlere göre epey ilerleme kaydedilse de Kur’an çevirileri hâlâ yöntem sorunu ile karşı karşıyadır.

Kur'an'ın içerisinde yer aldığı çevrilebilirlik-çevrilemezlik tartışmalarının arka planında meallerin, Kur'an'ın orijinal metninin yerine koyulacağı ya da mealde orijinal metne aynı değer verileceği yatmaktadır. İyi yapılan bir edebi roman çevirisi bile, kaynak dilin tüm özelliklerinin yansıtılması bakımından, çeviribilim çevrelerince – az ya da çok - eleştiriye maruz kalmakta ve orijinal metinle kıyaslanmazken, edebiyatta zirve yapmış - yedi askıyla karşılaştırıldığında daha iyi anlaşılacaktır - bir sözlü metnin çevirisinin – zorluğu bir kenara – orijinal metinle kıyaslanması, ön plana çıkarılması, pek mantıklı durmamaktadır.

Bu bağlamda çeviri işinin özelde ise kutsal metin çevirisi işinin basit bir etkinlik olmadığı ortadadır. Bunun yanında salt Arapça bilmek asla yeterli olmayacaktır. Arapçaya hâkimiyetin yanında, erek dile (Türkçe) de hâkim olmak gereklidir. Bunlara ek olarak Kur'an ve İslam'ın bilimsel, kültürel, sosyal, tarihsel artalan bilgisine sahip olmak zaruri bir durum olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

METODOLOJİ

2.1. Deyimlere Genel Bir Bakış

Bu bölümde etimolojik bilgilerden yararlanılarak deyim kavramının günümüz Türkçesindeki tanımı yapılacak, dilbilim çalışmalarında hangi konumda yer aldığına temas edilecektir. Daha sonra deyimın anlamsal ve yapısal olarak kullanım alanlarına değinilecek, karıştırılabilecek yapılar dile getirilerek deyimlerin kapsamı ve sınırı belirlenmeye çalışılacaktır. Son aşamada ise anlatıma özgünlük, çekicilik, imgesellik ve renk katma vs. özelliklere sahip deyimlerin önemine değinilecektir.

2.1.1. Tanımı

Osmanlı Devletinin özellikle son dönemlerinde "مَثَل" (mesel) sözcüğü, Arapçada olduğu gibi deyim-atasözü ayrımı yapılmaksızın genel anlamda atasözleri için kullanılmıştır (Doğru, 2004). Tanzimat şairi Şinasi (öl. 1876) “*Durûb-u Emsâl-i Osmâniyye*” adlı eserinde deyimlerin sınırları çizilmeksizin atasözleri içerisinde değerlendirilmiştir (Aksan, 2002: 21). Bu bağlamda deyim sözcüğü için Türkçede birinci derecede *mesel*, *darb-ı mesel* ikincil olarak *tabir*, *ıstılah* sözcükleri kullanılmış daha sonra deyim sözcüğü ile karşılık bulunmaya çalışılmıştır (Sinan, 2008: 92).

Deyim kavramı ve kapsamı konusunda dilbilimcilerin bir fikir birliğine varamamaları bir kenara bırakılırsa deyim, bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından farklı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümcedir (Aksoy, 1988:I-52).

Aksan’a (2003) göre deyim; belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür.

Vardar (2002: 71) ise deymi bir tür sözlüksel birim oluşturan anlambirim toplaşması; genellikle öz anlamından az çok ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış söz şeklinde tanımlamıştır.

2.1.2. Kapsamı

Deyimler genel olarak sözlük birlikteliklerinin kalıp ifadeler oluşturmaları ve bu kalıp ifadelerden birinin deyim olması göz önünde bulundurularak sözlükbilimin içerisinde ele alınmaktadır. Fakat deyimlerin sözlükbilimin çatısı altında mı yoksa deyimbilim biçiminde ayrı bir bilim dalı olarak mı incelenmesi gerektiği tartışma konusu olduğunu belirtmemiz gerekir (Azimov, 2012).

Hangi kalıplaşmış ifadelerin, söz öbeklerinin, mecazi ifadelerin vs. deyim sayılabileceğinin belirlenmesi deyimlerin çerçevesini çizmek için önem arz etmektedir. Bu bağlamda deyimler mecazi, anlama güzellik katma gibi genel özelliklerinin yanı sıra yapı ve anlamlarına göre çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulabilirler. (Aksoy, 1998 (II.): 498-509)

1. Kimi deyimler iki yargılı ve uyaklıdır. Bazen uyak anlamın bütünlüğü için getirilmiştir: *Anca beraber, kanca beraber; kim kime, dum duma; iki arada, bir derede vs.*
2. Bazı deyimler bir öykü, olay sonucunda ortaya çıkarken “*altından Çapanoğlu çıkmak, derdini Marko Paşa’ya anlat, Halep ordaysa arşın burda vs.*” bazıları yapı itibarıyla öykücük ya da konuşma şeklinde karşımıza çıkar: *Deveye “boynun eğri” demişler; “nerem doğru ki” demiş; - Tencere dibin kara, - Seninki benden kara vs.*
3. Kimi deyimler âdet, inanç ve gelenek belirtirken “*başına devlet kuşu konmak, cinleri başına çıkmak vs.*” bazıları anlam güzelliği düşünülmezsizin kalıplaşmış söz şeklinde kullanılırlar: *Alan razı, satan razı; can havliyle, yükte hafif pahada ağır vs.*
4. Kimi deyimler eksilti olarak kullanılırken “*akşama sabaha* (ya akşama ya sabaha), *er geç* (erken ya da geç olarak) vs.” kimileri dilbilgisi

kurallarının aksine özel bir yapıyla gelirler: *Ayaküstü, başlı başına, inceden inceye* vs.

5. Bazı deyimler ikileme şeklinde kullanılabileceği gibi “*abur cubur, mırın kırın, yalan dolan* vs.” bazıları ek eylemle (mastar) de gelebilir: *Ayağını çekmek, burnunu sokmak, parmağına dolamak* vs.

Deyimlerin genel kullanımları yukarıdaki şekildedir. Fakat özelliklerini belirtmenin yanında deyimlerin karıştırılması muhtemel kalıplaşmış sözlerin sınırlarının çizilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda atasözlerinin yargı bildiren, deyimlerin ise daha çok mecazi anlam içeren yapılar olması nedeniyle diğer metin türlerinden ayırt edilebilirlikleri yüksektir. Bunun için karıştırılma ihtimali bulunan diğer yapılara temas edilecektir.

Öte yandan bazı deyimler tartışma konusudur. Bazı süslü sözlerin mecazi anlam içermelerine rağmen, deyim kabul edilmemelerinin nedeni, bu deyimlerin zamanla kullanımlarının sınırlanması ve zihinlerde daha sıradan bir ifade şeklinde algılanmasıdır. Bu çerçevede “*tehlike çanı çalmak, hayal kırıklığı, körpe dimağlar*” gibi süslü sözler deyim kategorisinde değildir. Kendisinde süslü anlatım özelliği bulunmayan ve zamanla kullanımı azalan ifadeler de deyim sayılmaz: *Parası çok akli az, kırkı on paraya, acıyan çok ama ekmek veren yok* vs. Fakat kimi süslü sözlerin kullanımı ise giderek yaygınlaşmakta ve deyim kategorisinde değerlendirilmektedir: *Köşeyi dönmek, slogan atmak, ağırlığını koymak* vs.

Dillerin terimcelerini oluşturan birkaç kelimedenden oluşan terminoloji ifadeleri deyim sayılmazlar: *Doğru orantılı* (matematik), *salt çoğunluk* (hukuk), *anlatım yitimi* (ruhbilim) vs. Fakat kimi terimlerin güncel dilde kullanımının yaygınlaşmasından dolayı deyim çatısı altında değerlendirilebilir: *Aşağılık duygusu, rest çekmek, devreye girmek* vs.

Ayrıca dua ve ilençler şayet deyimler gibi özgün bir anlatım ve çekicilik içeriyorsa deyim sayılabilirler: *Başını yesin, dili ensesinden çekilsin, - Yolun açık olsun* vs. Fakat yukarıda saydığımız özellikleri taşımayan dua ve ilenç anlamı içeren söz birliktelikleri deyim kategorisinde değerlendirilemez: *Allah korusun, eli kırılsın, yüzü gülmesin* vs. (Aksoy, 1998 (II): 509-516).

2.1.3. Önemi

Deyimler, dilin büyük bir bölümünü oluşturan ve doğal dilin akışında kullanılan önemli öğelerdir (Liontas, 1999) ve dile yumuşaklık, özgünlük, güzellik, anlamsal zenginlik, imgesellik ve renk katar (Krupnov, 1976: 118). Ayrıca yazarlar eserlerinde biçimi zengin tutmak için deyimleri kullanırlar (Çotuksöken, 1988: 16).

Deyim öğretimi, yabancı dil öğretimi açısından ele alındığında bir dili bilmek için sadece standart dili bilmenin yeterli olmayacağı aksine ere dile hâkim olabilmek için deyimssel ifadeleri de çok iyi bilmek gerektiği bilinen bir gerçektir. Çünkü deyimler imgesel ve mecazi özellikler taşır ve çoğu zaman temel anlamdan uzak kullanılırlar. Delisle'nin (2001: 165) ifadelerine göre anadile veya yabancı bir dile hâkim olmak o dilin dilbilgisini veya sözcüklerini iyi bilmekle ölçülmez, önemli olan o dildeki deyimleri ve özel oluşumları da bilmektir. Bu noktada, Turrini ve diğ.'ne (1995) göre, deyimlerin konuşmacının kültüründen zekâsına, yeteneğinden duygularına dek birçok özelliği içerisinde barındıran deyim bilgisi olmaksızın bir dile hâkimiyet sağlanamayacaktır. Buradan hareketle deyimlerin yapılan çevirilerdeki kritik rolü yadsınamaz.

İçerisinde barındırdıkları ince alay ve ironiyle okurların ilgisini ve dikkatini çekmeyi, motivasyonunu artırmayı hedefleyen deyimler, Kur'an-ı Kerim'de sıkça kullanılan bir alan olmuştur.

2.2. Deyim Çevirileri

Çoğu zaman tarihsel süreç içerisinde birçok farklı alanda sözlükler yazılsa da bu sözlükler Arapçanın sentaks yapısında yazılan eserler gibi görece düzgün bir düzlemde yol almamış aksine çoğu zaman farklı zaman dilimlerinde hayat bulmuş sözcüklerin ya da deyimssel ifadelerin kronolojik olmaksızın bir araya getirilmesine neden olmuştur.

Kur'an-ı Kerim konusunda ise içerisindeki deyimlerin çevirilerinde genel olarak kaynak metin odaklı bir çeviri stratejisinin izlendiği görülmektedir. Bunun en temel

nedeni de Kur'an'da olmayan bir ifadeyi erek dilde -anlaşılması pahasına- anlamsal olarak olduğu gibi aktarmaktır. Bu yaklaşım görünüşte mantıklı gibi görünse de kaynak dildeki bir deyim sadece anlama bağlı olarak aktarıldığında her ne kadar gerçek anlamın içeriği olduğu gibi çevrilmiş olacaksa da söz konusu deyim kaynak dilin insanlarında uyandırdığı etkinin bir benzeri yaratılamayacaktır (Göktürk, 1994: 55-56).

Bu bölümde genellikle metinlerdeki ve de Kur'an'daki deyimlerin çevirilerinde çok önemli role sahip çevirmenlerden kaynaklı hataların tespiti yapılmaya çalışılacak, deyimlerin erek dile aktarılmasında yaşanan eşdeğerlik sorunlarına vurgu yapılacaktır, sonraki aşamada deyim çevirilerinde yaygın eşdeğerlik yaklaşımları Arapça açısından irdelenecektir.

2.2.1. Deyim Çevirilerinde Çevirmen Kaynaklı Genel Sorunlar

2.2.1.1. Kaynak ve Erek Dile Hâkimiyetsizlik

Uzun yıllar çevirmenlerde anadilin karşısındaki dili çok iyi bilme şartı aranmıştır. Böylelikle zaten anadilini çok iyi bilen çevirmenden muhteşem bir yapıt ortaya çıkarması beklenmiştir. Hâlbuki çoğu zaman durum öyle olmamıştır. Hedef dili çok iyi bilen çevirmen, anadilinin inceliklerini bilmediği için iyi bir çeviri ürünü ortaya çıkaramamıştır. Deyim çevirilerinde de durum çok farklı olmamış, çevirmenler anadil problemi yaşamışlardır. Bu da bize sadece erek dilin bilinmesinin yeterli olmadığını göstermektedir.

İmgesel ögeler de dahil olmak üzere genel dil edincine tam olarak sahip olan bir kişinin dilsel becerileri Levorato'ya (1993: 104) göre şu şekildedir: "...Bir sözcüğün imgesel kullanımlarını, gerçek ve imgesel anlamları arasındaki ilişkiyi anlama, bilinmeyen veya çok anlamlı ifadelerin anlamlarını tanıyabilmek için büyük ölçüde dili işleme, çıkarım yapma, imgesel dili üretici bir şekilde kullanma...." Yukarıdaki ifadeden anlaşılacağı üzere çevirmen, öncelikle kaynak ve erek dile genel anlamda hakim olmalıdır.

Kur'an'daki deyimlerin çevrilmesi noktasında ise çevirmenin kaynak dile (Kur'an Arapçası) ve erek dile (Türkçe) hakim olması gerekmektedir. Burada kaynak

dil bilme noktasında çevirmenden beklenen yeterlilik günümüz Arapçasını bilmenin ötesinde Kur'an'ın nazil olduğu Arapçayı bilmesidir. Fakat günümüzde birçok Türkçe meal yazarının Kur'an Arapçasını bilmek bir yana standart Arapçayı dahi üst düzeyde bilmedikleri genel olarak bilinen bir durumdur.

2.2.1.2. Artalan Bilgisi Yetersizliği

Deyim çevirilerinde yaşanan bir diğer problem de çevirmenlerin yeterli artalan bilgisine sahip olmadan çeviri işine başlamalarıdır. Yalın bir biçimde kaynak ve erek dil çiftini bilmek deyim çevirileri için yeterli değildir. Dilin derinliklerine nüfuz etmek gerekmektedir. Çevirmen, deyimlerden çeşitli eşdizimlere ve kalıplaşmış ifadelere, sözcüklerin gerçek anlamlarından yan ve mecazi anlamlarına, özellikle kaynak dilin kültürüne, sosyal yapıya vs. bilgilere genel anlamda sahip olmalıdır. Yeterince bilgisi olmayan konularda ise uzmanından yardım almalıdır.

Deyim çevirilerinde zorlanılmasının nedenlerinden biri de bu noktadır. Abisamra'ya (2002) göre bu zorluğun temelinde deyimlerin kullanıldıkları toplumun dilsel ve kültürel yapısını, tarihsel deneyimlerini, anlatım yollarını, gelenek ve göreneklerini, dünya görüşünü, etik ve estetik değerlerini, yaşam biçimini ve çeşitli özelliklerini yansıtmaları, farklı dillerde sözdizimsel, anlamsal ve kültürel farklılıklar göstermesi yatmaktadır.

Genelde Kur'an-ı Kerim çevirilerinde, özelde ise içerisindeki deyimlerin çevirisinde önemli iki nokta bulunmaktadır. Bunlardan birincisi kaynak ve hedef dile hâkim olan bir kişinin Kur'an deyimlerini çevirmeden önce hatırı sayılır bir çeviri deneyiminin bulunması ve çeviribilim ve stratejileri hakkında genel bilgisinin olması gerekmektedir. Salt olarak kaynak ve erek dili bilmenin iyi bir çeviri ürünü çıkarmada yeterli olmadığı düşünüldüğünde, daha önce ciddi bir çeviri deneyimi olmayan ve nitekim çeviribilim ve stratejileri hakkında fikir sahibi olmayan bir kişinin Kur'an'daki deyimleri sağlıklı bir şekilde tercüme etmesi zordur.

İkinci nokta ise herhangi bir alanda gerçekleştirilecek çeviri işleminde nasıl metnin alanına, kontekstine hâkim olmak, kaynak ve erek dilde gerekli okumaların

yapılması gerekiyorsa Kur'an'daki deyimlerin çevirisine girişecek bir kişinin de Kur'an'ın konteksti ve ilgili ilimleriyle bir irtibatının olması gerekmektedir. Çevirmen, Kur'an etrafında dönen ilgili tartışmalar ve tefsir geleneği hakkında bilgi sahibi olmalıdır.

Bakara suresinin 187. ayetine **... وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ...** " bakıldığında ayet-i kerimede " **مِنَ الْفَجْرِ** " ifadesi "fecrin beyazlığının gecenin siyahlığından ayırt edilme anının gözlemlenmesi" anlamında kullanılmıştır. Nitekim Adiy b. Hatem adlı sahabi " **من الفجر** " bölümündeki vurguyu anlayamamış ve Hz. Peygamber kendisine durumu açıklamıştır. Elmalılı, Süleyman Ateş vb. meal sahipleri ifadeyi doğru bir biçimde aktarmış, Çantay ise dipnotla durumu belirtmiştir. Fakat aşağıdaki meallerde asırlar sonra aynı hata tekrar edilmiş ifade " **في الفجر** " şeklinde anlaşılmıştır:

- Tan yerinde, beyaz iplik sizce siyah iplikten sizce ayrılınca kadar yiyin, için... (H. Atay, Y. Kutluay)
- Fecir vakti, sizce beyaz iplik siyah iplikten ayırd edilinceye kadar yiyin, için... (Ali Bulaç)

Yukarıdaki meal sahipleri Kur'an'daki deyimssel ifadelerin çevirisinde mevcut birikimden yararlanmamışlardır (Cündioğlu, 2011: 54-55).

2.2.1.3.Çevirmenin objektifliği

İster kutsal metin çevirisi, ister günümüzdeki edebi, ekonomik, siyasi vb. metin çevirileri olsun hiçbirinde objektif, öteki bir ifadeyle tarafsız bir çeviri ortaya çıkarmak mümkün değildir. Çünkü tarafsız bir çeviri, işin temelinde kaynak metne hiç müdahale etmeden yapılan bir çeviriyi yansıtmaktadır. Diğer bir ifadeyle bütünüyle kaynak odaklı bir çeviriyi amaçlamaktadır. Tamamıyla kaynak odaklı yapılan çevirilerin çoğu kez birçok kişi tarafından anlaşılmaz metinler olduğu ortadadır. Çeviri okurlarının, yapılan çeviri metnini anlamaması demek, bir çeviri ürününün daha doğrusu bir çevirinin ortaya çıkmamasına neden olacaktır.

Kutsal metin çevirilerinde bir kopya yaratma beklentisinin imkânsızlığına değinen Daldeniz (2012), tarafsız bir çevirinin ortaya konulabilirliği konusunda şunları dile getirmiştir:

“Çeviriden ve çevirmenden beklenen, her nasılsa birebir kopya yaratmak. Oysa bu imkânsızdır. Çeviriye ilişkin bu 'imkânsız' beklentinin geçmişi asırlar öncesine, tek tanrılı dinlerin kutsal metinleriyle (de) kurulan (yazılı) kültüre dayanır. Tanrısal söz dokunulmazdı ve tek bir sözcüğün bile değiştirilmesi yasaklanmıştı. Yazılı kültürün gelişmesiyle birlikte insanoğlundan daha sonra da insankızından beklenen de 'yaratıcı' ve özgün olması, geleneğin eksiksiz ve daha güzel bir biçimiyle tekrar edilmesi yerine, 'yeni' bir şeyler söylenmesine evrildiğinde, insanların içinden çıkan yaratıcıların da sözüne kutsallık atfedildi ve kutsal metin çevirmeninden beklenen 'imkânsız' görev, dünyevi metinlerin çevirmenine de yüklendi.”

Metnin türü ne olursa olsun bu sorunsalın basit bir çözümü vardır. Kaynak metin ile erek metnin yoğun bir ilişkiye girmesi, tabiri caizse hesaplaşmaları gerekmektedir ki böylece bir sonuç ortaya çıksın. Bu bağlamda, çeviride saf bir aktarım beklemenin safiyanelikten öte geçemeyeceğini belirten Daldeniz (2012), devamla şu ifadelere yer verir:

Oysa dil ve kültür bağlamından ayrı, boşlukta salınan bir anlam çekirdeği yoktur ki 'tarafsız' ve 'hiçbir değişikliğe' uğramadan aktarılsın. Çeviri süreci, yabancı olana boyun eğmeyle onu asimile etme arasında gidip gelen çevirmen kararlarıyla şekillenen, çevirmenin dışında başka etkenlerin de biçimlendirdiği (uzun) bir yoldur. Saf bir aktarımı beklemek sâfiyanedir ve ülkemizde çevirmenlerce bile bu inançla daha doğrusu yapılabileceği düşüncesiyle yapılmış çeviriler anlaşılmazdır, boşlukta salınır durur.

Burada anlaşılması gereken nokta, günümüzde yapılan metin çevirilerinde (Daldeniz: 2012); birebir bir karbon kopya çevirinin yapılması imkânsızsa, zorluğu ortada olan Kur'an-ı Kerim çevirilerinde kayıp yaşanması kaçınılmazdır. Kur'an-ı Kerim'deki deyim çevirileri için düşünüldüğünde çevirmene düşen hiçbir metot, kaynak vb. materyaller kullanmaksızın mutlak olarak kendi düşüncesini Kur'an-ı Kerim'e

söyletmek değil, objektif bir bakış açısıyla deyimlere uygun Türkçe karşılıklar bulmak olmalıdır.

2.2.1.4.Çevirmenin Eşsüremlili Yaklaşımı Takip Etmemesi

Tüm dillerde olduğu gibi Kur'an dili olan Arapça da zamanla değişime uğramış, sosyal, kültürel vs. nedenlerle dil birikimi değişmiş, bazı sözcüklerin kullanım alanı genişlerken, bazılarının zamanla daralmış, bazı sözcükler kullanımını yitirmiş ya da yaygınlığı azalmış, bazı sözcükler ise anlam kaymasına uğrayarak daha farklı anlamlarda kullanılmaya başlamıştır.

Kur'an-ı Kerim çevirilerinin amacına ulaşmasını engelleyen nedenlerden birisi de çevirmenlerin ayetlerin çevirisini yaparken Kur'an'ın doğrudan muhataplarını göz ardı etmeleridir. Başka bir deyişle, Kur'an çevirmenlerin birçoğunun çalışmalarının günümüz ya da yakın geçmişte kaleme alınmış sözlük ve eserlerini temele almalarıdır.

Çevirmenin geçmişe ulaşmasını gerekli kılan neden geçmişte ve günümüzde kullanılan deyimlerin birebir aynı anlamda mı kullanıldığı sorusu cevap bulmasında saklıdır. Başka bir deyişle çevirmen deyimini tarihi süreç içerisinde anlam kaymasına uğrayıp uğramadığını belirlemek durumundadır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de deyimlerin uzlaşım alanlarının dışında kullanılması deyimlerin doğru anlaşılmasında ve çevirilerinde sıkıntı yaratan bir durum olmuştur. (Mäntylä, 2004: 14).

Eşsüremlili yaklaşımın uygulanması konusunda bir problem de Kur'an'ın ilk muhataplarının bulundukları dönemin dil yapısını ele alan kapsamlı ve güvenilir eserlere rastlamanın çok zor olmasıdır. Bu bağlamda çalışma alanının nispeten genişletildiği bir çalışma yapılması iyi bir alternatif olabilir. Akdemir'e (2010) göre, günümüzde yapılan Kur'an-ı Kerim çevirilerinde yaşanan ciddi sorunlardan biri de Kur'an'ın indiği dönem Arapçasını olduğu biçimiyle yansıtan güvenilir bir Arapça sözlüğün ya da başvuru kaynağının bulunmaması nedeniyle kavramların kök anlamının işlevsel içeriğinin tam yansıtılamamasıdır.

Bu bağlamda Kur'an meal yazarlarının Kur'an'da bulunan her deyimsel ifadeyi, Kur'an'ın ilk muhataplarının bulunduğu dönemden yola çıkarak ulaşabildiği filolojik

eserlerden teyit ederek günümüz Türkçesine aktarma yoluna gitmek yerine çoğu zaman 2.4. başlığında detaylandırılacak olan eşsüremli yaklaşımı göz ardı ettikleri gözlemlenmiştir.

Tekâsur Suresi 1-2. ayetlerde "أَلْهَآكُمُ النَّكَآثُ، حَتَّىٰ زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ" ikinci ayet birçok Türkçe meal ve de tefsir kitabında literal anlamıyla “Siz mezarları/kabirleri ziyaret edinceye değin...” çevrilmiştir. Hâlbuki bu ayet Arap kültüründe ve nitekim Kur’an’ın muhatapları tarafından "زَارَ قَبْرَهُ" (mezarını ziyaret etti) deyiimiyle anlaşılmıştır. Bu deyim asırlar öncesinde yaşamış Araplar tarafından biri vefat ettiği zaman “kişi öldü, kabre girdi” anlamında kullanılmıştır. Aşağıdaki meallerde ayet kaynak metne bağımlı olarak çevrilmiştir: (Cündioğlu, 2011; 63-64)

- Aldatıp oyaladı o çokluk yarışı sizleri, öyle ki ziyaret edip saydınız kabirleri. (Yaşar Nuri Öztürk)
- Sizi çoklukla böbürleniş, (o derecede) oyaladı (ki), tâ kabirler (e kadar gidib) ziyaret etdiniz. (Hasan Basri Çantay)
- Çokluk kuruntusu sizi o derece oyaladı ki, nihayet kabirleri ziyaret ettiniz. (Diyanet vakfı meali)

Burada meal sahiplerinin literal bir çeviriyi esas almalarının nedeni eşsüremli yaklaşımı benimsemedikleri için ayet görünüşte anlam açısından bir problem teşkil etmemiş ve çevirmenler farklı düşünme yoluna gitmemişlerdir.

2.2.1.5.Yöntemsizlik

Kur’an-ı Kerim’de yer alan deyimsele ifadelerde istenilen sonuca ulaşılmasının bir diğer nedeni de çevirmenlerin herhangi bir yöntem takip etmeksizin çeviri işine koyulmalarından kaynaklanmaktadır.

İsrâ Suresi 13. ayete "وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا" bakıldığında meal sahipleri, "طَائِر" (kuş) kelimesini gerçek anlamda ve "الزَّم" (zorlamak, yükümlü tutmak, asmak) fiilini ise “kuş” ifadesiyle bir eşdizim oluşturacak bir biçimde “asmak, dolamak, takmak” biçimlerinde kullanmışlardır. Bu şekliyle ayetin çevirisi “Her insanın kuşunu (amelini) boynuna astık.” şeklinde olacaktır. Ayetin devamında

“kuş” ile kastedilenin “kişinin kitabı” başka bir deyişle “kişinin ameli” olduğu açıklığa kavuşsa da Türkçede bulunmadığı için “amel kuşu” vb. ifadeler anlamsızdır. Hâlbuki Arap kültüründe "طائر" (kuş) sözcüğünün “hisse, pay, nasip” anlamlarında "الزم" fiilinin ise “tayin etmek, takdir etmek” anlamlarında kullanıldığı düşünülmektedir. Yapılan bir çeviri Türkçe açısından daha uygun olurdu. Aşağıdaki meallerde ayet gerçek anlama yakın bir biçimde çevrilmiştir (Cündioğlu, 2011: 57-58)

- Biz, her insanın kuşunu (yaptıklarını) kendi boynuna doladık. (Kadri Çelik)
- Her insanın uğursuzluk kuşunu boynuna takmışsındır. (Yaşar Nuri Öztürk)
- Her insanın kuşunu (amelini, uğurunu) kendi boynuna doladık. (Ahmet Varol)
- Her insanın amel kuşunu boynuna doladık. (Süleyman Ateş)

Yukarıdaki meal sahiplerinden sadece Elmalılı Hamdi Yazır, Arap kültüründeki “kuş - kader, kismet” ilişkisini mealinde notla açıklamıştır. Burada yöntemsizlik sorunu, çeviri stratejilerinin kullanılmasından öte meal yazarlarının birçoğunun en azından Kur’an çevirisinde kullanabilecekleri kendilerine özgü herhangi bir yöntemi kullanmamaları ve Türkçe karşılık bulma noktasında ifadelerini uzun bir düşünme süzgecinden geçirmemelerinden kaynaklanmaktadır.

2.2.2. Deyim Çevirilerinde Erek Dilde Eşdeğerlik Sorunları

Deyim çevirileri, çeviribilim alanında en çok zorlanılan alanlardan olmuştur. Genel açıdan yaklaşıldığında Hüsâmeddin’e (1985: 37) göre deyim çevirilerinin zor olmasının altında üç temel unsur yatmaktadır. Bunlar:

- i. Deyimlerin mecazi doğası
- ii. Dillerin tarihi ve kültürel artalanlarının farklı, bir o kadar da zengin olması
- iii. Deyimleri çevreleyen eğilimlerin herkes tarafından yeterince bilinmemesi

Deyim çevirilerini zor kılan yönler farklı araştırmacılar tarafından farklı başlıklar altında incelense de genel çerçevede çeviride eşdeğerlik problemi yaratan unsurlar; farkındalık, erek dilde eşdeğerlik bulma problemi, bağlam farklılıkları ve kültürel değişimdir.

2.2.2.1.Farkındalık

Genellikle dillerin söz varlıklarında ciddi bir alan kaplayan deyimlerin önemsiz yapılar şeklinde düşünülmemesi gerekmektedir. İletişimsel edincin bir yolu olarak deyimler, incelenmeye ve öğrenilmeye değer söz varlıklarıdır (Minini, 1986: 23). Bu noktada çevirmenlerin herhangi bir yazılı ya da sözlü metinde yer bulan deyimlerin öneminin farkında olmayarak ya da deyimlerin anlamları bilinmese bile kontekst içerisinden yakın bir eşdeğerlik bulabilecekleri düşüncesiyle çeviri etkinliğini gerçekleştirmeleri deyim çevirilerinde problem yaratan bir durumdur. Bunda en büyük etkenlerden birisi şüphesiz deyimlerin öğretimi ve anlaşılmasının tarihte kelimelere odaklanma ve onların öğretiminin ağırlık kazanmasıyla sağlandığı düşünüldüğünde daha önceki dönemlerde yabancı dil öğretiminde sözcüklere önem verilmemiş, dilin daha çok sentaks yapısı irdelenmiştir (Zimmerman, 1998: 5). Bunun bir sonucu olarak bu dönemde yetişen bazı çevirmenler de dilin sentaks yapısına önem veren, aksine dilin bir anlamda estetiğini oluşturan deyimse ifadeleri basit bir yapı olarak gören bir tutum sergilemelerine neden olmuş, bu durum da onların metinde geçen deyimlerin farkındalıklarını alt düzeye çekmiştir.

Deyim çevirilerinde yaşanan bir diğer problem metinlerde geçen deyimlerin bazı çevirmenler tarafından fark edilememesidir. Şüphesiz bunda en büyük etken çevirmenin, kaynak dile kültürel boyutta hâkim olmamasıdır. Çünkü deyimler mecazi özellikler taşır ve anlamları, içerdikleri öğelerin anlamlarının toplamından oluşmaz, bileşenlerinin anlamlarından farklıdır. Örneğin, Arapçadaki "صُلْبُ الْمَوْضُوعِ" (konunun çetrefilli noktası, bamteli) deyimi, İngilizcede "crux of the matter" şeklinde ifade edilirken Türkçe eşdeğer çevirisi farklı bağlamlarda "konunun bamteli/kırılma noktası" biçiminde olabilir. Bu örnekten anlaşılacağı üzere bu deyimi fark etmek zor değildir. Fakat kimi deyimler gerçek anlamları dâhilinde kullanılabilir. "Adet yerini bulsun", "hem suçlu hem güçlü", "ağızına lâyk" gibi deyimler bu cinsten deyimlerdir (Aksoy, 1993: 43). Bu tür "yarı-deyim" özelliği taşıyan söz öbekleri Türkçede anlaşıldığının aksine başka bir dil çevirmeni tarafından sadece kelime düzeyinde çok daha basit algılanabilir. Ayrıca deyimlerin anlamları ve içerdikleri sözcüklerin anlamları arasında

ilişkiler çok değişik olabilmektedir (Glucksberg, 1993). Bu da çevirmenlerin şüpheli bir yaklaşımı benimsemesinin önemini ortaya koymaktadır.

2.2.2.2.Erek Dilde Eşdeğerlik Bulma Problemi

Deyim çevirileri konusunda her ne kadar farklı metotlar kullanılsa da kimi zaman kültür, yapı vb. farklılıklar nedeniyle diller arasında eşdeğerlik sağlamak mümkün olmamaktadır. Burada vurgulanmak istenen metodların yetersiz kaldığı değildir. Metodlar da aslında bu erek dilde eşdeğerlik bulma sorununa cevap bulmaya çalışmışlardır. Çoğu zaman deyimsel anlamı veren tam ve kısmi eşdeğerlik teorileridir. Açıklama ve çıkarma yöntemleri haddi zatında çevrilemezlik sorunundan doğmuştur. Bu bağlamda her deyim kolay şekilde kaynak dilden erek dile aktarılmasını beklemek gerçeği yansıtmamaktadır (Baker, 1992: 68).

Yukarıda değinilen kültür ögesini açmak gerekirse, kelime bazında olduğu gibi deyim düzeyinde de ifadeler kültür odaklı olabilir (Baker, 1992: 67-70). Arapçada bir kişi bir arkadaşından gerçekten çok ihtiyacı olan bir konuda bir iyilik yapmasını istediği zaman, verdiği karşılık "يَخْسَأُ الذَّنْبُ" (Vay o kurda!) ise bu durum o kişinin yardım etmeye istekli olduğunu gösterir. Bu deyim Türkçede deyimsel bir karşılığı olmadığı gibi deyimine yakın bir ifade de bulunmamaktadır. Deyimi tam karşılamayan "Ah benim arkadaşşıma!" vb. formlar düşünülse de bu karşılıklar Türkçede alay da içerebileceği için her bağlamda tam karşılık sayılmaz. Çevirisi genel ölçekte "Sana yardım edebilirim/Ne demek! Elimden gelen yardımı yaparım" şeklinde olabilir.

Kültür konusuna dikkat çeken Suçin (1997: 153-154)'in verdiği örneğe göre "to carry coals to Newcastle" (Newcastle'a kömür taşımak) deyiminde yer alan Newcastle kenti kömür limanı ile ünlüdür. Buradan deyim Türkçedeki "tereciye tere satmak" ifadesiyle örtüştüğü görülmektedir. Aynı anlam Arapçada ise *يَنْقُلُ التَّمْرَ إِلَى هَجَرَ* "يَبِيعُ الْمَاءَ فِي حَارَةِ السَّقَاةِ" ya da *الْبَصْرَةَ* şeklinde karşılanmaktadır.

2.2.2.3.Bağlam Farklılıkları

Kaynak dilde yer alan deyimın hedef dilde bir eşdeğeri bulunsa da deyimler farklı bağlamlarda kullanılabilir. Kaynak dildeki bazı deyimler, normalde kestirilen deyimsel anlamlarının ötesinde farklı anlamlarda da kullanılabilir. Arapçadaki "مَدَّ يَدَهُ" (elini uzatmak) deyimini ilk bakışta Türkçede “yardım elini uzatmak” olarak karşılık bulunsa da farklı kurgularda “dilenmek, el kaldırmak, vurmaya kalkışmak” anlamlarında kullanılabilir (Uysal, 1997: 6).

Arapçadaki "إِذَا الْقَاضِي رَاضِي!" deyimisel ifadesinin Araplarca ilk anlamı “uzak durmak, burnunu sokmamak” biçimlerindedir. Fakat farklı bağlamlarda taraflardan birinin istediği, diğerinin de olur deyip anlaştıkları durumu ifade etmek için “alan razı, satan razı” şeklinde kullanılmaktadır. “Uzak durmak” ile “burnunu sokmamak” ifadeleri her ne kadar yakın gibi görünseler de uzak durulması, müdahil olunmaması gereken her konuda tarafların anlaşma zorunluluğu yoktur.

Yukarıdaki örnekler gibi bağlama göre anlam farklılıklarının yaşandığı deyimlerde çevirmenlerin anlam nüanslarını çok iyi ayırt etmesi gerekmektedir.

2.2.2.4.Kültürel Farklılıklar

Kaynak ve erek dillerin doğuşuna bir bakıma kaynaklık eden kültürler (sosyal, ekonomik vs.) deyim çevirilerinde önemli bir role sahiptir. Bir dilde çok çeşitli anlam ve çağrışımlara sahip olan bir sözcük, bir diğerinde bu özelliklere sahip olmayabilir. Ayrıca çevrilebilirlik sorunu sadece dilbilim ve şekilsel özelliklerden ortaya çıkmamış, aynı zamanda kaynak ve erek dil arasındaki sosyal ve kültürel farklılıklardan kaynaklanmıştır. Başka bir deyişle diller arasındaki farklılık ne kadar fazlalaştıysa, birinin diğerine aktarılması da o denli zor olmuştur.

Sosyal kültürü yansıtan Arapçadaki "وَضَعَ أَيْدِيَهُ بِمَاءٍ بَارِدٍ" deyiminin Türkçede bağımlı çevirisi “elini soğuk suya sokmak” şeklindedir. İlk bakışta bir çevirmen tarafından elini hiçbir ev işine sürmemek anlamında (Aksoy, 1993-II: 760) “elini sıcak

sudan soğuk suya sokmamak” şeklinde algılanabilir. Ne var ki bu deyim Arapçada kültürel bir yapıyı yansıtır ve "ضَعْ أَيْدِيكَ بِمَاءٍ بَارِدٍ" (elini soğuk suya sok!) biçiminde kullanılan bir deyim/ bir problem karşısında sıkıntılı, endişeli olan birinin rahat olması, endişelenmemesi gerektiğini belirtmektedir. Bu deyim Arapların suyu algılayış biçimlerini göstermektedir. Sıcak su “endişe, sıkıntı” olarak karakterize edilirken soğuk su “rahat olmak, sakin olmak” ifadelerini yansıtmaktadır. Deyimin Türkçe eşdeğeri ise “rahat ol/kafana takma/ dert etme/gönlünü ferah tut” biçimlerinde düşünülebilir.

Ayrıca Arapça bir diyalogda geçen "علي ظَهْرُهُ هُوَ مَسْنُودٌ" ve "ولكن الآن -" -

"مَقْطُوعٌ مِنَ الشَّجَرَةِ" deyimleri ele alındığında deyimlerin bağımlı çevirileri sırasıyla “Ali mi, onun arkası dayanmış/dayalıdır” ve “fakat şimdi ağaçtan ayrılmış/kesilmiş” şekillerinde olacaktır. İlk deyim öncelikle bir kişinin arka planda güçlü ya da pek birisine güvendiğinin ima edilmesi anlamında “arkası pek/sağlam” deyimini çağrıştıracaktır. Türkçede bu ifade bir kişinin birçok farklı kesim tarafından desteklendiği anlamını taşır. Oysa bu deyim Arapçada öncelikle kişinin aile bireylerinin çokluğuyla arkasının desteklenmesi anlamında kullanılır. Çünkü Araplar içerisinde birçok çocuğun bulunduğu büyük bir aile taraftarıdır. Bu durumun onları sosyal tabakada söz sahibi yapacağına inanmaktadırlar. İlk deyim Türkçede belli bir konteks olmadan sadece bu diyalogdan yola çıkarak “arkası sağlam/pek” şeklinde çevrilebilir. Fakat ikinci deyimde kişinin aile bireylerinin kalmadığına vurgu yapılmalıdır ki birinci deyimdeki kapalılık ortadan kalsın. Türkçede yakın eşdeğeri “ocağı kör kalmak” (soyu tükenmek, soyunu sürdürecekt erkek evlat bulunmamak (Aksoy, 1993-II: 983) deyimini yukarıdaki ifadeyi karşılamamaktadır. Yerine farklı bağlamlar için aile dağılmak, yok olmak, çoluk çocuk yok olmak anlamında “ocağı sönmek/batmak” ya da “kimi kimsesi kalmamak” deyimleri tercih edilebilir.

Kültürel alt yapı taşıyan bir diğer deyim ise Arapçadaki "سُلْطَ عَلَى رَأْسِهِ سَيْفٌ"

"ديموقليطوس" deyiminin bağımlı çevirisi “başına/boynuna Damokles’in (Demokles) kılıcı inmek” şeklinde düşünülebilir. Bu deyime Türkçede bir eşdeğerlik bulunması açısından kültürel bir hikâyesi olan bu deyimın kültürel altyapısına bakmak faydalı olacaktır:

“Demokles M.Ö IV. Yüzyılda Sirakuza’da kral olan Dionysios’un sohbetçisi idi ve kral olmaya imrenen bir kişiymiş. Bunu anlayan Dionysios kral olmanın tehlikesini temsil etmek üzere bir koltuğun üzerine ha düştü ha düşecek bir kılıç astırmış, Demokles’i de çağırarak bu koltuğa oturtmuştur.”

Burada vurgulanmak istenen nokta her çevirmenden Demokles’in hikâyesini bilmesini beklemek değil, en azından Demokles hakkında genel bir bilgisi olması, Türkçede aynı biçimde “Demokles’in kılıcı” şeklinde ifade edildiğini bilmesi ve açıklama vb. metotlar kullanarak farklı eşdeğerlik bulma yoluna gitmemesidir.

Genel çerçevede çevirmenler, kaynak dilde ima edilen anlama ancak erek dilin kültürüne net bir biçimde hâkim olmakla ulaşabilir. Çünkü çevirmen kaynak dile ve kültürüne çok iyi hâkim olsa bile erek kültüre hâkim değilse, kaynak dil deyimini duyduğu zaman deyim hakkında kafasında bir takım düşünceler oluşacaktır. Fakat bazı durumlarda deyimın erek dil kültüründeki karşılığını bulamayacak ve çeviri işlemini doğru bir biçimde gerçekleştiremeyecektir.

2.3. Deyim Çevirilerinde Eşdeğerlik Yaklaşımları

1960’lı 70’li yıllara dek çeviribilim alanında önemli kavramlardan biri de “eşdeğerlilik” olmuştur. Güttinger’e (1963) göre eşdeğerlilik kavramını özgün metnin, kendi dilinin okurunda uyandırdığı etkininin, çeviri metinde çeviri dili okurunda uyandırabilmesidir. Güttinger’in tanımladığı geleneksel eşdeğerlik kavramı yerine Nida (1964: 156-171), devingen eşdeğerlik kavramını öne sürmüş, şekil ve içerik açısından iletinin aktarılmasını “biçimsel” eşdeğerlik, kaynak dilin yarattığı aynı etkinin erek dilde yaratılmasını ise “devingen” eşdeğerlik olarak ifade etmiştir. İlerleyen tarihlerde Popovic’ten (1970: 79-87) Baker’a (1992) dek eşdeğerlik kavramı çeviribilim kuramcıları tarafından dilsel, dizisel, biçimsel, metinsel, edimsel, düzenlamsal, yananlamsal ve yeterlik açılarından irdelenmiştir. Eşdeğerlik kavramını sözcük-sözcük üstü, dilbilgisel, metinsel, kullanımsal açılardan bir bütün olarak ele alan kuramcı ise Baker (1992) olmuştur.

Kaynak ve erek dillerde eşdeğerliğin sağlanmasının zorluğuna değinen Göktürk (1989:164) erek dilde her zaman aynı etkiyi yaratma durumunun neredeyse imkânsız olduğunu dile getirmiştir. Göktürk'e göre bir yazın metinde kaynak dildeki ses, sözcük, sözdizim gibi öğelerin birbiriyle bütünleşik yapısından dolayı bu işin çok karmaşık olacağıdır. Bu yüzden eşdeğerlik konusunda “dilbilimsel genel çeviri kuramı dilin söz düzeyinde gerçekleşebilecek eşdeğerlilik türlerini incelerken kimi durumlarda birebir eşdeğerliğin bulunabileceğini kiminde bir öğenin eşdeğeri için birçok seçeneğin olabileceğini, kiminde hiç hazır seçeneğin bulunmadığını, kimi durumda da ancak sınırlı ölçüde bir eşdeğerlik bulunabileceğini” dile getirir.

İmgesel ve mecazi özellikler taşıyan yapılar olması nedeniyle deyimler, erek dilde eşdeğerlik bulma konusunda ve yabancı dil öğretiminde en çok zorlanılan alan olmuştur (Güneş, 2009). Çünkü kaynak dildeki deyimleri anlamak ve erek dilde eşdeğerini bulmak kaynak dilin standartlarını bilmenin ötesinde o dilin kültürel öğelerini de bilmeyi gerektirmektedir.

Kutsal metin çevirilerindeki deyimlerde ise aynı etkiyi uyandırma konusu daha da kompleks bir durumdur. Kutsal metinlerin sözlü metinler olması ve de dillerinin günümüz dillerinden büyük oranda uzak eski dönemlere ait olması çevirmenin kaynak dildeki aynı etkiyi yaratabilmesine büyük oranda engel olmaktadır.

Yabancı dildeki deyimlerin ve çevirilerinin yukarıda bahsedilen zorluklarının yanında hiçbir metot izlemeksizin Kur'an'daki deyimlerin çevirisine koyulmanın çalışmayı hedefine ulaştıramayacağı ortadadır.

Bu bağlamda, normal kelimelere nazaran deyimlerin çevirisi özel yöntemleri gerektirmektedir. Deyim çeviri yöntem ve stratejilerine bakıldığında yaygın bir biçimde Baker'ın (1992: 71-78) önerdiği deyim çeviri yöntemlerinden faydalandığı görülmektedir. Baker, deyim çevirilerinde dört temel stratejinin kullanılabileceğini dile getirir. Bunlar; benzer anlam benzer biçimle çeviri (similar in form and meaning), benzer anlam farklı biçimde çeviri (similar meaning but dissimilar in form), açıklama (paraphrasing) ve çıkarma (omission) yöntemleridir.

2.3.1. Tam Eşdeğerlik (Benzer Anlam, Benzer Biçim)

Baker'ın (1992) önermiş olduğu bu çeviri türü genel itibariyle deyimler, atasözleri, eşdizimler, kalıplaşmış ifadeler vs. kullanılabilecek bir stratejidir ve kaynak dildeki ifadeleri, erek dilde anlam ve biçim olarak sağlamayı amaçlamaktır. Deyimler, atasözleri vs. kalıplaşmış söz gruplarında böylesine birebir eşdeğerliğin sağlanması nadir görülen bir durumdur (Baker, 1992: 72). Bu eşdeğerlik türünün bir benzerini “deyim transferi” yöntemi şeklinde Kunin (1984: 10) tarafından önerilse de yapısal açıdan benzerlikler içerdiği için tam eşdeğerlik kapsamında ele alınmıştır.

Arapça "يَيْكِي بِدُمُوعِ التَّمَّاسِيحِ" deyiminin çevirisi, Türkçedeki “timsah gözyaşları dökmek” deymiyle yapılmaya çalışıldığında Arapça ve Türkçedeki deyimlerin hem anlam hem de biçim olarak birbirinin eşdeğeri olduğu görülecektir. Deyim, atasözü eşdizim gibi kalıplaşmış ifadeler düzeyinde şu örnekler verilebilir:

Deyim	Kaynak Dil (Arapça)	Erek Dil (Türkçe)
	يَصْنُطَادُ فِي الْمَاءِ الْعَكْرِ	Bulanık suda avlanmak, Bulanık suda (balık) avlamak
	يُعْطِي الضَّوْءَ الْأَخْضَرَ	Yeşil ışık yakmak
	لَا حَ فِي الْأَفْقِ	Ufukta görünmek
	لَعِبَ بِالنَّارِ	Ateşle oynamak
	ثَارَتْ ثَائِرَتُهُ	Sinirleri ayakta olmak, küplere binmek, köpürmek
Deyim (söz öbeği)	حِصَّةُ الْأَسَدِ	Aslan payı
	بِكُلِّ مَعْنَى الْكَلِمَةِ	Kelimenin tam anlamıyla

Atasözü	مَدَّ رِجْلَيْهِ عَلَى قَدَرٍ لِحَافِهِ	Ayağını yorganına göre uzatmak
	خَبَرَ السُّوءَ يَنْتَقِلُ بِسُرْعَةٍ	Kötü haber tez duyulur.
	الْكِلَابُ لَا يَعَضُّ بَعْضُهَا الْبَعْضَ	İt iti ısırılmaz/tutmaz

Şekil-1.1.

2.3.2. Kısmî Eşdeğerlik (Benzer Anlam Farklı Biçim)

Deyim, atasözleri vs. kalıplaşmış ifadelerin çevirisinde kullanılabilecek bir diğer yöntem ise kaynak dildeki ifadenin erek dilde biçim farklı olsa bile anlamca birbirinin eşdeğeri olmasıdır (Baker: 1992). Bu çeviri türü, 2.3.1.’deki benzer anlam benzer biçimde çeviri başka bir deyişle çeviride neredeyse hiçbir kayıp yaşanmadığı çeviri metodu kullanılmadığı zaman kullanılabilecek bir stratejidir.

Arapçadaki "إِنْقَلَبَ السَّحَرُ عَلَى السَّاحِرِ" deyimini sözcüksel olarak “sihir büyücüye döndü” anlamına gelmektedir. Fakat burada kastedilen birisi için gizlice hazırladığı tehlikenin kendi ayağına dolaşmasıdır. Bunun eşdeğerliği ancak Türkçedeki “kazdığı kuyuya (kendisi) düşmek” deyimiyile sağlanabilir. Aşağıdaki tabloda bu başlıkla ilgili örneklerle yer verilmiştir.

Deyim	Kaynak Dil (Arapça)	Bağımlı Çeviri (Türkçe)	Erek Dilde Eşdeğeri
	أَتْلَجَ صَدْرُهُ	İçini karlamak	İçine su serpmek
	أَعْمَلَ مِنَ الْحَبَّةِ قُبَّةً	Taneyi kubbe yapmak	Pireyi deve yapmak
	إِخْتَلَطَ الْحَابِلُ بِالنَّائِلِ	Ağ kuranla ok atan birbirine karıştı	Karman çorman/ karmakarışık olmak
	أَكَلَ الدَّهْرُ عَلَيْهِ وَشَرِبَ	Zaman (onu) yedi bitirdi.	Zamanın gerisinde kalmak, ayak uyduramamak
	قُطِعَ خَيْطُ الْحَيَاءِ	Utanma ipi kopmuş	Ar damarı çatlamış,

			haya perdesi yırtılmış
	له قَدَمٌ فِي الْأَمْرِ	Onun işte bir ayağı var.	Parmağı olmak
	لَا يُسْقُ غُبَارُهُ	Tozuna yetişilemez.	(Kimse) eline su dökemez, onunla aşık atamaz,
Atasözü	مِنْ كَثْرَةِ الطَّبَّاخِينَ شَاطَتْ الطَّبْخَةُ	Aşçının çok olduğu yerde yemek(ler) yanar	Horozu çok olan köyde sabah geç olur.
	إِذَا جَاءَ أَجَلَ الْبَعِيرِ حَامِ حَوْلَ الْبُئْرِ	Eceli gelen deve, kuyu etrafında dolaşır	Eceli gelen it cami duvarına siyer
	مَا أَهْوَنَ الْحَرْبِ عَلَى النَّظَّارِ	(Uzaktan) bakana savaş ne kadar da kolay gelir	Uzaktaki davulun sesi kulağa hoş gelir

Şekil-1.2.

Tablodaki "أَعْمَلَ مِنَ الْحَبَّةِ قُبَّةً" deyimini Anadolu'da "Habbeyi kubbe yapmak" şeklinde kullanılmaktadır. Bu şekilde eşdeğerlik sağlandığında 2.3.1. başlığında yer alması gerekecektir. "Pireyi deve yapmak" kadar yaygın bir kullanıma sahip olmadığı için bu başlık altında değerlendirilmiştir.

2.3.3. Açıklama Metoduyla Çeviri

Bu yöntem (Baker, 1992), kaynak ve erek dilde kültürel öge ve üslup farklılıkları gibi nedenlerle anlamsal ya da biçimsel herhangi bir eşdeğerliğin sağlanamadığı durumlarda kullanılır. Kaynak ve erek dil çiftleri arasında eşdeğerliğin sağlanamaması deyimlerin kültürler ile bütünleşmiş bir yapıya sahip olmalarından kaynaklanmaktadır ve bu durum dillerin genel özelliğidir (Oruçev, 1976: 7).

Açıklama yöntemi en yaygın deyim çeviri biçimi olarak görülse de çevirmenler bu yonteme ellerinde başka hiçbir çeviri stratejisi kalmadığında başvurmalarıdır. Ayrıca bu yöntem mümkünse daha az kültürel özellik taşıyan deyim/atasözlerinde uygulanmalıdır. Çünkü açıklama yönteminde büyük oranda kültürel öğelerin aktarımında kayıp yaşanacak, bu da kaynak dilin kültürel öğelerinden alınan hazzın erek dilde alınamamasına neden olacaktır.

Arapça "مِثْلَ الْأُطْرَشِ فِي الرَّفَّةِ" deyiminin bağımlı çevirisi "düğün alayındaki sağır gibi" şeklindedir. Cümleye bakıldığında Türkçede tam bir eş değeri yoktur. Kısmi eşdeğerlik sağlanmaya çalışıldığında ise deyimnin erek dildeki karşılıkları öncelikle "safdil olmak, kafası basmamak, kafasına girmemek" şeklinde bulunabilir. Ne var ki buradaki ifadede genele değil özele vurgu yapılmaktadır. Buradan, söz diziminde ne tam bir eşdeğerlik ne de kısmi bir eşdeğerlik sağlanamadığı açık bir biçimde görülmektedir. Bu açıdan ifadeyi açmak gerekecektir. Türkçe eşdeğeri olarak "olup biten hakkında bir bilgisi olmamak, konudan haberi olmamak" şeklinde karşılıklar verilebilir. Aşağıdaki tabloda bu yöntemle karşılık bulunan deyimlere yer verilecektir:

Kaynak Dil (Arapça)	Bağımlı Çeviri	Erek Dil (Türkçe)
سَبَقَ السَّيْفُ الْعَدْلَ	Kılıç azarlamanın önüne geçti	İş işten geçti/ Geçti Bor'un pazarı sür eşeğini Niğde'ye/Atı alan Üsküdar'ı geçti.
يَدَاكَ أَوْكَتَا وَفُوكَ نَفَخَ	Ellerinle bağladın, ağzınla şişirdin	Kendin ettin, kendin buldun/Kendi düşen ağlamaz.
انْشَقَّتْ الْعَصَا	Deynek/sopa ikiye ayrıldı	Birbirine düşmek
زَادَ الطَّيْنُ بَلَّةً	Toprağın nemi arttı.	Sarpa sarmak, şirazedenden/çığırtılarından çıkmak
جَرَى عَلَى قَدَمٍ وَ سَاقٍ	Ayak ve bacakları üzerinde koşmak	Yerinde duramamak, koşturmak

ضَرَبَ بِهِ عُرْضَ الْحَائِطِ	Duvarın bir köşesine atmak	Hakir görmek, hafife almak, önemsiz saymak
أَطْلَقَ لَهُ الْعِنَانَ	Dizginlerini bırakmak	(artık) karışmamak, elini eteğini çekmek

Şekil-1.3.

2.3.4. Çıkarma Metoduyla Çeviri

Deyim çevirilerinde kullanılabilecek bir diğer yöntem ise çıkarma yöntemidir. İster tek bir kelime ister bütün bir deyim olsun erek dilde topluca atlanabilir. Bu uygulamanın nedeni bazen kaynak ve erek diller arasında uygun bir eşleştirmenin sağlanamaması, bazen açıklama metodunun işletilememesi, bazen de deyimın kaynak metin içerisinde bütünüyle bağlamla bütünleşmiş bir noktada yer almasıdır (Baker, 1992).

Çıkarma yönteminin kullanılmasının temel nedeni kaynak metnin ağırlığını ortadan kaldırmak, hedef dildeki kültürel öğeleri daha belirgin hale getirmek ve erek metnin erek kitle tarafından daha rahat okunabilmesini sağlamaktır.

2.4. Çalışmada İzlenecek Yöntemler

Deyim çeviri stratejilerini takip etmek günümüz metinlerinde yer alan bir deyimı çevirmek için çoğu zaman yeterli olabilir. Fakat konu Kur'an-ı Kerim'deki deyimler olunca sadece deyim çeviri stratejilerini uygulamak yeterli olmayacak, Kur'an'ın ilk muhataplarının dillerine ulaşmak gerecektir. Bu bağlamda bu bölümde Kur'an-ı Kerim'deki bazı deyimlerin Türkçeye çeviri sürecinin aşamaları irdelenecektir.

2.4.1. Deyimlerin Seçimi

Kur'an-ı Kerim'deki deyimlerin çevirinde ilk aşama olarak üzerinde çalışma yapılacak deyimler seçilecektir. Deyimler Kur'an'dan random yöntemiyle seçilecek olup çalışmanın derinliği nedeniyle yirmi deyimle sınırlı tutulacaktır.

2.4.2. Deyim Çevirilerinde Eşsüremlilik Yaklaşımının Uygulanması

Herhangi bir deyimın çevirisini yapmadan önce kaynak dil deyimini doğru bir biçimde anlamak büyük önem taşımaktadır. Bu noktada Glucksberg (1993: 3-4), deyimlerin doğru anlaşılmasında gerçek ve mecazi anlamları belirlemenin, bunların ötesinde yazarın ya da konuşmacının deyimleri hangi amaçla kullandığını belirlemenin ve bu süreçte bağlamı göz önünde bulundurmanın taşıdığı öneme vurgu yapmaktadır.

Söz konusu günümüzde kaleme alınmış bir eser, yazı, makale vb. ise metinde geçen deyimın kullanılış amacı doğrudan deyimın anlamından ya da bağlamdan belirlenebilir. Bu unsurlarla belirlenemezse, yazarın yazı stili, düşünce yapısı vs. kültürel öğelerle deyimın kullanılış amacına erişilebilir. Saydığımız bilgilere erişmek günümüzde kaleme alınmış bir dizi sözlükten yardım alma, yazar hakkında bilgi sahibi olma yoluyla sağlanabilir. Burada Arapça alanında deyimleri içeren Türkçe bir sözlük çalışmasının azlığını belirtmemiz gerekir.

Özellikle kutsal, eski edebi metinler vs. gibi ortaya çıkış tarihleri asırlar öncesine dayanan metinlerde konuşmacının deyimleri hangi amaçla kullandığının tespitinde şüphesiz en etkili yöntemlerden birisi kaynak dil muhatapların nasıl bir dil yapısına sahip olduğunun belirlenmesidir. Çünkü dillerin belirli bir dönemdeki dil hazinesini saptamada sözcükler arası anlam farklarını tarihsel koşulları dikkate alarak kronolojik bir sıralamaya göre şekillendirmeyen sözlük, eser vb. çalışmalar söz konusu dil yapısının saptanmasında ihtiyacı karşılamayacaklardır. Tarihin belirli bir noktasındaki bir eserdeki deyimın anlamının genel sözlüklerden -isterse deyim sözlüğü olsun- belirlenmeye çalışılması ifadelerin anlam kaymaları, genişlemeleri vs. durumların göz ardı edilerek algılanmasına yol açabilecektir. Yukarıda değinilen kutsal, eski edebi metinlerdeki deyim çevirilerinde deyimın kastettiği manayı belirlemenin yolu da

eşsüremlili yaklaşımının (dilini belli bir dönemde ya da belli bir metinde nasıl tezahür ettiğini tespiti yönelik çalışmaların) takip edilmesidir (Cündioğlu, 2011:38). Başka bir deyişle kaynak metnin ortaya çıkış tarihinde ya da dilde farklılaşmanın olmadığı en yakın tarihte yazılmış sözlük, tefsir vb. eserlere ulaşılmasıdır. Bu önermenin sağlanamadığı durumlarda ise sonraki dönemlerde kaleme alınmış; fakat sözcüklerin kronolojik sıralamaya göre dizgilerinin yapıldığı söz konusu eserlere müracaat etmektir.

Arap dünyasında ve İslam âleminde meşhur olmuş birçok deyimini içerisinde barındıran (İbn-i Manzur - h. öl. 711)'un kaleme almış olduğu “*Lisân’ul-Arab*” adlı sözlüğün dahi tam bir kronojik sıraya göre düzenlenmeyip, farklı yüzyıllarda yaşamış, farklı kişilerin ifadelerinin yan yana dizildiği ve (Firuzâbâdî - h. öl. 817)'nin “*Kâmûs’ul-Muhîr*” sözlüğünde ise birbirine zıt kültürlerin (felsefe, tıp, dini vb.) bilgilerinin bir özeti mahiyetinde olduğu bilinmektedir (Cündioğlu, 2011: 35)

Kur’an-ı Kerim’deki deyimleri anlayıp çevirmede yararlı olabilecek eserlere göz atmak faydalı olacaktır:

Deyimleri atasözleriyle birlikte ele alan mesel kitaplarının derlenmeye başlanması hicretin birinci yılında Mu’aviye b. Ebi Sufyan (h. 41-60 / 661-680) dönemine rastlamaktadır. Bu kitaplar içerisinde ilk çalışma Kufeli filolog el-Mufaddal ibn Sâlim’e (h. öl. 168/784-5) ait “*Kitabu’l-Emsâl*” adlı eserdir. Daha sonra el-Mufaddal ed-Dabbî’nin (h. öl. 178/794) daha çok mesellerin hikayelerini anlatan “*Emsâlu’l-‘Arab*” adlı eseri, Ebu Talib el-Mufaddal b. Seleme (h. öl. 291/903) “*Fâhir*” adlı eseri, Ebî Hilâl el-‘Askerî’nin (h. öl. 395/1004-5) meselleri hikâyeleriyle birlikte elen alan “*Cemheratu’l-Emsâl*” adlı kapsamlı eseri günümüze ulaşmış, Ebu’l-Fadl Ahmed b. Muhammed el-Meydani’nin (h. öl. 518/1124) “*Mecma’u’l- Emsâl*” adlı eseri ise meselleri kelime anlamlarından yola çıkarak kullanımlarını geniş bir sahada (dini, kültürel) alarak mesel kitaplarının en kapsamlısı olmuştur. ez-Zemahşerî’nin (h. öl. 538/1144) “*el-Mustaksâ fi Emsâli’l-‘Arab*” adlı eseri, Hasan el-Yûsî’nin (h. öl. 1102/1691) “*Zehru’l-Ukm fi’l-Emsâl ve’l-Hikem*” adlı mesel kitabı günümüze ulaşmıştır.

Ayrıca edebiyat ve belagat alanında eserler kaleme alınmış olup bunlardan İbn-i Kuteybe’nin (öl. 276 / 889) “*Edêbu’l-Kâtib*” adlı eseri, Ebî Hilâl el-‘Askerî’nin (h. öl. 395/1004-5) “*Kitâbu’s-Sinâ’ateyn*” adlı eseri ve es-Se’âlibî’nin (öl. 430 / 1038)

“*Sihru’l-Belağa ve Sirru’l-Berâ’a*” adlı eseri istiare, teşbih konularında deyimlere temas etmiştir (Bolelli, 2001: 117-149)

Yine yukarıda adı geçen yazarlardan es-Se’âlibî’nin (öl. 430 / 1038) “*Fıkhu’l-Luğa*” ve ez-Zemahşerî’nin (h. öl. 538/1143 “*Esâsu’l-Belâğa*” adlı eserleri sözlük olarak kaleme alınmış ve sözcükleri önce semantik açıdan ele almış, sonra cümle içerisinde kullanımına yer verirken deyimlere de temas etmiştir.

Ek olarak İbn-u Fâris’in (h. öl. 395/1004) “*es-Sâhibî fi Fıkhi’l-Luğa*” adlı eseri ve Kudâme b. Ca’fer’in “*Cevâhiru’l-Elfâz*” adlı eseri filolojik eserler olup deyimler farklı farklı konular içerisinde ele alınmıştır (Demirayak ve Çögenli, 2000: 160).

Eşsüremlî yaklaşımın yukarıda bahsettiğimiz koşullarının tam olarak sağlanamadığı durumlarda kaynak metnin ortaya çıktığı asra en yakın kaynaklar bulunur ve çevrilmek istenen noktanın kaynak metne en yakın eserden başlanarak birçok eserden bilgi noktasında teyit edilir. Bu bağlamda, doğrudan meselleri ele alan mesel kitapları -Kur’an’ın nazil olduğu döneme oldukça yakın olsa da- ve dolaylı olarak mesellere değinen edebiyat, belagat, filolojik eserler, ne Kur’an’ın nazil olduğu dönemde kaleme alınmış, ne de dizgilerinde kronolojik bir sıralama takip edilmiştir. Bu nedenle çalışmamızda eşsüremlî yaklaşımın yukarıda değindiğimiz farklı bir boyutu izlenecektir.

2.4.3. Deyimlerin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

Her ne kadar eşsüremlî yaklaşım özellikle kökleri asırlara dayanan metinleri anlamada büyük bir öneme sahip olsa da haddi zatında bu aşama kaynak metinle ilgili bir aşamadır ve kaynak metni anlamaya yarar. Fakat çeviri işleminde önemli bir aşamada da erek metin aşamasıdır. Başka bir deyişle kaynak metinden anlaşılan bilgilerin erek metne aktarılma aşamasıdır. Bu aşamada herhangi bir yöntem izlenmediği takdirde kaynak metnin mesajı, erek metinde çok farklı mecralara kayabilecektir, bu da çeviri etkinliğinin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olacaktır.

Bu bağlamda Kur’an’dan seçilen deyimlerin anlaşılmasında kaynak metinden kaynak okurun ne anladığının saptanması için mesel kitaplarına ve yukarıda sözü edilen

diğer kaynaklara başvurulup birden fazla kaynaktan deyimlerin anlamları teyit edildikten sonra uygun bir Türkçe eşdeğerlik bulmak için 2.3. başlıklı deyim çeviri yöntemlerine başvurulacaktır.

2.4.4. Günümüz Türkçesinde Uygun Karşılıklarının Bulunması

Standart bir çeviride deyim çeviri yöntemlerinin uygulanması demek bir anlamda çeviri işleminin tamamlandığı anlamına gelir. Çünkü kendisi üzerinde çeviri stratejileri uygulanan kaynak metin çevirmenin kararlarıyla erek dilde kendine uygun bir eşdeğerlik bulur. Fakat konu ortaya çıkış tarihleri tarihin belirli bir evresine denk düşen kutsal, edebi vs. metinlerin genel çevirisi ve içerlerinde yer alan deyimlerin çevirilerinde çevirmen deyim çeviri yöntemlerini uygulasa dahi önceki tecrübelerine dayanarak doğrudan bir eşdeğerlik bulma yoluna gitmemelidir. Bunun yerine erek dildeki ilgili alanla ilgili sözlük, kalıplaşmış ifadeler vb. eserlerden yararlanmalıdır. Bu çeviride eşdeğerliğin sağlanma derecesini yükseltecektir.

Bu çerçevede, çalışmada Kur'an-ı Kerim'de geçen deyimlere Türkçe karşılık bulma konusunda klasik kabul edilebilecek deyim sözlüklerinin yanı sıra, T.D.K.'nın internet tabanlı atasözleri ve deyimler sözlüğünün yanı sıra, varsa erken dönem kullanımlara ulaşmak için yine T.D.K.'nın internet tabanlı atasözleri ve deyimler sözlüğünden yararlanılacaktır. Faydalanılacak eserlerin bir bölümü liste halinde aşağıda verilmiştir.

- i. Aksoy, Ömer Asım (1993). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü (2 cilt)*, İstanbul: İnkilap Yayınları.
- ii. Püsküllüoğlu, A. (2006). *“Türkçe deyimler sözlüğü” “Türk atasözleri sözlüğü”* (2 cilt). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- iii. Saraçbaşı, M. E. (2010). *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü I-II*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- iv. Parlatur, İ. (2012). *“Atasözleri”, “Deyimler” (2 cilt)*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- v. Hengirmen, M. (2007). *“Deyimler sözlüğü” “Atasözleri sözlüğü”*. Ankara: Engin Yayınevi.

- vi. Türk Dil Kurumu (1971). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*, Ankara: TDK
<http://tdkterim.gov.tr/atasoz/>
- vii. Türk Dil Kurumu. (1963). *Tarama sözlüğü*. Ankara: TDK.
<http://www.tdkterim.gov.tr/tarama/>
- viii. Türk Dil Kurumu (2011). *Güncel Türkçe sözlük*, Ankara: TDK
http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&view=gts
- ix. Milli Eğitim Bakanlığı (1995). *Örnekleriyle Türkçe sözlük* (4 cilt). Ankara: MEB.

2.4.5. Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Karşılaştırılması

Çevirisi gerçekleştirilen Kur'an'daki deyimlerin günümüz mealleriyle karşılaştırılması amacıyla klasikten moderne farklı kültürel, sosyal, teolojik bakış açılarına sahip meal yazarlarının eserleri tercih edilmiştir. Çalışmada kullanılacak Türkçe meallerin listesi aşağıdaki biçimdedir:

1. Ateş, Süleyman (2004); Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali. Yeni Ufuklar Neşriyat, istanbul
2. Bilmen, Ömer Nasuhi (2002); Kur'an- ı Kerim ve Türkçe Meali (Sad. Sadrettin Gümüş, Yakup Çiçek ve Muhsin Demirci, İstanbul, İpek Yayın-Dağıtım.
3. Bulaç, Ali (2009); Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Metinli/Cep Boy), (1. Baskı) Çıra Yayınları, İstanbul (10 lira) 10 ky6,5
4. Çantay, Hasan Basri (2008); *Kur'an- ı Hakîm ve Meal- i Kerim* (Tek Cilt) (yay. haz. M. A. Yekta Saraç) (2. Baskı) Risale Yayınları, İstanbul
5. Esed, Muhammed (2002): Kur'an Mesajı/Meal-Tefsir, (Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul
6. Öztürk, Yaşar Nuri (2009); Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali. Yeni Boyut Yayınevi, İstanbul
7. Tekin, Ahmet (2008); *Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru - Tefsiri Meal*, (7. Baskı), Kelam Yayınları, İstanbul
8. T.D.V (Türkiye Diyanet Vakfı) Yayınları (2012); *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali* (13. Baskı) Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara

9. Yazır, Elmalılı Hamdi (2012); Açıklamalı Kur'an-ı Kerîm Meali (sad. M. Sadi Çöğenli) Huzur Yayınevi İstanbul
10. Yüksel, Edip (2012); *Mesaj Kur'an Çevirisi*, (5. Basım), İstanbul: Ozan Yayıncılık

Günümüzde yazılan Türkçe meallere bakıldığında genel olarak akıllara gelen birinci soru, çevirmenin Kur'an-ı Kerim'i çevirmeye yetkin olup olmadığıdır. Yazılan meallerin birçoğu çevirmenleri açısından ciddi bir yetkinlik sıkıntısı yaşandığını göstermektedir. Birçok meal birbirinin devamı nitelikte ve durum böyle olunca yapılan hatalar birbirinin tekrarı konumunda yer almaktadır.

Bu bağlamda, çalışmanın en son aşamasında Türkçe eşdeğerlikleri bulunmaya çalışılan Kur'an-ı Kerim'deki deyimlerin seçilen günümüz Türkçe Kur'an mealleriyle karşılaştırılması yapılacak, meallerin deyim konusunda izledikleri yöntem ve ulaştıkları sonuç, olumlu ya da olumsuz açıdan bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Günümüz mealleriyle karşılaştırma işleminin en sona bırakılmasının nedeni çeviri etkinliği gerçekleştirilirken çeviri üzerinde meallerden gelebilecek olası bir olumsuz etkiyi en asgari seviyeye indirmek gayretidir.

Kur'an çevirmenlerinin sadece 2.3'te irdelenen deyim çeviri stratejilerini kullanmamış olabilecekleri düşüncesiyle deyimlerle ilişkilendirilebilecek genel çeviri stratejilerine göz atmak faydalı olacaktır.

2.4.5.1.Genel Çeviri Stratejileri

Bu başlıkta birebir, yarı-biçimsel, ödünçleme yöntemleri vs. genel çeviri stratejilerine değinileceği gibi meallerin önerdiği bazı eşdeğerliklerin herhangi bir çeviri stratejisi kategorisinde değerlendirilememesi nedeniyle ilgili eşdeğerlikler “yerleşik olmayan deyimssel ifadeyle çeviri” ve “deyimssel olmayan ifadeyle çeviri” biçimlerinde kategorize edilmiştir.

2.4.5.1.1. Birebir/Biçimsel

Birebir bir başka deyişle biçimsel çeviri, Eugene Nida'nın (1964: 159) tanımıyla dikkatleri biçim ve içerik olarak mesajın üzerinde odaklamasıyla ön plana çıkar. Bu tür bir çeviride ortaya çıkabilecek tehlikelere dikkat çeken Suçin (2007), biçimsel uyuma metodunun erek okur açısından “kolay anlaşılabilirlik” özelliğinin ortadan kalkabileceğini ifade eder. Erek dil anlatım yollarını arka plana atarak dilin anlatım dinamiklerini verimli bir şekilde kullanmamaya iten bu yöntemin yeterince işlevsel olmadığı açıktır.

"يَدَاكَ أَوْكَنَا وَفُوكَ نَفَخَ" deyiminin birebir çevirisi “ellerinle bağladın, ağzınla şişirdin” şeklindedir. Hâlbuki bu deyim Türkçede “kendin ettin, kendin buldun” ifadesinin karşılığıdır. Bu yöntem ancak yapısal olarak benzerlikler taşıyan ve ileriki paragraflarda değinilecek olan ödünçleme yöntemi çerçevesinde ve erek dile – biçimsel ve anlamsal açıdan – çok yakın olduğu durumlarda işlevsellik kazanabilir.

2.4.5.1.2. Yarı-biçimsel

Yarı-biçimsel çeviri stratejisi, bir üst paragrafta dile getirilen biçimsel/birebir çevirinin yanında anlamın da aktarılmasıdır. Deyim çevirileri çerçevesinde yapılan anlam aktarımı erek dil açısından deyimisel olabileceği gibi yalın bir aktarım da olabilir.

Babalarının mirasını paylaşmaya çalışan mirasçıların durumu merak eden birisine "إِنْشَقَّتْ الْعَصَا" [deynek ayrıldı] şeklinde verilen deyim, yarı-biçimsel olarak “Dal parçası ikiye ayrıldı, birbirlerine düştüler” şeklindeki bir aktarım bu stratejiye örnek olarak verilebilir. Bu yöntem, anlam aktarımıyla ön plana çıkarken, uzun ve edebi cümlelerde kaynak metnin karşılığının erek metinde tam olarak saptanamaması eleştirilen bir durumdur. Genellikle bu yöntemde anlam aktarımı, erek dilin anlatımı ve akıcılığı korunarak oluşturulan metin içerisinde verilir. Bazı çevirmenler tarafından dipnot şeklinde verilen anlam aktarımı “kolay ulaşılabilirliği” engellemesi nedeniyle – uzun olmadıkça – metin içerisinde verilmesi tercih edilebilir.

2.4.5.1.3. Ödünçleme

Ödünçleme yöntemi, kaynak dil metninin hiçbir müdahalede bulunulmadan aktarıldığı birebir çeviriden farklı olarak kültürel öğelerin aktarımında öne çıkmaktadır. Yabancılaştırma, yerlileştirme gibi kaynak metinde değişiklik yapmayı gerektiren stratejilerden korunmanın bir yolu olduğunu ifade eden Suçin (2007), böylelikle metnin doğal olarak egzotik kalacağını dile getirir. Ayrıca birebir çeviride öne çıkan erek okurun “yabancılık algısı”, bu yöntemde daha az göze çarpar.

"وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ" [Kâf: 16] ayetinin “Biz insana şah damarından daha yakınız.” şeklindeki yaygın çevirisi bu yöneme örnek olarak verilebilir.

2.4.5.1.4. Ekleme

Ekleme stratejisi, kaynak dilde bulunmayan birtakım öğeleri erek dile ekleme olarak tanımlanabilir. Bu yöntem doğrudan cümleler, kalıp ifadeler düzeyinde değil sözcük düzeyinde yapılacak ilavelerle öne çıkar. Metne akıcılık katması, erek okura yabancılık hissettiren kaynak dilden gelen öğelerin tolere edilmesini sağlaması olumlu yanları olarak sıralanabilir.

"و ظللت ذلك الطفل الذي يحمل في حقييته كل ما في أحواض دمشق، من نعناع، و فل،

"و ظللت ذلك الطفل الذي يحمل في حقييته كل ما في أحواض دمشق، من نعناع، و فل،" şeklindeki Nizar Kabbani'ye ait olan ifadeler köşeli parantezle belirtilen eklemelerle “Ben [hep], [ister] nane, yasemin, [isterse de] ülkemin gülü [olsun] Şam teknesinde her ne varsa [hepsini] çantasında taşıyan [bir] çocuk oldum.” şeklinde çevrilebilir.

2.4.5.1.5. Genelleştirme/Özelleştirme

Genelleştirme/özelleştirme stratejileri kaynak dildeki sözcüğü üst anlamlı ya da alt anlamlı olarak erek dile aktarmaktır. Özelleştirme yoluyla çeviri için Arapçadaki "قائد" sözcüğünün altanlamlı karşılıkları olan “komutan, lider, sürücü” sözcükleriyle aktarımı, genelleştirme yoluyla çeviri ise bazı Arap ülkelerinde kadınların giydikleri yüzlerini peçeyle örttükleri, tüm vücutlarını kaplayan bir kıyafet olan "بُرْفَع" sözcüğünü üstanlamlı hem erkeklerin, hem kadınların giydikleri, tüm vücudu kaplayan “pardösü” sözcüğüyle karşılanması örnek olarak verilebilir. Çeviri kaybı yaşanmaması için bu stratejinin sadece erek dilde tam bir karşılık bulunamaması ve verilecek eşdeğerliğin erek dilin normlarına uygun olması durumunda devreye sokulması uygun bir karar olacaktır.

2.4.5.1.6. Yerleşik Olmayan Deyimsel İfadeyle/Deyimsel Olmayan İfadeyle Çeviriler

Yerleşik olmayan deyimssel ifadeyle çeviri özellikle Kur'an meallerinde kimi zaman gözlemlenen bir yöntemdir. Kaynak dilde yer alan deyimssel ifade benzer şekilde erek dile deyimssel bir ifadeyle aktarılmakta, fakat kullanılan deyimssel ifade erek dilde yaygın kullanılan deyimssel ifade değildir. Bu tür verilen eşdeğerlikler erek okurun “yabancı” duygusuna kapılmasına neden olabilmektedir.

Deyimsel olmayan ifadeyle çeviri ise hiçbir şekilde erek dilde deyimsellik taşımayan bir ifadeyle aktarımda bulunmayı yansıtmaktadır. İnceleme tablolarında birebir çevirinin uygulanmadığı durumlar için belirtilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde çalışmanın metodoloji bölümünde 2.4. başlığı doğrultusunda öncelikle Kur'an-ı Kerim'den seçilen deyimlerin Türkçe eşdeğerliklerini bulmak için eşsüremlî yaklaşım uygulanacaktır. Buradan elde edilen veriler üzerinde deyim çeviri stratejileri kullanılacak ve uygun Türkçe karşılıkları adı geçen Türkçe deyim sözlüklerinden bulunmaya çalışılacaktır. Son olarak Türkçede bulunan eşdeğerlik, daha önce seçilen günümüz Türkçe meallerle karşılaştırılacaktır.

3.1. Kur'an'dan Seçilen Deyimler

3.1.1. حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ (A'râf: 40)

3.1.1.1.Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

Sözcüğü sözcüğüne çeviri üzerinde durulduğunda ayetin bağlamından إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفْتُحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفْتُحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ (A'râf: 40) çeşitli suçları işleyerek inkârcı statüsünde bulunan insanların cennete asla giremeyecekleri anlaşılmaktadır. Ayette yer bulan حَتَّى "كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفْتُحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ" deyimsel ifadesinde وَلَجَ kök maddesi “bir şeyin içine girmek, nüfuz etmek” anlamında kullanıldığı düşünüldüğünde çevirisinin “... deve iğne deliğinden geçinceye kadar cennete giremeyecekler.” şeklinde olması gerekmektedir.

3.1.1.2.Eşsüremlî Yaklaşım

Arapça deyim ve atasözlerini kapsayan mesel kitaplarına bakıldığında içlerinden *Kitâbu Cemherati'l-Emsâl* (el-'Askerî, m. 11. (h. 4.) yy./1988: 299) adlı eser yukarıdaki deyimî imkânsızlık ifade eden "حتى يَرْجِعَ السَّهْمُ عَلَى فُوقِهِ" [ok kirişine dönünceye dek] deyimîyle aynı anlamda kullanmıştır. Deyimdeki kiriş, yayın kurulduğu ipek ip demetini ifade etmektedir (Erdoğan, 2008: 96). Açıklamasında, bir eylemin gerçekleşmesinin imkânsız olduğu durumlarda "لا أَفْعَلُ ذَاكَ حَتَّى يَرْجِعَ السَّهْمُ عَلَى فُوقِهِ" [Ok kirişine dönünceye dek şunu yapmayacağım] cümlesi kullanılır. Çünkü ok bir kere yaydan çıktığı zaman bir daha kirişine geri dönmez. Bu deyim Türkçedeki "Atılan ok geri dönmez!" deyimini anımsatmaktadır. el-'Askerî, imkânsızlık ifade eden başka bir deyimî bir şiirde detaylandırmıştır:

إِذَا زَالَ عَنْكُمْ أَسْوَدُ الْعَيْنِ كُنْتُمْ
كِرَاماً وَ أَنْتُمْ مَا أَقَامَ الْأَنْتُمْ

Esvedu'l-Ayn Dağı sökülse yerinden başka yere götürülse
Ancak o zaman cömert olursunuz; ikiz kardeşsiniz cimrilikle

el-'Askerî, Kur'an'da geçen "حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ" deyiminde devenin iğne deliğinden geçmesinin imkânsız oluşu gibi, inkârcıların da cennete girmelerinin imkânsız olduğuna yer verir.

Aynı yazara ait olan *Kitâbu's-Sinâ'ateyn* (m. 11. (h. 4.) yy./1952: 357) adlı kitapta ise "غُلُوْ" [anlamın sınırını aşarak gerçek anlamının dışında kullanılması (mecaz)] bölümünde yukarıdaki deyim ele alınmış ve deyiminkârcıların cennete girmelerinin uzak bir ihtimal olduğuna değindiğine işaret ederek devenin iğne deliğinden geçmesinin imkânsız olması gibi inkârcıların da cennete giremeyeceklerine vurgu yapmıştır.

El-Meydânî (m. 12. (h. 6.) yy./ 1955: 2/220) *Mecma'u'l-Emsâl* isimli kitapta bir eylemin gerçekleşmesinin imkânsız olduğuna işaret eden "لا أَفْعَلُ كَذَا حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ" [Deve iğne deliğinden geçinceye dek şu işi yapmayacağım] ifadesine yer

verilmiştir. Mesel kitapları incelendiğinde “devenin iğne deliğinden geçmesi” deyimine H. 4. ve 6. yüzyıllarda kaleme alınan eserlerde rastlanmıştır, söz konusu eserler, bu deyim “imkânsızlık” ifade ettiğini dile getirmişlerdir.

3.1.1.3.Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

Tam eşdeğerlik (benzer anlam, benzer biçim) sağlamak amacıyla Türkçe dil varlığına göz atmak faydalı olacaktır. “Devenin iğne deliğinden geçmesi” deyimine TDK’nın Tarama Sözlüğünde (1963) rastlanmıştır. Tarama Sözlüğünde “iğne yurdusu” [deliği] ile ilgili eşdizimler kullanılırken “... ve girmezler uçmağa tâ deve iğne yurdusuna geçmeyince (Cev. Es. XV. 206)” örneği verilmiştir. Daha güncel kaynaklardan araştırıldığında atasözü olarak Türk diline “iğne deliğinden/yurdusundan deve başı geçmez (Hengirmen, 2007:349; Parlatır, 2012a: 309)” şeklinde geçmiştir. Atasözünü Hengirmen (2007), akla mantığa uygun işler yapılması gerektiğini, olmayacak işler peşinde koşmanın kişiye zaman kaybettirerek kişiyi yıpratacağı yönünde açıklamıştır.

Bu atasözünün Kur’an’ın bağlamında kullanılabilmesi için deyim formatlarına bakmak faydalı olacaktır. Deyim olarak ise dilimizde “iğne deliğinden deve geçirmek (M.E.B, 1995)” biçiminde yer almış, açıklaması belirtilen eserde “gerçekleştirilmesi imkansız işi denemeye kalkışmak” şeklinde yapılmış, “Yaptığı iş bir iğne deliğinden bir deve geçirmeğe kalkışmak kadar gülünç oldu. (Necip Fazıl Kısakürek)” örneği verilmiştir.

Her ne kadar “devenin iğne deliğinden geçmesi” deyimine bazı kaynaklardan ulaşılsa da kullanımı yeterince yaygın değildir. Bu şekilde yapılan eşdeğerlikte erek okuyucu bu deyim [devenin iğne deliğinden geçme ihtimali] imkânsızlık ifade ettiği çıkarımında bulunabilecek ama deyim günümüz Türkçesinde kullanımı [deveyi hamudıyla yutmak, deveye hendek atlatmak vs.] çok yaygın olmadığı için bazılarında - özellikle konu Kur’an olunca - şüphe uyandırabilecek ve bu durum erek okuyucuların zihninde (inkârcıların) küçük bir ihtimalle de olsa cennete girebilme durumunun olup olmadığı konusunda soru işareti oluşturabilecektir. Başka bir ifadeyle imkânsızlık kesin

bir biçimde erek okuyucu tarafından algılanamayabilecektir. Bu durumda ele aldığımız deymi “devenin iğne deliğinden geçmesini” “imkânsızlık” ek bilgisiyle sunmanın yanında, erek okur için anlaşılır olması açısından kısmi eşdeğerliklere de göz atmak yararlı olacaktır.

Kısmî eşdeğerlik (benzer anlam, farklı biçim) sağlanması için hem “deve, iğne, geçmek” isimleriyle eşleştirilebilecek, hem de “imkânsızlık” ifade edilebilecek bir deyim araştırıldığında bu özelliklere sahip bir deyim bulunamamıştır. Bu çerçevede anlam aktarımı yapılmak istendiğinde Türkçede imkânsızlık ifade eden şu deyimlere ulaşılabilecektir: “Balık kavağa çıkınca, dağ dağa kavuşunca, ağzıyla kuş tutsa, iki dünya bir araya gelse, olmayacak duaya âmin demek.” İmkânsızlık ifade eden “Darı unundan baklava olmaz, incir ağacından oklava olmaz”, “İtin duası kabul olsa, gökten kemik yağarmış” şeklindeki atasözleri Kur’an’ın genel bağlamına ve buradaki bağlama uygun düşmeyeceği için değerlendirmeye alınmayacaktır.

“Balık kavağa çıkınca” deyimini Aksoy (1998: 613), gerçekleşmesi olanağı bulunmayan şeyin gerçekleşeceği kabul edilirse şeklinde açıklamıştır. TDK’nın Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (1971) ise deymi hiçbir zaman, asla şeklinde detaylandırmıştır: “Sen o sınavı ancak balık kavağa çıkınca/çıkarsa geçersin.” [O sınavı asla/hiçbir zaman geçemezsin]. “Balık kavağa çıkınca” deymi, hikâyesini bilenler için küçük bir ihtimal ifade etse de söz konusu deyim kaynaklarında (Saraçbaşı, 2010: 1/168; Püsküllüoğlu, 2006: 137; Parlatır, 2012b: 144; Aksoy: 2/613 ve TDK, 2012) ve günümüz erek okuyucusunun zihninde imkânsızlık ifade etmektedir. Dağ dağa kavuşunca deymi ise insanların günün birinde karşılaşabileceklerini ifade eden “dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur” (TDK: 2012) atasözünden deyim formatına aktarılmıştır. Fakat deyim şeklinde kullanıldığında benzer biçimde imkânsızlık ifade etmektedir: “Dağ dağa kavuşunca, duyar mı sesimi yar” (Olcay Yazıcı). [Yar benim sesimi hiçbir zaman duymayacak/ Yara hiçbir zaman sesimi duyuramayacağım.] Bu bilgilerden yola çıkıldığında balık kavağa çıkınca ve dağ dağa kavuşunca deyimlerinin erek okuyucuda imkânsızlık çağrıştıracığı açıktır.

“Ağzıyla kuş tutsa” deymi de imkânsızlık ifade etmek için kullanılır. Fakat buradaki imkânsızlık ilgili kişiye yapılan bir haksızlığı beraberinde dile getirecektir: “Aktör, o her günkü pırtısını giyip de sahneye çıkarsa, ağzıyla kuş tutsa seyirciye

Demirhane Müdürü olduğunu yutturamaz.” (S. F. Abasıyanık) (TDK: 2012). (İki) dünya bir araya gelse deyimi de imkânsızlık anlamına sahip bir deyimdir: “... bütün dünya bir araya gelse fikrimi değiştiremez.” (Ö. Seyfettin) Fakat bu deyim (inkârcıların) cennete girmelerini dünya ve içerisindeki insanlarla ilişkilendirdiği düşünüldüğünde Kur’an’ın meydan okuyan üslubu karşısında yetersiz bir eşdeğerlik olacaktır. (TDK: 2012). “Olmayacak duaya âmin demek” deyimi de imkansızlık ifade etmektedir: Ne diye olmayacak duaya amin dersin? (Orhan Kemal, Yalancı Dünya IV, 82) (Saraçbaşı, 2010: 2/918) Benzer şekilde bu deyim de imkânsızlığı ifade etmesinin yanında bünyesinde dini kültürden metaforlar barındırması nedeniyle eşdeğerliği sağlamada yetersiz kalacaktır.

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak, “iğne deliğinden deveyi geçirmek” deyiminin Türkçede tam eşdeğerliği bulunduğu için öncelikle bu eşdeğerlik yaklaşımı dikkate alınmalı, ikinci olarak yukarıda bahsettiğimiz Türkçede benzer bir işleve sahip deyimler değerlendirilmelidir.

3.1.1.4.Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Değerlendirilmesi

A’raf: 40 ayetinin ele aldığımız meallerde karşılıkları aşağıdaki şekildedir:

- Bizim ayetlerimizi yalanlayan ve onlara inanmağa tenezzül etmeyenler var ya, işte onlara gök kapıları açılmayacak ve *deve, iğne deliğinden geçinceye kadar* onlar cennete giremeyeceklerdir!.... (Ateş)
- Şüphe yok o kimseler ki, âyetlerimizi yalanladılar ve onlara karşı kibirlendiler. Onlar için gök kapıları açılmaz ve *deve iğnenin deliğine girinceye kadar* cennete giremeyeceklerdir.... (Bilmen)
- Şüphesiz ayetlerimizi yalanlayanlar ve onlara karşı büyüklenenler, onlar için göğün kapıları açılmaz ve *halat (ya da deve) iğnenin deliğinden geçinceye kadar* cennete girmezler... (Bulaç)
- Bizim ayetlerimizi yalan sayıp da onlara karşı kibirlenmek isteyenler (yok mu?) onlar için gök kapıları açılmayacak, onlar, *deve iğne deliğine girinceye kadar*, cennete giremeyeceklerdir.... (Çantay)

- GERÇEK ŞU Kİ, Ayetlerimizi yalanlamaya kalkışan ve onlara tepeden bakan kimselere göğün kapıları açılmayacaktır; ve onlar, *halatın iğne deliğinden geçebilmesinden daha kolay* giremeyecekler cennete*....(*Lafzen, “halat iğnenin deliğinden geçinceye kadar (hattâ)”; Bu söz bir imkansızlığı dile getirdiğine göre ...) (Esed)
- Ayetlerimizi yalanlayan ve onlar karşısında büyüklük taslayanlar var ya, gök kapıları açılmayacaktır onlar için ve *deve iğne deliğinden geçinceye kadar* cennete giremeyeceklerdir onlar.... (Öztürk)
- Bizim ayetlerimizi yalanlayıp da onlara karşı kibirlenmek isteyenler var ya, işte onlara gök kapıları açılmayacak ve onlar, *deve iğne deliğine girinceye kadar* cennete giremeyeceklerdir!*.... (*...Devenin iğne deliğinden geçmesi, imkânsızlık bildirir. Buna göre ayetin manası: “Onlar asla cennete giremezler” veya “Çok zor girerler” demektir.) (T.D.V.)
- Bizim dinî esasları, şer’î hükümleri hâvî âyetlerimizi yalanlayanlara, âyetlerimizdeki şer’î hükümleri gururlarına yediremeyerek benimsemeyen zorbalara, diktatörlere, göğün kapıları, rahmet ve merhamet kapıları, yağmur ve rızık kapıları açılmayacaktır. Onların cennete girmesi, *devenin iğne deliğinden geçmesi kadar imkânsızdır*.... (Tekin)
- Elbette ayetlerimi yalanlayan ve onlara imânı (gurur ve) kibirlerine yediremeyen kimselere göklerin kapıları açılmaz ve *deve (veya halat) iğnenin deliğinden geçinceye kadar** onlar cennete giremezler.... (*... bu bir atasözüdür ve lisanımızda balık kavağa çıkınca şeklinde kullandığımız atasözü gibi bir şeyin olmayacağını anlatır.) (Yazır)
- Ayetlerimizi inkar edenlere ve onlara karşı büyüklük taslayanlara göğün kapısı açılmaz ve *deve iğne deliğinden geçmedikçe de* bahçeye giremezler.... (Yüksel)

Yukarıdaki meallerde kullanılan deyim çeviri stratejileri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 3.1.

	Ateş	Bilmen	Bulaç	Çantay	Esed	Öztürk	T.D.V.	Tekin	Yazır	Yüksel
Benzer anlam-biçimle çeviri	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓

Benzer anlam-farklı biçimle çeviri											
Birebir/Biçimsel çeviri											
Yarı-biçimsel Çeviri					✓						
Ödünçleme yöntemiyle çeviri											
Açıklama yöntemiyle çeviri											
Ekleme yöntemiyle çeviri								✓			
Özelleştirme ya da Genelleştirme yöntemiyle çeviri											
Deyimsel olmayan ifadeyle çeviri											
Yerleşik olmayan deyimsele ifadeyle çeviri											

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere – Esed hariç – meallerin tümünün “devenin iğne deliğinden geçmesi” deyimini – yaygın olmamakla birlikte Türkçede bulunması yönüyle – benzer anlam, benzer biçim yöntemiyle aktardıkları şeklinde değerlendirilebilir.

Esed ise “deve” [جَمَل] sözcüğü yerine “halat” [جُمْل] eşdeğerliğini kullanarak gerçekleştirdiği birebir aktarımı verdiği dipnotta anlamı ön plana çıkaran “imkânsızlığa” vurgu yaparak yarı-biçim aktarımı gerçekleştirmiştir. Bulaç ve Yazır da Esed gibi “deve” sözcüğünü “halat” ile yorumlamış fakat Esed’in aksine Bulaç “deve” sözcüğünü parantez içine alıp, “halat” sözcüğünü asıl eşdeğerlik olarak verirken Yazır, tam tersi bir strateji izlemiştir. “Deve-halat” ilişkisinin arka planına kısaca bakmak faydalı olacaktır. İlk müfessirlerden İbn Abbas’ın kaleme aldığı varsayılan – bir rivayete göre Fairuzubadi – “Tenviru’l-Mikbas min Tefsîri İbn Abbas (1992: 167)” adlı eserde, وَيُقَالُ

[Ayrıca halat – gemilerin حَتَّى يَدْخُلَ الْقَلَسُ الْحَبْلُ الَّذِي تُشَدُّ بِهِ السَّفِينَةُ فِي خَرْقِ الْإِبْرَةِ] “Yarın halat – gemilerin bağlanıldığı ip – iğne deliğinden geçinceye kadar şeklinde de söylenilir” ifadesini

kullanmıştır. Ahter-i Kebir (1904: 272) adlı eser bu okuyuşun "جَمَل" okuyuşu yerine "جُمَّل" şeklinde okunmasından kaynaklandığını aktarmıştır. Bir benzerliğin de Kitab-ı Mukaddes çevirisinde mütercimin Yunanca kamelos (deve) ile kamilos (halat) kelimelerini ayırt edememesinden çeviri yanlışı ortaya çıktığı görüşü bulunmaktadır (Meriç, 1996: 339).

T.D.V dipnotta ve Tekin ise meal metninde “imkânsızlığa” vurgu yaparak deyimi erek okurun zihninde netleştirme girişiminde bulunmuşlardır. Öte yandan 3.1.1.3. başlığında incelendiği üzere bu deyimnin kullanımının günümüz Türkçesinde yaygın olmaması ve Kur’an’da yer alıyor olması erek okurun zihninde şüphe uyandırabilecek ve dolayısıyla “imkânsızlığı” çağrıştırmayabileceğini dikkate alan Esed ve T.D.V dipnotta, Tekin ise meal metninde “imkânsızlığa” vurgu yaparak deyimi erek okurun zihninde netleştirmeye çalışmışlardır. Yazır, verdiği eşdeğerliği dipnotta erek okurun daha fazla aşına olduğu “balığın kavağa çıkması” deyimiyile açıklamıştır.

Yukarıdaki deyimsel ifade aşağıdaki şekillerde Türkçeye aktarılabilir:

“Ayetlerimizi yalanlayanlar ... *deve iğne deliğinden geçince ancak* cennete girebileceklerdir.

“Ayetlerimizi yalanlayanlar ... *dağ dağa kavuşuncaya dek* cennete giremeyeceklerdir.”

“Ayetlerimizi yalanlayanlar ... *balık kavağa çıkıncaya dek* cennete giremeyeceklerdir.”

“Ayetlerimizi yalanlayanlar ... *ancak balık kavağa çıkınca* cennete girebileceklerdir.”

“Ayetlerimizi yalanlayanlar ... *ancak dağ dağa kavuşunca* cennete girebileceklerdir.”

3.1.2. إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ (Mu'min: 10); وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ (Gâfir): 18)

3.1.2.1.Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

Sözcüğü sözcüğüne çeviriye bakıldığında ayetlerin bağlamlarından "إِذِ جَاءُوكُم مِّنْ" (Ahzâb: 10) "فَوْقَكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ رَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا" (Ahzâb: 10) ve "وَأَنْذَرَهُمْ يَوْمَ الْأَزْفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاطِمِينَ مَّا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ" (Mu'min: 18) sırasıyla Ahzâb suresinde bir önceki ayetten başlayarak Allah tarafından müminlere yardım için görülemeyen ordular gönderildiği; fakat o zamana dek bazı müminlerin düşman ordusundan ürperdikleri zaman Allah'a karşı farklı düşünceler besledikleri ve bu noktada farklı bir ruh halinde oldukları çıkarılmaktadır. Diğer ayette (Mü'min: 18) ise inkârcıların hiçbir yardımın bulunmayacağı yaklaşan bir gün (kıyamet) konusunda uyarılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Ayetlerde farklı biçimlerde yer bulan "الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ" ve "الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ" deyimisel ifadesinde "حَنْجَرَةً" kelimesi "boğaz, gırtlak" anlamlarında kullanılmaktadır. "قَلْبٌ" ise "kalp, yürek; merkez, cevher; can, ruh vb." anlamlarda kullanılan bir kelimedir. Bu bağlamda deyimisel ifade sözcüğü sözcüğüne "kalpler/yürekler gırtlaklara/boğazlara dayandığında/ulaştığında" şeklinde çevrilmesi gerekmektedir.

3.1.2.2.Eşşüremli Yaklaşım

Mesel kitaplarına bakıldığında *Sihru'l-Belağa ve Sirru'l-Berâ'a* (es-Se'âlibî, m. 11. (h. 4. yy.)/2006: 162) adlı kitapta "اِسْتِدَادَ الْحَرْبِ وَحَمِي وَطِيسُهَا" [(savaş, mücadele, kavga, çatışma vb.) kızıışmak] deyiminin yaşandığı bir durumla ilgili kullanılabilecek başka deyimlere örnek verilirken "وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ" deyimini örnek olarak gösterilmiş, herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Söz konusu kitaptan ele aldığımız deyim sadece

savaş şiddetlendiği/kızıştığı zamanlarda kullanılan bir deyim olduğu ön plana çıkmaktadır.

"وَبَلَّغَتْ *Kitâbu's-Sinâ'ateyn* (el-'Askerî, m. 11. (h. 4.) yy./1952: 357) adlı kitap

"غُلُو" bölümünde ele almış deyim gerçeğin anlamının sınırlarını aşarak mecaz anlamda kullanıldığını dile getirmiştir. el-'Askerî söz konusu deyim Sâbit bin Câbir el-Mudarrî'nin şu şiirini örnek vermektedir:

ويوم كيوم العيكتين وعطفة عطفت وقد مسّ القلوب الحناجر

Ayketeyn Muharebesi'nden aşağı kalmayan bir günde

Öyle bir manevra yaptın ki *açık kaldı ağızlar / yürekleri ağızlara getirdin*

Şiirdeki beytin ikinci mısrasında şaşırma ifadesi olarak “ağızların açık kalması” güçlendirilmiştir. Fakat bu eylem aynı zamanda korku da içerdiği için “yüreklerin ağzına gelmesi” deyimini de tercih edilebilir.

Ayrıca kitapta "بلوغ القلوب الحناجر" [kalplerin gırtlaklara ulaşması] ifadesinde

"كاد" [yaklaşma] anlamı bulunduğu dile getirilmekte, kişilerin hayatta oldukları müddetçe kalplerinin boğazlarına erişemeyeceğinden dolayı gerçek anlamda yaklaşma ifade etmediği; olsa olsa “genişleme” anlamı ifade edeceği belirtilmiştir. Başka bir deyişle kalp ve çevresinin fiziksel olarak genişlemesidir. Bunun nedeni kalp için, aşırı korku anında vücudun salgıladığı adrenalin hormonu nedeniyle koroner arterin genişlemesi ve kalpteki kasılmaların artması, tüketilmesi gereken fazla oksijen nedeniyle solunumun derinliğinin ve sayısının artması nedeniyle göğüs kafesinin anlık genişlemesidir (Spitall: 2012).

“Yüreğin/kalbin gırtlığa dayanması” deyimine h. 4. yüzyılda kaleme alınan iki eserde rastlanmış, söz konusu eserler deyim genellikle savaş alanında kullanılan bir deyim olduğu ve “aşırı korkuyu” ifade etmek için kullanıldığını vurgulamışlardır.

3.1.2.3.Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

“Yüreğin/kalbin gırtlığa erişmesi/dayanması” deyiminin Türkçe dil varlığında tam eşdeğeri bulunmamaktadır.

Kısmi eşdeğerliği sağlamaya çalıştığımızda “gırtlak, boğaz, erişme” sözcükleriyle ilişkilendirilebilen ve aynı zamanda “aşırı korku” bildiren deyimlere bakmak faydalı olacaktır. “Gırtlak/boğaz/ağız”la ilintili korku bildiren en yaygın deyimler şunlardır: “Yüreği ağzına gelmek, canı ağzına/boğazına gelmek.” Bunların haricinde korku ifade eden “Ödü patlamak/kopmak, akli çıkmak, korkuya kapılmak vs.” deyimleri “yüreği/kalbi ağzına gelmek” ve “canı ağzına/boğazına gelmek” deyimlerine kıyasla ikinci planda kaldığı için üzerlerinde çalışma yapılmayacaktır.

“Canı ağzına/boğazına gelmek” deyimini Aksoy (1998: 672), çok tehlikeli bir durum karşısında ölecekmiş gibi bir korku geçirmek şeklinde açıklamış, TDK’nın Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (2012) ise deymi büyük bir tehlike karşısında ölecekmiş gibi bir korkuya kapılmak: “Bunlardan biri elimden kayarak ayağım üstüne şiddetle düşüverdi, az kalsın canım ağzıma gelecekti (Y. K. Karaosmanoğlu).” Yüreği ağzına gelmek deyimini Aksoy (1998: 1129), birdenbire çok korkmak şeklinde açıklamış, TDK (2012) ise söz konusu deymi birdenbire çok korkmak, aşırı korku veya sevinçten fazlasıyla heyecanlanmak, endişelenmek şeklinde açıklamış ve “Çingırağın her çekilişinde ikisinin de heyecandan yürekleri ağızlarına geliyor (M. Yesari).” cümlesini örnek vermiştir. “Kalbi ağzına gelmek” deyiminin kullanımı yaygın olmasa da güncel Türkçe dil varlığında yer almaktadır (Püsküllüoğlu, 2006: 509).

Öte yandan klasik tefsirciler ikinci deyim “Mu’min: 18” kıyamet sahnesinin bir betimlemesi olduğunu ve hem mecaz hem gerçek anlam içerdiğini dile getirmişlerdir. “Yüreğin ağza gelmesi; canın boğazına gelmek vs.” deyimler günümüz Türkçesinde her ne kadar mecazi anlamda aşırı korkuyu ifade etmek için kullanılsa da kıyamet sahnesini tasvir eden ayetin bağlamında anlam genişlemesine uğrayarak gerçek anlama geçiş yapacağı açıktır.

Bu bağlamda "بلوغ القلوب الحناجر" deyiminin çevirisinde “yüreği/kalbi ağzına gelmek” ve “canı ağzına/boğazına gelmek” deyimlerinin kullanılması hem aşırı korku ifade edecek, hem de ağız/gırtlakla ilişkilendirilmesini sağlayacaktır.

3.1.2.4.Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Değerlendirilmesi

Ahzâb: 10 ve Mu'min (Ğâfir): 18 ayetlerinin ele aldığımız meallerde karşılıkları aşağıdaki şekildedir:

- Hani onlar üstünüzden ve alt tarafınızdan gelmişlerdi, gözler (şaşkınlıktan ötürü) kaymış, *yürekler (korkudan) hançerelere dayanmıştı....* /Onları yaklaşan güne karşı uyar. Zira (o gün) *yürekler, (korkudan adeta yerinden sökülüp) gırtlaklara dayanmıştır*; kederlerini yutkunur dururlar... (Ateş)
- O vakit ki, size hem üstünüzden gelmişlerdi hem de aşağı tarafınızdan ve o vakit ki, gözler kaymış ve *yürekler gırtlaklara kavuşmuş....* /Ve onları o yakın gün ile korkut. O vakit ki, *yürekler gırtlığa dayanmış olarak korku ile dolmuş bulunur....* (Bilmen)
- Hani onlar, size hem üstünüzden, hem alt tarafınızdan gelmişlerdi; gözler kaymış, *yürekler hançereye gelip dayanmıştı....* /Onları, yaklaşmakta olan güne karşı uyar; o zaman *yürekler gırtlaklara dayanır...* (Bulaç)
- O vakit onlar hem üstünüzden, hem altınızdan size gelmişlerdi. O zaman gözler yılmış, *yürekler gırtlaklara dayanmıştı....* /Onlara o yakın günün (kıyamet gününün) tehlikesini anlat. O zaman *yürekleri — gamla dolu ve herkes suskun olarak — ta gırtlakların yanındadır....* (Çantay)
- Onlar yukarıdan ve aşağıdan üzerinize geldiklerinde ve gözler[inizin] ferî kaybolup *yürekler[iniz] ağzınıza geldiğinde....* / Bu sebeple, onları *yüreklerin boğulurcasına gırtlığa dayanacağı* o yaklaşan Gün'e karşı uyar.... (Esed)

- Hani, onlar, üst yanınızdan, alt tarafınızdan size saldırmıştı da gözler kaymış, *yürekler gırtlaklara ulaşmıştı....*/Onları, yaklaşan felaket günü hakkında uyar! *Yürekler gırtlaklara dayanmıştır...* (Öztürk)
- Onlar hem yukarınızdan hem aşağı tarafınızdan (vadinin üstünden ve alt yanından) üzerinize yürüdükleri zaman; gözler yıldı, *yürekler gırtlığa geldiği* ve .../Yaklaşan gün hususunda onları uyar! Çünkü o onda dehşet içinde yutkunurken *yürekleri ağızlarına gelmiştir.* (T.D.V.)
- Hani onlar, hem yukarınızdan, hem aşağı tarafınızdan, vadinin üstünden ve alt tarafından üzerinize yürümüştü. Gözler yılmış, *yürekler ağızlara gelmişti....* / Yaklaşmakta olan gün dolayısıyla onları uyar. O an, *yürekler gırtlaklara dayanır....* (Tekin)
- O vakit hem üstünüzden gelmişlerdi, hem aşağı tarafınızdan ve o vakit ki (şaşkınlıktan) gözler kaymış, *yürekler gırtlaklara dayanmıştı....* /Hem haber ver onlara o yaklaşan felaket gününü; o dem *yürekler gırtlaklara dayanmış,* yutkunur da yutkunurlar.... (Yazır)
- Üstünüzden ve altınızdan size saldırmışlardı. Gözler dönmüştü, *kalpler ağızlara gelmişti* ve .../ Onları yaklaşan gün hakkında uyar, o zaman *yürekler gırtlaklara dayanmıştır,* ... (Yüksel)

Yukarıdaki meallerde kullanılan deyim çeviri stratejileri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 3.2.

	Ateş		Bilme n		Bulaç		Çanta y		Esed		Öztür k		T.D.V .		Tekin		Yazır		Yükse l	
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
Benzer anlam- benzer biçimle çeviri																				
Benzer anlam- farklı biçimle çeviri									✓				✓	✓					✓	
Birebir/Biçimsel çeviri	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓			✓

Yarı biçimsel çeviri																				
Ödünçleme yöntemiyle çeviri																				
Açıklama yöntemiyle çeviri																				
Ekleme yöntemiyle çeviri	✓	✓		✓				✓	✓											
Özelleştirme ya da Genelleştirme yöntemiyle çeviri																				
Deyimsel olmayan ifadeyle çeviri																				
Yerleşik olmayan deyimsel ifadeyle çeviri																				

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere meallerin büyük bir bölümü her iki ayet için [Ahzâb: 10; Mu'min: 18] “yüreklerin gırtlığa gelmesi/kavuşması/dayanması” şekillerinde birebir aktarımı tercih etmişlerdir. Ateş, iki ayete de “korku” kavramını ekleyerek erek okurun zihninde ayet sırasıyla savaş ve ahiret sahnesinden etkilenmenin nedenini açıklayıcı “korku” eklemesinde bulunmuştur. Bilmen ise aynı eklemeyi [korku] sadece ikinci ayette eklemeyi tercih etmiştir. Benzer şekilde Çantay ve Esed, ikinci ayete sırasıyla “gamla dolu olma-susunkuluk” ve “boğulma” kavramlarını ekleyerek erek okurun zihninde eylemin gerçekleşme şeklini keskinleştirmeye çalışmıştır.

Ayrıca Esed, Tekin ve Yüksel birinci ayette [Ahzâb: 10], T.D.V. ise ikinci ayette [Mu'min: 18] bağımlı bir çeviri yerine hedef dil odaklı bir çeviri benimsemişler, erek okura aşırı korkuyu anımsatacak Türkçedeki yaygın “yüreklerin ağızlara gelmesi” deyimini kullanmışlardır.

Birinci ayette [Ahzab: 10] hedef dil odaklı benzer anlam, farklı biçim stratejisiyle eşdeğerlik veren Esed, Tekin ve Yüksel'in ikinci ayette [Mu'min: 18]

birebir aktarımda bulunmaları ilk etapta akıllara çevirmenlerin anlatım bozukluğunu dikkate almış olabileceklerini getirir de deyimlerin Kur'an'ın farklı yerlerindeki surelerde yer alıyor olması bu savı zayıf kılmaktadır. Diğer seçenek ise ikinci ayetin [Mu'min: 18] kıyamet sahnesini tasvir etmesi çerçevesinde çevirmenlerin, klasik müfessirlerin “yüreklerin gırtlığa dayanmasını” deyiminin mecaz anlamının yanı sıra gerçek anlam da içerdiği yönündeki yorumlarından yola çıktıkları şeklinde düşünülebilecektir.

Yukarıdaki deyimsel ifade şu şekillerde Türkçeye aktarılabilir:

Ahzâb: 10

“Size hem altınızdan, hem üstünüzden (vadinin alt ve üst tarafı) yürümüşlerdi...
Yürekleriniz ağızlarınıza gelmişti.... ;

Kalpleriniz ağızlarınıza gelmişti ;

Canlarınız ağızlarınıza gelmişti.... ;

Canlarınız boğazlarınıza gelmişti.... ”

Mu'min (Ğâfir): 18

“Onları yaklaşan o güne (kıyamete) karşı uyar. O gün,
yürekler ağızlara gelir.... ;

kalpler ağızlara gelir.... ;

canlar ağızlara gelir.... ;

canlar boğazlara gelir.... ”

3.1.3. وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا (Hûd: 92)

3.1.3.1.Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

Doğrudan çeviriye geçmeden önce ayetin bağlamına bakmak faydalı olacaktır. Ayette "قَالَ يَا قَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُم مِّنَ اللَّهِ وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ" (Hûd: 92) Hz. Şuayb'ın kavmiyle aralarında geçen bir diyaloga yer verilmiş, diyalogda Hz. Şuayb kendisi ve yakın çevresinin üstün bir konumda yer almadığını belirtmiş, bu saikle yola çıkarak Rablerini arka plana atan kavmine sitem etmiştir. "اتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ" "اتَّخَذَ" fiili "almak, kabul etmek" anlamında kullanılmaktadır. "ظِهْرِيًّا" deyimisel ifadesinde "تَبَذَّ ظِهْرِيًّا" [kulak ardı etmek, önemsememek] şeklinde çeşitli fiillerle eşdizim oluşturmaktadır. Bu çerçevede ele aldığımız deyimın sözcüğü sözcüğüne çevirisinin "...Rabbinizi arkanıza aldınız..." biçiminde olması gerekmektedir.

3.1.3.2.Eşsüremlî Yaklaşım

Arapça mesel kitapları incelendiğinde içlerinden *Sihru'l-Belağâ ve Sırru'l-Berâ'a* (es-Se'âlibî, m. 11. (h. 4. yy.)/2006: 148) adlı kitap "Şeytanın isyan kapısını çalanlara eylemlerini güzel göstermesi" bölümünde "كَرَّهَ إِلَيْهِ الرَّشَادَ حَتَّى أَلْقَاهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ وَ" "تَحْتَ قَدَمِهِ" [(bütünüyle) sırtını dönüp, ayaklar altına alıncaya dek olgunluğu/düzgün düşünebilmeyi çirkin gösterir] cümlesi yer almaktadır. Her ne kadar cümle açıklanmamış olsa da cümlenin bağlamından ve cümlenin devamında gelen "ayaklar altına almak" deyiminin atıf harfiyle önceki ifadeye bağlanmış olması "أَلْقَاهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ" deyiminin de "önemsememek, göz ardı etmek" anlamlarına geldiğini göstermektedir.

Deyim, *Kitâbu Cemherati'l-Emsâl* (el-'Askerî, m. 11. (h. 4.) yy./1988) adlı eserde iki yerde bulunmaktadır. İlk olarak el-'Askerî (1/256) "جَعَلْتَهُ نَصَبَ عَيْنِي" (1/256)

deyimini “bir işe çok önem vermek, kesinlikle unutmamak ve savsaklamamak” anlamına geldiğini söylemiştir. Bu deyim tam tersi anlamda kullanılan "جَعَلْتَهُ دَبْرَ أُذُنِي" [kulak ardı etmek], "جَعَلْتَهُ بِظَهْرِي" [sırt çevirmek] deyimlerinin bir benzerinin "اتَّخَذَهُ وَرَاءَ" [sırt çevirmek] deyimini olduğunu dile getirmiştir.

İkincisinde ise el-‘Askerî (2/26) "ظَهَرَ بِحَاجَتِهِ" deyiminin “bakmamak, önem vermemek, yüz çevirmek” anlamlarına geldiğini ve ayrıca "لا تجعل حاجتي بظهر" [İşimi sümen altı etme!] şeklinde bir kullanımın da olduğunu dile getirir. Akabinde "اتَّخَذَهُ وَرَاءَ" [eşegini/atını sağlam kazığa bağlamak] deyimini olduğunu ve bu deyim “zor gününde deveyi kullanmak” anlamı taşıyacağını vurgular. O halde bu deyim “deve” metaforunu kullanarak “eşegini/atını sağlam kazığa bağlamak” anlamına, arka planda ise yaptığı işi/eylemi garanti altına almak için önem vermek, özen göstermek, dikkat etmek gibi anlamlara geliyorsa [vurgu bu yönde] tam tersi anlamlar “önem vermemek, sırt çevirmek vb.” şekillerde olacaktır.

Mecma‘u’l-Emsâl (el-Meydânî, m. 12. (h. 6.) yy./1955: 2/189) adlı eser yukarıdaki deyim "لم أجعلها وراء ظهري" [O (iş) kulak ardı etmeyeceğim] deyimini açıklarken kullanır ve buradaki "ها" zamirinin “ihtiyaç” kelimesinin kinayesi olduğunu hatırlatır. el-Ma‘nî’nin bu deyim "لم أجعل حاجتك وراء ظهري" şeklinde kullandığına değinir ve bu deyim “İhtiyacını/gereksinimini görmezden gelmeyeceğim, aksine dikkate alacağım/önem göstereceğim” anlamını ifade ettiğini vurgular.

Esâsu’l-Belâğa (ez-Zemahşerî, m. 12. (h. 6.) yy./1988: 2/629) adlı kitapta "اتَّخَذَهُ" "جعله بظهر/ظَهْرِي" deyimini ele almış ve “unutmak” [önemsememek] anlamına geldiğini vurgulamıştır.

"اتَّخَذَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ" deyimine h. 4. ve 6. yüzyıllarda kaleme alınmış mesel kitaplarında ulaşılmış, bu eserler deyimnin bir işe gereken önemin verilmeyerek “sırt çevrilmesi, kulak ardı edilmesi vb.” durumlarda kullanıldığına işaret etmişlerdir.

3.1.3.3.Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

Ele aldığımız “arkasına almak” deyiminin Türkçenin dil varlığında birebir eşdeğerliği bulunmamaktadır. Türkçede bulunan “arkasına almak” deyimini “birinin desteğini sağlamak” anlamında kullanılan bir deyimdir: “Babasını arkasına aldı, işini kolaylaştırdı” (Püsküllüoğlu, 2006: 98).

Kısmi eşdeğerlik sağlanabilmesi için hem bir şeyin önemsenmediği, değersiz sayıldığı hem de sırt/arka kelimeleriyle eşleştirilebilecek deyimlere göz atmak faydalı olacaktır. Türkçede “arkasına atmak” şeklinde bir deyim TDK’nın Tarama (1963) ve Derleme (1963) sözlüklerinde, Güncel Sözlük’te (TDK, 2012) ve 2.4.4. başlığında sıralanan diğer kaynaklarda rastlanmamıştır. Bu deyim “ardına atmak” biçimine TDK’nın Tarama Sözlüğünde (1963) ulaşılmış, aynı eser “Çok dedim ardına at cümle sivâyı atmadın. [Çok dedim Allah haricindeki her şeyi ardına at, atmadın.] (Kuddusi, XIX, 99)” örneğini vermiştir. Bu oldukça nadir kullanımlara karşın doğrudan “ardına atmak” deyimini günümüz Türkçesinde “sırt çevirmek”, “sırtını dönmek” vs. deyimler kadar yaygın değildir.

Bu çerçevede sırt/arka kelimeleriyle eşleştirilebilecek deyimlere göz atmak yararlı olacaktır. Dile getirilen durumu en yakın biçimde ifade eden deyimler şunlardır: Sırt (sırtını) çevirmek, sırtını dönmek, arka çevirmek. Ayrıca bir işin önemsenmemesi, umursanmaması anlamında “kulak ardı etmek, kulak asmamak vb.” deyimleri bulunmaktadır. Fakat bu deyimler “sırt çevirmek” vb. deyimlere göre ikinci planda kaldığı için incelemeye alınmayacaktır.

“Sırt çevirmek” deyimini, önem vermemek, ilgilenmemek, değer vermemek şeklinde tanımlanmıştır: “... bu kauçuk beyinli züppe, şaşılacak bir şekilde körpe mazisine sırt çeviriyor...” (Tarık Buğra, Siyah Kehribar: 121) (Akt. Saraçbaşı, 2010: 2,

1026). Saraçbaşı(2010: 1,123) “arka çevirmek” deyimine şu örneği vermektedir: “Biri çıkıyor, şiir öldü... yollu laflar ediyor. ... bu denli düşünenler şiiri sevmeyenler, ona arka çevirmiş olanlardır.” (Salâh Birsell, Hacivat Günlüğü: 21).

3.1.3.4.Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Değerlendirilmesi

Hud: 92 ayetinin ele aldığımız meallerde karşılıkları aşağıdaki şekildedir:

- Ey kavmim, dedi, size göre kabilem Allah'tan daha mı değerli ki *O'nu arkanıza at(ıp unut)tunuz?....* (Ateş)
- Dedi ki: Ey kavmim! Benim aşiretim sizin üzerinize Allah'tan daha üstün müdür? Halbuki, *O'nu ardınıza atıp unuttunuz....* (Bilmen)
- Dedi ki: “Ey kavmim, sizce benim yakın-çevrem, Allah'tan daha mı üstündür ki, *O'nu arkanızda-unutuluvermiş (önemsiz) bir şey edindiniz....* (Bulaç)
- (Şuayb): “Ey kavmim! dedi, size göre benim kabilem mi Allah’tan daha şerefli ki *Onu (tutup) arkanıza atılmış (değersiz) bir şey edindiniz?....* (Çantay)
- (Şuayb:) “Ey kavmim! Aileme olan saygınız Allah'a olandan daha mı fazla? Ki *O'nu, arkanıza atıp unutableceğiniz bir şey gibi görüyorsunuz!....** (*Hem klasik Arapça'da, hem de günümüzde belli bazı bedevî kabilelerin dilinde ittehazehû (ya da ce'alehû) zihriyyen tabiri “onu küçümsedi”, “onu unuttu/gözden çıkardı” ya da “onu unutulacak/gözden çıkarılacak bir şey olarak gördü” anlamına gelmektedir ki, bu sonuncusu, yukarıdaki anlam örgüsü içinde en uygunu olarak gözükmüyor.) (Esed)
- Dedi: "Ey toplumum! Sizce kabilem Allah'tan daha mı güçlü ve onurlu! *Allah'ı arkanıza atıp dışlanmış hale getirdiniz....* (Öztürk)
- (Şuayb:) "Ey kavmim dedi, size göre benim kabilem Allah'tan daha mı güçlü ve değerli ki, *onu (Allah'ın emirlerini) arkanıza atıp unuttunuz....* (T.D.V.)

Yukarıdaki tabloya göz atıldığında meallerin neredeyse tamamının benzer anlam, benzer biçim yoluyla eşdeğerlik verdikleri görülecektir. Benzer anlam, benzer biçim aktarımında bulunan çevirmenlerden Ateş, Esed, Öztürk, T.D.V. ve Yazır, “arkasına atmak” şeklinde karşılık vermişlerdir. Hâlbuki bu ifadenin Türkçede yaygın kullanımı “ardına atmak” şeklindedir. Türkçenin dil yapısına aykırı düşmemesi, erek okur için anlaşılır olması nedeniyle benzer anlam benzer biçim kategorisinde değerlendirilebilir. Bu kategoride aktarım yapan Bilen, Tekin ve Yüksel ise günümüz Türkçesinde yaygın olarak kullanılan sırasıyla “ardına atmak, kulak arkası etmek, sırt çevirmek” deyimlerini kullanmışlardır.

Yüksel dışında, tüm çevirmenler “unutmak, değersiz bir şey edinmek, dışlanmış hale getirmek” eklemelerinde bulunarak anlamı belirginleştirmeye çalışmışlardır.

Ekleme yöntemini kullanan çevirmenlerden Öztürk’ün “dışlanmış hale getirmek” şeklindeki açıklaması dikkat çekicidir. “Dışlamak” fiilini TDK (2011) “bir kimse veya bir toplum, bir kimse, bir durum, bir düşünce vb.ni yok saymak, ilgilenmemek” şeklinde tanımlanmış ve “Durumu düzelmişti, yavaş yavaş kendisini dışlayan topluluğun bireyleri kapılarını açıyordu (M. Uyguner).” örneğini vermiştir. Fiilin tanımında yer bulan “birini yok saymak, ilgilenmemek” açıklaması dikkate alındığında bu fiilin kullanımında bir problem yoktur. Fakat “dışlamak” fiilinin erek okurda yarattığı bir diğer etki ise dışlanan kişinin dışlayan topluluğa muhtaç olduğu yönündeki bir algıdır. Bu açıdan “dışlanmış hale getirmek” ifadesi erek okur için çarpıcı bir ifade olmasının yanında zihinlerde yukarıda dile getirilen çerçevede bir etki oluşturacaktır.

Yukarıdaki deyimsel ifade aşağıdaki şekillerde Türkçeye aktarılabilir.

“Şuayb: Kavmim! Allah’a karşı sizin gözünüzde benim kabilem daha mı üstün?
Siz tuttunuz Allah’ı *ardınıza attınız* ;

Siz tuttunuz Allah’a *sırt çevirdiniz* ;

Siz tuttunuz Allah’a *arka çevirdiniz*, dedi....”

3.1.4. تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ (Tebbet/Mesed: 1)

3.1.4.1.Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

Doğrudan çeviri üzerinde düşünüldüğünde ayetin (Tebbet: 1) Ebu Leheb'in Hz. Mihammed'e ve ashabına çeşitli kötülükler yapmasının ardından kendisine yöneltilen bir beddua mahiyeti taşıdığı açıktır. "تَبَّ" kök maddesi "helak olmak, kahrolmak, yok olmak" anlamında kullanılmaktadır. Bu bağlamda sözcüğü sözcüğüne çevirisi "Ebu Leheb'in elleri helak olsun/yok olsun/kahrolsun" şeklinde düşünülebilir.

3.1.4.2.Eşsüremlili Yaklaşım

Arapça mesel kaynaklarından *Kitâbu Cemherati'l-Emsâl* (el-'Askerî, m. 11. (h. 4.) yy./1988: 1/230) yukarıdaki deyimini "أَنْتَبُّ مِنْ أَبِي لَهَبٍ" [Ebu Leheb'den daha müflis] deyimini açıklarken kullanmıştır. Mastar "تَبَّ" kelimesinin "kayıp, zarar, ziyan" anlamlarına geldiğini ve bu deyim "تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَ تَبَّ" ayetinden alındığını ve ilk kısmın [تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ] beddua, ikinci kısmın [و تَبَّ] haber olduğunu belirtmiştir. Buna göre deyim "kaybetmek, zarara uğramak, iflas etmek" anlamlarını ifade ettiği açıktır.

es-Sâhibî fî Fıkhı'l-Luğa (İbn-u Fâris, m. 10. (h. 4.) yy./1997: 151) adlı eserde "Kelam ve Mecazda Arap Adetleri" bölümünde Ahmed bin Fâris, özetle bir kişinin "Allah beddua etmez, etse de tutmasını istemez vs." sözler sarfetmesinin caiz olmayacağını aksine Allah'ın inkarcılara beddua ettiğini, o duaların da tuttuğunu dile getirir. Devamla "تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ" cümlesinde Allah'ın beddua ettiğini, ayetin devamı olan "و تَبَّ" ifadesinin ise duanın tuttuğunun bir göstergesi olduğunu dile getirmiştir.

Mecma 'u'l-Emsâl (el-Meydânî, m. 12. (h. 6.) yy./ 1955: 1/150) isimli eser أَتَّبُ

"أَخْسُرُ" ifadesinin أَتَّبُ " [Ebu Leheb'den daha müflis] deyimini açıklarken " أَتَّبُ " [daha zararda/daha müflis] anlamına geldiğini belirtmiştir. Fakat el-‘Askerî’den farklı olarak "تَبَّتْ" fiilinin mastarı olan "تَبَابٌ" kelimesinin hem “zarar etmek, kaybetmek” anlamlarına hem de “yok olmak” anlamına geldiğini vurgulamıştır.

“Eli helak olmak/yok olmak” deyimine h. 4. ve 6. yüzyıllarda kaleme alınan eserlerde rastlanmış, sözü edilen eserler deyim beddua ifadesi olduğunu ve “eli helak olsun, yok olsun, mahvolsun” anlamları içerdiğini belirtmişlerdir.

3.1.4.3.Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

Türkçede “eli helak olmak, mahvolmak” şeklinde beddua içeren bir deyim bulunmamaktadır. Türkçede el ile ilintili şu beddualara rastlanmıştır: “Eli kırılsın, eli kurusun, eli tutmaz olsun/tutmasın, eli iş göremez olsun, eli kolu tutmasın/tutmaz olsun!”. “Eli kurusun” bedduasının açıklamasını yapan Püsküllüoğlu (2006: 323), deyimle “elin iş görmemesinin” kastedildiğini vurgulamıştır. “Eli kolu tutmasın/tutmaz olsun!” bedduası görece anlam alanını genişleteceğinden kullanılmaması tercih edilebilir.

Bu bağlamda “eli kırılsın, eli kurusun, eli tutmaz olsun/tutmasın, eli iş göremez olsun” şekillerindeki beddua ifadeleri eşdeğerlik olarak verilebilir.

3.1.4.4.Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Değerlendirilmesi

Tebbet (Mesed): 1 ayetinin ele aldığımız meallerde karşılıkları aşağıdaki şekildedir:

- *Ebuleheb'in iki eli kurusun (yok olsun o); zaten yok oldu ya. (Ateş)*

Özelleştirme ya da Genelleştirme Yöntemiyle Çeviri										
Deyimsel olmayan ifadeyle çeviri										
Yerleşik olmayan deyimsele ifadeyle çeviri					✓					✓

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere meallerin çoğu “elleri kurusun” biçimindeki beddua ifadesiyle benzer anlam, benzer biçimle eşdeğerlik vermişlerdir. Bu kategoride aktarımda bulunan Ateş “yok olsun o” eklemesiyle bedduayı ölüm temalı hale getirerek anlam alanını genişletmiş, Tekin ise ellerin yanında güçlerin ve imkânların da kurumasına vurgu yapmıştır. Ateş’in verdiği bu karşılık, klasik tefsir anlayışında hakim olan "و تَبَّ" bölümünün “(zaten) (kendisi de) helak oldu” biçimindeki tefsirin bir yansıması ve buna bağlı olarak “ellerin kuruması” bölümünün cümleinin devamıyla ilişkili olmasını sağlamak istemesinden kaynaklı olabilir. Tekin’in ise İbn Kesîr’in tefsirinden etkilendiği söylenebilir.

Bilmen ve Yazır “Elleri helak oldu/yuh oldu” şeklinde birebir aktarımda bulunmuşlardır. Esed ve Yüksel ise “Elleri kahrolsun!” şeklinde Türkçede yaygın olarak kullanılmayan bir deyimsele ifadeyle aktarımda bulunmuşlardır. Bilmen’in verdiği “iki eli helak oldu” eşdeğerliği ayetin ilk kısmının beddua olduğunu savunan yaygın tefsir anlayışının azınlıkta kalan bölümünü temsil ettiği düşünülebilir. Esed ve Yazır’ın sırasıyla “eli kahrolmak, eli yuh olmak” şeklinde verdikleri beddua içerikli eşdeğerlikler günümüz Türkçesinde bulunmamakta ve Türkçenin dil yapısına aykırı bir görüntü sergilemektedir.

Bulaç, Çantay, Öztürk ve T.D.V., Türkçede yaygın olarak kullanılan “elleri kurusun!” bedduasıyla benzer anlam, farklı biçim yoluyla deyimsele ifadeyi aktarmışlardır.

Yukarıdaki deyimsele ifade aşağıdaki biçimlerde Türkçeye aktarılabilir:

“Ebu Leheb’in *elleri kırılsın* ; zaten kendisi de kahroldu.”

"فَعَوَى" [Adem, Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı] cümlesinin "أَدُمُ عَاصٍ غَاوٍ" [Adem isyankar, yolunu şaşırmış biridir] biçiminde kullanılmadığını, bu şekliyle “isyankar” ve “yolunu şaşırmış” ifadelerinin kişide kronik hale geldiği anlamına geleceğini vurgulamıştır. Benzer şekilde "وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً" deyiminin "لَا تَغْلُ يَدَكَ" [cimri olma] şeklinde kullanılması devamlı cimri olan bir kişiye söylenebileceğini, hâlbuki "وَلَا تَجْعَلْ" "وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً" deyiminin “bir şeyleri yasaklamak (cimrilik) âdetin olmasın, elin açık olsun” anlamına geldiğini aktarmıştır.

El-Askerî'nin (h. 4. (m. 11. yy.)) *Kitâbu's-Sinâ'ateyn* (1952: 275) adlı eserinin “İstiare ve Mecaz” bölümünde söz konusu deyim “eli sıkı olmak” anlamı taşıdığı, "غُلُّ" kelimesi ile "الْإِمْسَاكُ" [eli sıkı olma, cimrilik] kelimesinin kastedildiğini ve bu yönüyle istiare anlamı taşıdığı belirtilmiştir. Aynı eserde (1952:354) deyim “harcamadan kaçınan cimri kimsenin (ellerinin) bağlanmış/kelepçe vurulmuş kişiye benzetildiğine” vurgu yapılmıştır.

“Elini boynuna bağlamak” deyimine h. 4. yüzyılda kaleme alınmış iki eserde ulaşılmış, eserler deyim “eli sıkı olmak, cimrilik etmek” anlamlarına geldiği ifade etmişlerdir.

3.1.5.3.Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

“Elini boynuna bağlamak” deyiminin Türkçe dil varlığında tam bir eşdeğeri yoktur.

Kısmi eşdeğerlik [benzer anlam, benzer biçim] için hem “cimrilik” ifade eden hem de “el, boyun, bağlamak” sözcükleriyle ilişkilendirilebilecek deyimlere göz atılacaktır. Ulaşılan el ile ilintili deyimler şunlardır: “Eli sıkı”, “eli cebine gitmemek/varmamak”, “cebinde akrep var, günahını vermez.” “Eli cebine gitmemek” ve “cebinde akrep olmak” deyimleri yerel bir niteliğe sahip ve alay unsuru içermektedir.

“Günahını vermez” deyimisel ifadesi ise bünyesinde dini çağrışım barındırmakta ve benzer şekilde alay unsuru içermektedir. Bu nedenle bu deyimler Kur’an’ın bağlam ve üslubuna uygun düşmediği için incelemeye alınmayacaklardır. “Eli sıkı” deyimini kolay kolay para harcamayan, hasis, çok tutumlu şeklinde açıklanmıştır (Saraçbaşı, 2010: 427). TDK (2011) ise şu örneği vermiştir: "Senin gibi elleri sıkı birkaç pansiyonerimiz daha vardır (H. R. Gürpınar)." “Eli sıkı” deyimini Hengirmen (2007: 252), “birazcık cimri, zor para harcayan” şeklinde açıklamış, “Sizin eliniz sıkı ama ödemeleriniz zamanında yapıyorsunuz.” örneğini vermiş, bu deyimın genel cimri olma anlamından öte bu sıfatı derecelendirerek “az cimri” şeklinde tanımlamıştır. Bu özel bir kullanımdır ve “eli sıkı olmak” deyimini erek okurun zihninde genel cimri tanımının karşılığını oluşturmaktadır.

Ayetin devamında geçen “elini tamamen yayma” [elin tamamen açık da olmasın] deyiminden yola çıkarak “eli sıkı olmak” deyiminin “eli çok sıkı olmak” şeklinde derecelendirilmesi gerektiği düşünülebilir. Fakat böyle bir eşdeğerlik verildiği takdirde [“eli çok sıkı olma!"] erek okur tarafından bu ifade “biraz cimri olmakta fayda olduğu” şeklinde yorumlanabileceği için yetersiz kalacaktır.

Bu çerçevede, “elini boynuna bağlamak” deyiminin kısmi eşdeğerliği “eli sıkı olmak” deyimidir ve bu şekliyle eşdeğerlik sağlanacaktır.

3.1.5.4.Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Değerlendirilmesi

İsrâ: 29 ayetinin ele aldığımız meallerde karşılıkları aşağıdaki şekildedir:

- *El(ler)ini boynuna bağlanmış yapma*, tamamen de açma*... (*Ellerin boyna bağlanmış olması, cimriliği temsil eder....) (Ateş)
- *Ve elini boynuna bağlanmış kılma* ve onu büsbütün de açma... (Bilmen)
- *Elini boynunda bağlanmış olarak kılma*, büsbütün de açık tutma... (Bulaç)
- *Elini boynuna bağlı olarak asma (cimrilik etme)*. Onu büsbütün de açıp saçma... (Çantay)

Deyimsel olmayan ifadeyle çeviri										
Yerleşik olmayan deyimsel ifadeyle çeviri										

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere çevirmenlerden Bilmen, Bulaç, Öztürk ve Yüksel “elini boynuna bağlanmış (olarak) yapma/kılma/asma/kilitli tutma” biçimlerinde birebir ve Türkçe açısından deyimsel olmayan ifadelerle aktarım gerçekleştirmişlerdir. Çevirmenlerin erek okura “cimriliği” çağrıştıracak hiçbir açıklama eklememişlerdir. Ayetin devamında “tümüyle de açma/açık tutma” şekillerinde karşılık veren Bilmen, Bulaç ve Yüksel, erek okurun “eli açık” birleşik sözünden “eli sıkı olmak” deyimini çıkarmalarını düşünmüş olabilirler; fakat “el” ve “açık” sözcüklerinin birbirinden uzak olmalarından dolayı genel Kur’an terminolojisine sahip olmayan bir erek okurun söz konusu ilişkiyi doğrudan anlaması zor gözükmemektedir.

Birebir aktarımda bulunan çevirmenlerden Çantay, Tekin ve Yazır “ana metin içerisinde, Ateş ve Esed ise dipnotta “cimriliğe” vurgu yaparak “elini boynuna bağlama” ifadesini anlamsal olarak erek okura aktarmaya çalışmıştır. Bu çevirmenlerden sadece Tekin, birebir eşdeğerliğin eklentisi olarak “eli sıkı olmak” deyimini tercih etmiştir.

Meal yazarlarından sadece T.D.V, Türkçede yaygın olarak kullanılan “eli sıkı olmak” deyimiyile [benzer anlam, farklı biçim] aktarımı tercih etmiştir.

Yukarıdaki deyimsel ifadeye aşağıdaki şekillerde Türkçe eşdeğerlikler verilebilir:

“*Eli sıkı olma*, bütünüyle eli açık da...;

Ne *eli sıkı*, ne de bütünüyle eli açık ol...”

3.1.6. وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا (Kehf: 51)

3.1.6.1.Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

Birebir çeviri yapmadan önce ayetin مَا أَشْهَدُهُمْ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ "مُضِلُّ" kendilerinin önemsenmediği kendilerinden yardım alınmadığı görülecektir. "مُضِلُّ" kelimesi "saptıran/yoldan çıkaran/yanıltan" anlamlarına gelmektedir. "عَضُدٌ" kök maddesi "desteklemek, destek olmak, yardımcı olmak" anlamlarına, aynı kökten türeyen "عَضُدٌ" kelimesi ise "pazu, güç, destek" anlamlarına gelmektedir. Ayrıca, "عَضُدٌ" "عَضُدُهُ" [yardımcı olmak, desteklemek] eşdizimiyle bir kullanım da bulunmaktadır. Bu çerçevede deyim, "(Doğru yoldan) saptıranları kendim için bir güç/destek edinmedim." biçiminde çevrilebilir.

3.1.6.2.Eşsüremlili Yaklaşım

Mecma'u'l-Emsâl (el-Meydânî, m. 12. (h. 6.) yy./ 1955: 2/220) adlı kitap yukarıdaki deyimini "إِنَّ الدَّلِيلَ الَّذِي لَيْسَتْ لَهُ عَضُدٌ" [Alçak kişinin yardımcıları (yardakçıları) olmaz] deyimini açıklarken kullanmış, buradaki "عَضُدٌ" [pazu, güç] sözcüğünün "yardımcılar" anlamında kullanıldığını belirtmiş, وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ "عَضُدًا" ayetinin de bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

"وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا" deyimine h. 6. yüzyılda kaleme alınan bir deyim

kitabında rastlanmış ve söz konusu eser, deyimın “yoldan çıkmışları yardımcı/dost edinmek” anlamında kullanıldığını dile getirmiştir.

3.1.6.3.Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

“Dost/yardımcı edinmek” anlamında kullanılan yukarıdaki deyimın tam bir eşdeğerliği yoktur.

Kısmi eşdeğerlik [benzer anlam, farklı biçim] için güç/destek kelimeleriyle ilişkilendirilebilen, aynı zamanda “birinin yardımını almak” anlamını içeren deyimlere bakıldığında, “yardımcı tutmak, destekçi bulmak, eteğine yapışmak” şeklinde eşdizimlere ulaşılabacaktır. İlk iki eşdizime [yardımcı tutmak, destekçi bulmak] Türkçe Tarama Sözlüğünde (1963), ilgili atasözleri ve deyim sözlüklerinde ve Güncel Türkçe Sözlükte (2011) rastlanamamıştır. Fakat Türkçede görece kullanımının bulunduğu ve Türkçenin yapısına uygun olduğu için kullanılması bir problem teşkil etmeyecektir. Fakat “yardımcı” ve “destekçi” sözcükleri birbirinin yerine kullanılsa da destekçi kelimesinin anlam alanı daha geniştir. Daha net bir ifadeyle erek okuyucu “yardımcı” sözcüğünden çoğu zaman maddi bir yardımı [birisine yardım etmek] anlayacakken, “destekçi” sözcüğü hem maddi, hem de manevi bir yardımı çağrıştıracaktır. Fakat bu ayetin bağlamı maddi bir yardıma işaret etmektedir. Ayrıca “yardımcı tutmak” ifadesinde yardımcının kendisini tutan/kendisinden faydalanan kişiye bir muhtaç olma durumunu simgelerken, “destekçi bulmak” eşdiziminde çoğu zaman tam tersine bir durum söz konusudur. Bu yüzden “destekçi bulmak” şeklinde bir söylem yeterli bir eşdeğerlik olmayacaktır. “Eteğini tutmak” deyimini de “yardım istemek” anlamında bir deyim olmasına rağmen ayetteki bağlama uymamaktadır.

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak, “yardımcı tutmak” deyimini hem erek okur için anlaşılır olmasıyla, hem de erek dilde karşılık açısından yeterli bir eşdeğerlik olacaktır.

3.1.6.4.Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Değerlendirilmesi

Kehf: 51 ayetinin ele aldığımız meallerde karşılıkları aşağıdaki şekildedir:

- Ben onları ne göklerin, yerin, yaratılmasında ve ne de kendilerinin yaratılmasında hazır bulundurdum; *yoldan şaşırtanları (kendime) yardımcı tutmuş da değilim.* (Ateş)
- Onları ne göklerin ve yerin yaradılışına ve ne de kendi nefislerinin yaradılışına şahit tutmadım ve *ben insanları saptırıcı olanları da yardımcı edinir olmadım.* (Bilmen)
- Göklerin ve yerin yaratılışında da, kendi nefislerinin yaratılışında da Ben onları şahid tutmadım. *Ben, saptırıcıları yardımcı-güç de edinmedim.* (Bulaç)
- Ben ne göklerin ve yerin yaratılışında, ne kendilerinin yaradılışında onları şahit tutmadım. *Saptıranları da (hiç bir zaman yaratışta) yardımcı edinmiş değilim.* (Çantay)
- Ben onları ne göklerin ve yerin yaratılışına tanık kıldım; ne de kendilerinin yaratılışına; *ayrıca, [insanları] yoldan çıkaran bu [varlıkları] kendime hiçbir şekilde yardımcı edinmiş de değilim.* (Esed)
- Ben onları göklerle yerin yaratılmasına, kendilerinin yaratılmasına da tanık tuttum. *Ben, sapıp gitmişleri yardımcı edinecek değilim.* (Öztürk)
- Ben onları (İblis ve soyunu) ne göklerin ve yerin yaratılışına, ne de bizzat kendilerinin yaratılışına şahit tuttum. *Ben yoldan çıkaranları yardımcı edinecek değilim.* (T.D.V.)
- “Ben onları, İblis ve soyunu, ne göklerin ve yerin yaratılışında, ne de bizzat kendilerinin yaratılışında bulundurdum, ne de onlardan düşüncelerini açıklamalarını istedim. Kâinatın planlamasında, yaratılışında ve aslî düzeninin sağlanmasında onlar benim ortaklarım da değildir. *Ben, insanları başlarına buyruk hale getirerek hak yoldan uzaklaştırıp, dalâleti, bozuk düzeni, helâki tercihlerine imkân sağlayanları yardımcı edinmiş değilim.*” buyurdu. (Tekin)

- Ben, onları ne göklerin ve yerin yaratılışına, ne de kendilerinin yaratılışına şahit kılmadım ve *hiçbir zaman sapırtıcıları kol tutmuş değilim.* (Yazır)
- Onları ne göklerin ve yerin yaratılışına, ne de kendilerinin yaratılışına tanık yapmadım. *Saptıranları hiç bir zaman egemenliğimde görevlendirmem.* (Yüksel)

Yukarıdaki meallerde kullanılan deyim çeviri stratejileri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 3.6.

	<i>Ateş</i>	<i>Bilmen</i>	<i>Bulaç</i>	<i>Çantay</i>	<i>Esed</i>	<i>Öztürk</i>	<i>T.D.V.</i>	<i>Tekin</i>	<i>Yazır</i>	<i>Yüksel</i>
Benzer anlam-benzer biçimle çeviri										
Benzer anlam-farklı biçimle çeviri										
Birebir/Biçimsel çeviri	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
Ödünçleme yöntemiyle çeviri										
Açıklama yöntemiyle çeviri										
Ekleme yöntemiyle çeviri	✓			✓	✓			✓		
Özelleştirme ya da Genelleştirme yöntemiyle çeviri										✓
Deyimsel olmayan ifadeyle çeviri										
Yerleşik olmayan deyimssel ifadeyle çeviri									✓	

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere meallerin neredeyse tümü “yardımcı edinmek/tutmak” şekillerinde “destek” sözcüğüyle eşanlamlı “yardım” sözcüğüyle

birebir aktarım yöntemini tercih etmişlerdir. “Yardımcı edinmek” eşdizimine “yardımcı tutmak” eşdiziminde olduğu gibi Türkçe Tarama Sözlüğünde (1963), deyim kaynaklarında ve Güncel Türkçe Sözlükte (2011) rastlanmamasına rağmen Türkçenin dil yapısına aykırı değil ve erek okurun anlayabileceği bir ifadedir.

Yazır’ın “kol tutmak” şeklinde vermiş olduğu deyimsele ifadeye 2.4.4. başlığında belirtilen kaynaklarda rastlanmamıştır. Günümüzde kaleme alınan iki şiirde “kol tutmak” ifadesi bir şiirde şu şekilde kullanılmıştır: “Acılar kol tutmuş kat üstüne/Dağılmışım dert yüklenince dert üstüne... (Kadri Kırmızıtaş, Elbet Ölürem)” Diğerinde ise “Canım dedikleri vurmuş canından/ Yalnızlık kol tutmuş iki yanından...(Haşım Kalender, Hasan’ım)” şeklinde yer almıştır. Bu iki şiirde “yardımcı edinmek” anlamının ötesinde “çevrelemek” anlamı baskındır. Bu bilgilerin yanında “kol tutmak” ifadesi ayetin bağlamında nispeten anlaşılır bir ifade olsa da Türkçede bu eşdizim çok yaygın değildir ve dolayısıyla günümüz erek okurunun aşına olduğu bir ifade olmaktan uzak görünmektedir.

Yüksel ise deyimsele ifadeyi açıklamaya çalışmış ve “yardımcı tutmak” eşdiziminin anlam alanını genişleterek “birini egemenliğinde görevlendirmek” ifadesine yer vermiştir. Bütünüyle anlam dışı olmayan bu ifade, “yardımcı edinmek” ifadesinden çok daha geniş bir anlam çerçevesine sahiptir. Verilen eşdeğerliğin “Allah’ın hâkimiyetine” vurgu yaptığı açıkça görülmektedir. Fakat “egemenlikte görevlendirmenin” niteliği aralarında “yardımcı” sıfatının da bulunduğu birçok nitelik olabilecektir.

Öte yandan birebir aktarımda bulunan yazarlardan Ateş, Çantay, Esed ve Tekin metnin okunurluğunu, akıcılığını ve dinamizmini artırıcı girişimlerde bulunmuşlardır. Ateş, yardımcının Allah’ın “kendisine” olduğunu eklemesinde bulunurken Çantay, yardımcı edinmenin “yaratma” konusunda olduğuna vurgu yapmıştır. Esed, yoldan çıkarılan “insanlar” ve yardımı alınmayanlar çeşitli “varlıklar” olduğu eklemesinde bulunurken, Tekin ise kullanmış olduğu “hak yolda uzaklaştıranların” kimler olabileceği yönünde eklemede bulunmuştur.

Yukarıdaki deyimsele ifadeye aşağıdaki şekillerde Türkçe karşılıklar verilebilir:

“Ben, onları Şeytan ve avanesini ne göklerin ve yerin yaratılmasına ne de kendilerinin yaratılmasına şahit tuttum; ayrıca *yoldan çıkaranları kendime yardımcı tutmuş da değilim.*”

“Ben, onları Şeytan ve avanesini ne göklerin ve yerin yaratılmasına ne de kendilerinin yaratılmasına şahit tuttum; ayrıca *yoldan çıkaranları kendime yardımcı edinmiş de değilim.*”

3.1.7. أَنِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ (Nâzi‘ât: 10)

3.1.7.1.Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

Birebir çeviri üzerinde durulduğunda, ayetin "يَقُولُونَ إِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ" bağlamından – özellikle sonraki ayet "إِذَا كُنَّا عِظَامًا نَخِرَةً" [Çürümüş kemik yığını haline geldikten sonra mı?] - "الحافرة" kelimesiyle bir olumsuzluğa vurgu yapıldığı ve bir yaratılıştan bahsedildiği çıkarılabilir. "حَفَرَ" kök maddesi “kazmak” anlamına gelmektedir. Bu fiilden türeyen "حَافِرَة" kelimesi ise yaygın anlamıyla “başlangıç, asıl, temel” anlamlarına gelmektedir. Bu bağlamda deyimın sözcüğü sözcüğüne çevirisi “Başlangıca/ilk başa mı döndürüleceğiz?” şeklindedir.

3.1.7.2.Arstsüremli Yaklaşım

Arapça mesel kitaplarından Edebu’l-Kâtib (İbn Kuteybe, m. 9. (h. 3.) yy./1996: 415) adlı kitap "يَقُولُونَ إِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ" deyiminde geçen "في الحافرة" bölümünün “ilk/eski halimize/şeklimize” anlamı taşıdığını ve bu bölümün "الأرض" [yeryüzü] kelimesiyle açıklandığını; çünkü bizlerin hayata “yeryüzünden” başladığımızı daha açık bir ifadeyle

toprakten yaratıldığımızı belirtmiştir. “Başlangıca/eski hale dönmek” anlamında İbn Arabî’nin şu şiiri kitapta örnek olarak verilmiştir:

"أَحَافِرَةٌ عَلَى صَلَاحٍ وَشَيْبٍ مَعَادَ اللَّهِ مِنْ سَفَاهٍ وَعَارٍ"

Kellik ve yaşlılıktan sonra *dönmek mi geriye, çocukluğa*

Maazallah, olur bu ancak aptallık ve utanç

"في *es-Sâhibî fî Fıkhî'l-Luğa* (İbn Fâris, m. 10 (h. 4.) yy./1997: 155) adlı eser

"الحافرة" ifadesinin “yeni bir yaratılış” anlamına geldiğini belirtmiş, *el-Fâhir* (İbn Seleme, m. 10 (h. 3.) yy./1974: 14) adlı kitap ise deyimde yer bulan "في الحافرة" bölümünün “ilk yaratılış” anlamına geldiğini belirtmiş ve “öldükten sonra diriltirme” anlamı taşıdığına değinmiştir. Aynı kitabın başka bir bölümünde (279) "في الحافرة" ifadesinin anlamının “dünyada olduğu gibi ilk yaratılış” anlamına geldiğine vurgu yapılmıştır.

Kitâbu Cemherati'l-Emsâl (el-‘Askerî, m. 11. (h. 4.) yy./1988: 1/395) adlı eser, "أَيْنَا لَمَرْدُودُونَ" [aslına dönmek/rücu etmek] deyiminin açıklamasında "رجع في حافرتة" ayetine yer vermiş ve ayetin “ölümden sonra (yeni bir) hayata döndürülmek” anlamı taşıdığını belirtmiştir. Kitabın başka bir bölümünde (245-246) deyimle kastedilenin “(dünyadaki) ilk/önceki hal/şekil” olduğu vurgulanmıştır.

Ele aldığımız deyimsel ifadeye h. 3. ve 4. yüzyıllarda deyim ve atasözleri hakkında kaleme alınan eserlerde rastlanmış, söz konusu eserler bu deyimde geçen "الحافرة" sözcüğünün “ilk/eski hal, yeni bir yaratılış, (dünyada olduğu gibi) ilk yaratılış, ölümden sonra yeni bir hayata döndürülmek” anlamlarına geldiğini bildirmişlerdir.

3.1.7.3.Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

“Başlangıca döndürülmek” deyimisel ifadesi bir üst başlıkta da incelendiği gibi içerisinde dini kökenli mecazi motifler barındırmaktadır. Tam eşdeğerlik sağlanmaya çalışıldığında, hem “ilk başa dönmek” anlamı taşıyacak, hem de “ilk yaratılış, en önceki hal” anlamlarını verebilecek bir deyim Türkçe dil varlığında yoktur. Kısmi eşdeğerlik de sağlanamamaktadır.

“Başlangıca döndürülmek” deyimisel ifadesini anlamsal olarak irdelemek yararlı olacaktır. Türkçedeki karşılıkları “başa dönmek/yeniden başa dönmek/en başa dönmek” şekillerindeki deyimisel ifadeleri olabilir. Taranan Güncel Türkçe Sözlük (2011), ilgili atasözleri ve deyim sözlükleri ve Tarama Sözlüğünde (TDK, 2011) bu deyimlere rastlanamamıştır. Fakat kullanımının yaygın olması ve Türkçenin dil yapısına uygun olması nedeniyle kullanılmasında bir sakınca yoktur. Ayrıca “yeni baştan” deyimini anlam ve bağlam dışı olduğu için değerlendirmeye alınmayacaktır. “Başa dönmek” fiili bir şiirde “Başa dönelim biraz da/ hep başa döneriz/belki bir çay bardağına/sıcaklığa, tutuşa, dokunmaya... (Metin Altıok, Bir Acıya Kiracı)” şeklinde yer almıştır. Fakat “başa dönmek” ve verilen diğer karşılıklar bu şekilleriyle bazı eşdeğerlik sorunları yaratacaklardır. Öncelikle Türkçeye daha uygun olan “başa dönmek” fiilinin çeviri kaybı yaşanmaması için edilgen yapıya [döndürülmek] dönüştürülmesi gerekmektedir. Çünkü “dönmek” fiilinde kişinin kendi rızası varken, “döndürülmek” fiilinde genellikle kişinin hoşnutsuzluğu vardır ve bir yaptırım söz konusudur. Bu bağlamda bu farklılık çeviriye yansıtılmalıdır. Ayrıca yukarıda verilen karşılıklar, – özellikle dini terminolojiye sahip olmayan – erek okurda “ilk yaratılış, ilk/eski hal/durum” kavramlarını çağrıştırmayacağı gibi, erek okura nispeten bir kısır döngüyü anımsatır. Bu yüzden çeviriye bir açıklama eklenmelidir. Açıklama eklendiği takdirde bulunan eşdeğerlik erek okurun zihninde netleşecektir.

çeviri											
Benzer anlam-farklı biçimle çeviri											
Birebir/Biçimsel çeviri											
Yarı Biçimsel çeviri	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Ödünçleme yöntemiyle çeviri											
Açıklama yöntemiyle çeviri											
Ekleme yöntemiyle çeviri	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
Özelleştirme ya da Genelleştirme yöntemiyle çeviri											
Deyimsel olmayan ifadeyle çeviri											
Yaygın olmayan deyimsel ifadeyle çeviri											

Yukarıdaki tabloda dikkati çektiği üzere meallerin tümü “başlangıca/ ilk başa döndürülmek” deyimsel ifadesinde anlamı öne çıkararak “ilk (eski) hale/hayata ... döndürülmek” şekillerinde eşdeğerlikler vererek yarı-biçim aktarımında bulunmuşlardır. Çevirmenlerin bu tür bir aktarımı tercih etmelerinin nedeni kaynak metne sadakatten öte Türkçede tam bir deyimsel karşılığının bulunmaması şeklinde düşünülebilir. Bu türde yapılan aktarımlar – bir sonraki ayet [çürümüş kemik yığınının dönüştükten sonra mı?] okunmaksızın – erek okur açısından anlaşılması zor görünmektedir. Anlamı netleştirmek için meallerin “ilk/önceki hal” ile neyin kastedildiğini [ilk yaratılış] ek bir bilgiyle vermeleri uygun bir seçim olabilir.

Çevirmenlerden Bulaç ve Öztürk, "الحافرة" sözcüğüne tefsir kaynaklı bir yorum getirmiş, ilgili sözcüğe “bu çukur” şeklinde karşılık vermiştir. “İlk hal” eklemesi ise çukurun bir açıklaması yerine, kaynak cümlede yeni bir sözcük izlenimi vermektedir.

Yazarların bu girişimi, anlamsal açıdan çeviri kaybı yaşanmaması şeklinde değerlendirilebilir. Nitekim bu anlam farkını Yazır da dipnotta aktarmıştır.

Ayrıca çevirmenlerin büyük bir bölümü kaynak metninde soru üslubuyla dile getirilen şaşkınlığı “yine, hakikaten, sahiden, gerçekten, tekrar” eklemeleriyle aktarmaları metnin okunabilirliğini artırmanın yanı sıra göz ardı edilebilecek bir anlamsal farklı çeviriye yansıtmış olmaları yönünde değerlendirilebilir. T.D.V. ise soru üslubunu çeviriye yansıtmak yerine, erek okurun zihninde “ilk hal” ifadesini netleştirme amacıyla ifadenin önüne “dünya” eklemesinde bulunmuştur.

Yukarıdaki deyimse ifadeye aşağıdaki şekillerde eşdeğerlik verilebilir:

“Biz ilk yaratıldığımız halimize mi döndürüleceğiz?, derler.”

3.1.8. لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ (Nîsâ: 43; Mâide: 6)

3.1.8.1.Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

Yukarıdaki deyim şu ayetlerde ((Nîsâ: 43; Mâide, 6) ve geçmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا * وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ

... " وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ

تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ ... "

Ayetlerde abdest almak için çeşitli durumlarda nelerin yapılması gerektiğinden bahsedilmektedir. "لامَسَ" fiili “dokunmak, temas etmek” anlamlarına gelmektedir. Bu şekliyle deyimın çevirisi “kadınlara dokunmak” şeklindedir.

3.1.8.2.Eşsüremlî Yaklaşım

Mesel kitaplarından Esâsu'l-Belâğa (ez-Zemahşerî, m. 12. (h. 6.) yy./1988: 2/180), "لَمَسَ" [dokunmak] maddesini ele alırken "لَمَسَ المرأة" deyimine de yer vermiş, "لَمَسَ المرأة" kullanımının da olduğuna temas etmiş ve deyimlerin cinsel ilişki bağlamında “birlikte/beraber olmak, ilişkiye girmek” anlamlarına geldiğini dile getirmiştir.

3.1.8.3.Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

“Kadına dokunmak” deyiminin “cinsi münasebette bulunmak” anlamında Türkçede tam eşdeğeri yoktur.

Kısmi eşdeğerlik [benzer anlam, farklı biçim] arandığında ise “el” sözcüğüyle kurgulanmış “el değmemek, el sürmemek, el vurmamak” şeklinde çeşitli deyimler mevcuttur. İçlerinden “el vurmamak” deyimini “cinsel ilişki” anlamına daha uzak olduğu için değerlendirmeye alınmayacaktır. “El değmemiş” deyimini “saflığı bozulmamış” şeklinde tanımlayan Saraçbaşı (2010: 1/414) “Katrina’nın el değmemiş temiz bir karı olduğuna inanmak hatırımdan geçmez.... (Server Badi). Fakat “el değmek” ve “el sürmek” deyimleri erek okurda mutlak manada bir “cinsel ilişkiyi” çağrıştırmaz. Söz konusu deyimler, okurda bir yandan “cinsel ilişki” anlamını çağrıştırdıkça, öte yandan başka türlü bir yakınlaşma anlamı taşıyıp taşımadığı konusunda tereddüt yaratacaktır.

“El” sözcüğüyle ilişkilendirilmemiş “cinsel ilişki” anlamı içeren deyimlere göz atıldığında “birlikte/beraber olmak (Püsküllüoğlu, 2006:183), (cinsi) münasebette bulunmak (Saraçbaşı, 2010: 2/885), ilişkiye girmek, TDK (1971)” deyimlerine ulaşılabılır. Bu deyimler erek okuyucu için anlama problemi oluşturmayacağı için yeterli eşdeğerlik olacaklardır.

3.1.8.4.Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Değerlendirilmesi

Nîsâ: 43 ve Mâide: 6 ayetlerinin ele aldığımız meallerde karşılıkları aşağıdaki şekildedir: Ayetlerin ilgili bölümleri aynı olduğu için, ikinci ayetteki deyim çevirisi birinciyle paralelse “karşılıklar aynı” ifadesi, farklıysa farklılığın ne şekilde olduğu belirtilmiştir.

- ... Eğer hasta yahut yolcu iseniz, yahut biriniz tuvaletten gelmişse, yahut da *kadınlara dokunmuşsanız* (bu durumlarda) su bulamadığınız takdirde temiz toprağa teyemmüm edin... (karşılıklar aynı) (Ateş)
- ... Eğer siz hasta veya sefer halinde olursanız veya sizden biri ayakyolundan gelir de veya *siz kadınlara dokunur da* su bulamazsanız o zaman temiz bir toprak ile teyemmüm ediniz. ... (karşılıklar aynı) (Bilmen)
- ... Eğer hasta veya yolculukta iseniz ya da biriniz ayak yolundan (hacet yerinden) gelmişseniz yahud *kadınlara dokunmuş da* su bulamamışsanız, o zaman bu durumda, temiz bir toprakla teyemmüm edin ... (karşılıklar aynı) (Bulaç)
- ... Eğer hasta olur, ya bir sefer üzerinde bulunursanız, yahud sizden biriniz ayak yolundan gelirse, yahud da *kadınlara dokunup da* bir su bulamazsanız o vakit temiz bir toprağa teyemmüm edin; yüzlerinize ve ellerinize sürün.... (karşılıklar aynı) (Çantay)
- ... Ama eğer hasta iseniz veya seyahatteyseniz yahut tabii ihtiyacınızı yeni gidermişseniz veya *bir kadın ile birlikte olmuşsanız* ve hiç su bulamıyorsanız, o zaman temiz toprağı alın, [onunla] yüzünüzü ve ellerinizi hafifçe ovun.... (karşılıklar aynı) (Esed)
- ... Eğer hastalanırsanız yahut yolculuk halinde bulunursanız yahut biriniz tuvaletten gelmişse yahut *kadınlara dokunmuşsanız*, bütün bu durumlarda su da bulamamışsanız, temiz bir toprakla teyemmüm edin.... (karşılıklar aynı) (Öztürk)
- ... Eğer hasta olur veya bir yolculuk üzerinde bulunursanız, yahut sizden biriniz ayak yolundan gelirse, yahut *kadınlara dokunup da* (bu durumlarda) su

Açıklama yöntemiyle çeviri																				
Ekleme yöntemiyle çeviri																				
Özelleştirme ya da Genelleştirme yöntemiyle çeviri																				
Deyimsel olmayan ifadeyle çeviri																				
Yerleşik olmayan deyimsel ifadeyle çeviri													✓							

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere Meallerin büyük bir bölümü her iki deymi de [Nîsâ: 43, Mâide: 6] “kadınlara dokunmak” şeklinde birebir yöntemiyle aktarmışlardır. İlgili ayeti Hanefiler “cinsel ilişki” olarak algılamak Şafilere, “kadına dokunmak” şeklinde gerçek anlamını tercih etmişlerdir. Meal yazarlarının bu durumu göz önünde bulundurarak geniş anlamlı “dokunmak” fiilini tercih ettikleri düşünülebilir.

Sadece T.D.V. birinci ayette [Nîsâ: 43] birebir aktarımı tercih ederken, ikinci ayette [Mâide: 6] “cinsel birleşme yapmak” şeklinde yerleşik olmayan bir deyimsel ifadeyle eşdeğerlik vermiştir. Benzer biçimde Yazır, her iki ayet için birebir karşılığın yanında “yatmış bulunmak” şeklinde yaygın olmayan bir deyimsel ifadeyle yarı biçimsel aktarımda bulunmuştur. Anlam olarak doğru bir aktarımda bulunmalarına rağmen aktarımlarında yerleşik bir deyimsel ifade kullanmayan T.D.V. ve Yazır’ın bu yaklaşımı Arapçadaki “kadınlara dokunmak” eşdizimini deyim olarak algılamadıkları yönünde değerlendirilebilir.

Esed, Tekin ve Yüksel Türkçede yaygın biçimde kullanılan “birlikte olmak, (cinsel) ilişkiye girmek” şekillerinde benzer anlam farklı biçimle karşılık vermiştir.

Yukarıdaki deyimsel ifadeye aşağıdaki şekillerde Türkçe eşdeğerlikler verilebilir:

“... Hasta ya da yolcuysanız ... ya da *kadınlarla beraber olmuşsanız* ... teyemmüm ediniz.”

“... Hasta ya da yolcuysanız ... ya da *kadınlarla birlikte olmuşsanız* ... teyemmüm ediniz.”

“... Hasta ya da yolcuysanız ... ya da *kadınlarla ilişkiye girmişseniz* ... teyemmüm ediniz.”

3.1.9. كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا (Nahl: 92)

3.1.9.1.Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

Sözcüğü sözcüğüne çeviri analizi yapıldığında ayetin وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا " (Nahl: 92) مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَىٰ مِنْ أُمَّةٍ ... bağlamından bir toplumun diğerinden daha güçlü olması vb. nedenlerle edilen yeminlerde geri adım atılmaması, adaletten uzaklaşılması gerektiği anlaşılmaktadır. Ayette yer alan "كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا" deyimisel ifadesinde "نَقَضَ" kök maddesi “(bir işi) bozmak/yok etmek/mahvetmek vb.” anlamlara gelmektedir. "غَزَلَ" (yün) eğirme işini temsil etmekte, "أَنْكَاثًا" sözcüğü ise "نَكَثَ" [(ipi, yünü vb.) çözme işi] kelimesinin çoğuludur. Bu bilgilerden yola çıkarak ilgili deyimın sözcüğü sözcüğüne çevirisinin “sık bir şekilde eğirdiği yünü bir bir çözen kadın gibi” şeklinde olması gerekmektedir.

3.1.9.2.Eşsüremlî Yaklaşım

Arapça mesel kitaplarından el-‘Askerî’nin kaleme almış olduğu *Kitâbu’s-Sînâ’ateyn* (m. 11. (h. 4.) yy./1952: 354) adlı eser "كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا"

deyimini “Benzetme” bölümünde ele almış ve deyim “ipin eğrildikten sonra çözülmesi metaforuyla kurgulanarak “bir işte başarısızlığı dile getirmek” anlamında kullanıldığını belirtmiştir. *Kitâbu Cemherati'l-Emsâl* (el-‘Askerî, m. 11. (h. 4.) yy./1988: 343) adlı eser ise yukarıdaki deyim “حَرْقَاءُ وَجَدْتُ صُوفًا” [aptal/beceriksiz kadın yün buldu] deyimini içerisinde açıklamış, bu deyim önce yün (koyun sürüsü ve çok mal) sahibi olup, her şeyini kaybeden Kureyşli bir kadından darb-ı mesel olduğunu dile getirmiştir. Bu kadın için “أَخْسَرُ مِنَ النَّاqِصَةِ غَزَلَهَا” [eğirdiği ipi çözendenden daha müflis/fazla kaybetmiş] kullanılabileceği gibi ayette yer alan “كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ” deyiminin de bu bağlamda olduğunu dile getirmiştir.

Mecma'u'l-Emsâl (el-Meydânî, m. 12. (h. 6.) yy./1955: 1/255) adlı eser, el-Askerî ile aynı görüştedir. el-Askerî, “أَحْرَقُ مِنْ نَاqِئَةٍ غَزَلَهَا” [eğirdiğini çözen kadından daha aptal/sersem] deyimini ele almış, deyimde yer alan “نَاqِئَةٍ غَزَلَهَا” diziminin “نَاqِصَةٍ” şeklinde de kullanıldığını, deyme konu olan kişinin Ummu Rayta olduğunu, müfessirlerin bu kadın hakkında kendisinin yün eğiren ve çevresindekilere yün eğirme emri veren biri olduğu, akabinde kendisinin eğirdiği bölümü çözüp, etrafındakilere de eğirdiklerini çözmelerini emretmesiyle meşhur bir kadın olduğunu, kendisi için “حَرْقَاءُ” [aptal/beceriksiz kadın yün buldu] ifadesinin kullanıldığını ve ayette geçen “كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَا” deyiminin bu bağlamda olduğunu vurgulamıştır.

Zemahşerî’nin yazdığı *el-Mustaksâ fi Emsâli'l-'Arab* (m. 12. (h. 6.) yy./1962: 99) isimli eser “مِنْ نَاqِئَةٍ غَزَلَهَا” [eğirdiği pamuğu/yünü çözen] deyimini açıklamış, burada kastedilen kişinin Ummu Rayta el-Kuraşîyye olduğunu ifade etmiş, benzer şekilde ayette yer bulan deyim de Ummu Rayta ile ilgili olduğunu vurgulamıştır.

“Sık şekilde eğirdiğini bozan kadın” deyimsel ifadesine h. 4. ve 6. yüzyıllarda kaleme alınan atasözleri/deyim kitaplarında rastlanmıştır, yukarıda adı geçen eserler

deyimin “bir ilerlemenin (makam/mevki/mal/mülk vb.) ardından her şeyin alt üst olması/başa dönmek vs.” anlamına geldiğini ve bir “başarısızlık ifadesi” olduğunu dile getirmişlerdir

3.1.9.3.Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

“Sıkı şekilde eğirdiğini çözen kadın” şeklindeki bir deyimsel ifadenin Türkçe dil varlığında tam eşdeğerliği yoktur.

Kısmi eşdeğerlik (benzer anlam, farklı biçim) için hem “ilerletilen bir işi tekrar geriye döndürmek” hem de “eğirmek/yün/çözmek” sözcüklerinden birini ya da birkaçını içeren bir deyme rastlanamamıştır. “Eğirmek/yün/çözmek” metaforları atıldığında “(emek, çaba vb.) boşa gitmek/boşa çıkmak, zayi olmak, sıfırı tüketmek, müflis tüccar” deyimlerine ulaşılabacaktır. Fakat “sıfırı tüketmek” deyimini “elde avuçta bir şey kalmamak, bütün varlığını tüketmek (Hengirmen, 2007: 522)” şeklinde tanımlanmış olsa da, erek okurun zihninde “iyi bir ilerlemenin ardından, geriye düşmek/her şeyi kaybetmek” anlamından ziyade “zaten kötü olan durumun son noktasına erişmesi” şeklinde algılanacaktır. Benzer şekilde “müflis tüccar” deyimsel ifadesiyle genellikle “müflis tüccar eski defterleri karıştırır” atasözü gelmektedir. “Sıfırı tüketmek” deyiminiyle benzer bir anlam ilintisine sahip bu deyimsel ifade, ayrıca kıyamet sahnesinde her şeyini kaybeden kişi [müflis] için kullanılır ve erek okurda anlam karmaşası oluşturması muhtemeldir. Bu nedenlerden dolayı incelenmeyecektir. “Boşa gitmek” ve “boşa çıkmak” deyimleri Saraçbaşı (2010: 246) tarafından “(emek/para/çaba) gerçekleşmemek/hiçbir işe yaramadan, hiçbir sonuç vermeden yok olmak” şeklinde açıklanmış ve “... Evet hastasınız... korkumuzu boşa çıkardı... (Refik Erduran, Karayar Köprüsü, 29).” ve “Yanımdaki masada belediyece Cemil oturuyordu. Vereceği kahve parası boşa gitmesin diye suyunu çıkarmıştı gazetelerin (Kerim Korcan, Ter Adamları, 309).” cümleleriyle örneklenmiştir. Aynı yazar (2010: 2/1257) “zayi olmak” deyimini ele alarak, “kaybolmak” şeklinde tanımlamış ve “Gökyüzünün melekleri/Devran eder felekleri/Bu aya ikram edenin/Zayi olmaz emekleri (Ramazannâme’den, 48).” örneğini vermiştir.

Bu bağlamda ele aldığımız deyim - “ilerletilen bir işi tersine çevirmek” anlamında - “emekleriniz/çabalarınız boşa gitmesin/çıkmasın/zayı olmasın” şeklinde eşdeğerlikler verilebilir.

3.1.9.4.Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Değerlendirilmesi

Nahl: 92 ayetinin ele aldığımız meallerde karşılıkları aşağıdaki şekildedir:

- Bir topluluk, diğer bir topluluktan (sayıca ve malca) daha çok olduğu için, yeminlerinizi aranızda bozucu bir vasıta yaparak, *ipliğini kuvvetli bükükten sonra çözen kadın gibi olmayın!** (*Yani kuvvetli taraf yemini bir hile vasıtası yaparak zayıf tarafa zulmetmesin. Kuvvetliye verdiğiniz sözde durup da zayıfa karşı ettiğiniz yeminden caymayınız) (Ateş)
- *Ve ipliğini sağlamca büküp yaptıktan sonra çözüp bozan kadın gibi olmayın.* Bir ümmetin diğer bir ümmetten daha fazla - servet, kuvvet sahibi - olduğu için yeminlerinizi aranızda bir fesat aracı edirsiniz.... (Bilmen)
- Bir ümmet diğer bir ümmetten (sayıca ve malca) daha gelişkindir diye, yeminlerinizi kendi aranızda bir bozuculuk unsuru yaparak, *ipini kuvvetle eğirdikten sonra bozup-çözen (kadın) gibi olmayın....* (Bulaç)
- *İpliğini sağlamca bükükden sonra söküp bozan (kadın) gibi olmayın.* “Bir ümmet diğer bir ümmetten (malca ve sayıca) daha çokdur” diye yeminlerinizi aranızda bir hile ve fesât (mevzuu) edinir misiniz?.... (Çantay)
- Ve sakın yeminlerinizi, sırf içinizden bir grubun diğerinden daha güçlü olmasına dayanarak aranızda bir aldatma aracı olarak ele alıp da *ipliğini iyice büküp berkittikten sonra onu çözüp koparan kadın gibi olmayın....*(Esed)
- Yeminleri bozmada, *ipliğini kuvvetle bükükten sonra bozup parçalayan kadın gibi olmayın.* Bir topluluk ötekinden daha zengin ve kalabalık çıktığı için yeminlerinizi aranızda bir hile aracı yapıyorsunuz.... (Öztürk)

Özelleştirme ya da Genelleştirme Yöntemiyle Çeviri										
Deyimsel olmayan ifadeyle çeviri										
Yaygın olmayan deyimssel ifadeyle çeviri										

Yukarıdaki tabloda gözlemlenebileceği gibi çevirmenlerin – Tekin hariç – tamamı deyim “İpliği ... bükükten/eğirdikten sonra çözen kadın gibi” şeklinde birebir aktarmışlardır. Çevirmenler, verdikleri eşdeğerlikte kaynak metne sadık kalma ve diller arası kültürel iletişim sağlamayı düşünmüş olabilirler. Ayetin bağlamı dikkate alındığında “İpini eğirdikten sonra çözen kadın vb.” karşılıklar okur tarafından “İlerletilen bir işin geriye götürülmesi/bozulması/mahvedilmesi” şekillerinde anlaşılacakken, Türkçede böyle bir deyimssel ifadenin bulunmaması okurun “kadın, ip eğirmek” metaforlarını anlamasını imkânsız kılmaktadır. Bu çerçevede erek okuru deyim hakkında bilgilendirmek amacıyla deyimın kısa bir özeti çevirmenlerce dipnot olarak düşülebilir ve kaynak metne sadık kalma anlayışı birebir çevirinin yanına eklenecek Türkçe karşılıkla [yarı biçimsel çeviri] erek metne yansıtılabilir.

Biçim aktarımı yapan çevirmenlerden sadece Ateş, metnin anlaşılabilirliğini artırma amacıyla dipnot olarak ayetin genel anlamını aktarmıştır.

Tekin ise “kadın” sözcüğüne “aklı kıt, aptal (Saraçbaşı, 2010: 2/1192) anlamlarına gelen “yarım akıllı” sıfatını ekleyerek darb-ı mesel olan kadının deliliğine vurgu yaparak anlamı erek okurun zihninde nispeten belirginleştirerek yarı biçim aktarımı uygulamıştır.

Yukarıdaki deyimssel ifadeye aşağıdaki şekillerde Türkçe karşılıklar verilebilir:

“İçinizden bir topluluk diğerinden sayı ve mal yönünden daha güçlü diye yeminlerinizi aranızda bir aldatma aracı yaparak *emeklerinizi/çabalarınızı boşa çıkarmayın.*”

“İçinizden bir topluluk diğerinden sayı ve mal yönünden daha güçlü diye yeminlerinizi aranızda bir aldatma aracı yaparak *emeklerinizi/çabalarınızı boşa harcamayın.*”

“İçinizden bir topluluk diğerinden sayı ve mal yönünden daha güçlü diye yeminlerinizi aranızda bir aldatma aracı yaparak *emeklerinizi/çabalarınızı zayi etmeyin.*”

3.1.10. فَضَرْنَا عَلَى آذَانِهِمْ (Kehf: 11)

3.1.10.1. Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

Birebir çeviri yapılmadan önce ayetin bağlamından فَضَرْنَا عَلَى آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ "Kehf: 11) Allah'ın Ashab-ı Kehf'i dünya ve sıkıntılarından bir süre uzak tuttuğu anlaşılmaktadır. "ضَرَبَ" kök harflerinin “vurmak, dövmek” anlamlarına geldiği düşünüldüğünde ele aldığımız deyim çevirisi “kulaklarına vurmak” biçiminde olabilir.

3.1.10.2. Eşsüremli Yaklaşım

Kitâbu's-Sînâ'ateyn (el-‘Askeri, m. 11. (h. 4.) yy./1952: 275) adlı kitap yukarıdaki deymi “İstiare ve Mecaz” bölümünde ele almış, "الضَّرْبُ عَلَى الْكِتَابِ" [kitaba vurmak] deyiminin kitabı yok etmeyip, sadece okunamaz kılmasını betimlemesi gibi فَضَرْنَا عَلَى آذَانِهِمْ [kulaklarına vurduk] deymiyle kastedilenin de (Ashâb-ı Kehf'in) “duyma yetilerine (geçici bir süre) ket vurulması” anlamı taşıdığına, sağrlık ifade etmediğine vurgu yapmış, istiare olduğunu dile getirmiştir.

es-Sâhibî fî Fıkhi'l-Luğa (İbn-u Fâris, m. 10 (h. 4.) yy./1997: 20) adlı eserde فَضَرْنَا عَلَى آذَانِهِمْ deyimine yer vermiş, fakat açıklama yoluna gitmemiştir.

Kitâbu Cemherati'l-Emsâl (el-‘Askerî, m. 11. (h. 4.) yy./1988: 2/153) adlı kitap yukarıdaki deyme "لَيْسَتْ عَلَيْهِ أَذْنِي" deymi içerisinde temas etmiş, bu deyimın “başı derde girme korkusuyla bildiği bir konuda ağzını sıkı tutmak, bilmezlikten gelmek” anlamları taşıdığını belirtmiştir. Kitap, "ضَرَبَ اللَّهُ عَلَى أُذُنِهِ" deyimini açıklamış ve deyimın “kişinin duyma yetisini kötüleştirmek” başka bir ifadeyle “kişiyi uyutmak” anlamı taşıdığına değinmiş ve Kur’an-ı Kerim’deki şeklini "فَضَرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ" olarak aktarmıştır. Bu deyimın yukarıda verilen "الضَّرْبُ عَلَى الْكِتَابِ" örneğinde olduğu gibi insanı sağırlaştırma anlamı taşımadığı dile getirilmiştir.

“Kulağına vurmak” deyimine h. 4. yüzyılda kaleme alınmış üç eserde rastlanmış ve eserler, bu deyimın “geçici bir süre duyma yetisini ortadan kaldırmak ve uyutmak” anlamı taşıdığını dile getirmişlerdir.

3.1.10.3. Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

“Kulağına vurmak” deyiminin Türkçe dil varlığında tam eşdeğerliği bulunmamaktadır.

Kısmi eşdeğerlik [benzer anlam, farklı biçim] için “kulak” kelimesiyle ilişkilendirilebilecek ve “birisinde geçici duyma kaybı oluşturmak/uyumasını sağlamak” anlamında bir deyme rastlanamamıştır. “Kulak” metaforu olmaksızın “uykuya dal(dır)mak” deymi göze çarpmaktadır. Bu deymi Aksoy (1993: 1086), “kendini tutamayarak bir süre uyumak” şeklinde tanımlarken, Saraçbaşı (2010: 2/1145) “sakin, rahat ve derin bir şekilde uyumak” olarak tanımlamış ve “Yanındaki yaşlı kadın tekrar uykuya dalmıştı (Refik Halit Karay, Bu Bizim Hayatımız, 89).” örneğini vermiştir. Fakat ayetin devamında gelen “yıllar yılı/nice yıllar” ifadesinin “uykuya dalmak” deymiyle birlikte kullanılması gerekmektedir. Fakat “uykuya dalmak” deymi erek okurun zihninde genellikle anlık bir olayı anımsatmaktadır. Bu yüzden doğrudan “uyutmak” fiilinin kullanılması daha uygun olacaktır.

Bu bilgilerden yola çıkarak doğrudan “uyutmak” şeklinde verilen bir eşdeğerlik erek okuyucu için anlaşılır olacaktır.

3.1.10.4. Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Değerlendirilmesi

Kehf: 11 ayetinin ele aldığımız meallerde karşılıkları aşağıdaki şekildedir:

- Bunun üzerine mağarada nice yıllar *onların kulaklarına ağırlık vurduk (onları derin bir uykuya daldırdık)*. (Ateş)
- Bunu müteakip *onların kulakları üzerine* mağarada senelerce – *perde* – *vurmuş olduk*. (Bilmen)
- Böylelikle mağarada yıllar yılı *kulaklarına vurduk (derin bir uyku verdik)*. (Bulaç)
- Bunun üzerine Biz nice yıllar mağarada *onların kulaklarına (perde) vurduk*. (Çantay)
- Biz de bunun üzerine mağarada *onların kulaklarını yıllarca [dış dünyaya] kapalı tuttuk*.* (Yani, Allah onların -hem gerçek, hem de mecazî anlamda dış dünyanın telaş ve kaygılarından uzak kalmalarını sağladı. Klasik müfessirler yukarıdaki pasajı “Allah onların kulaklarını uykuyla tıkadı” anlamına yorumşlardır.) (Esed)
- Bunun üzerine birçok yıl boyunca mağarada *onların kulakları üzerine ağırlık vurduk*. (Öztürk)
- Bunun üzerine biz de o mağarada *onların kulaklarına nice yıllar perde koyduk (uykuya daldırdık)*. (T.D.V.)
- Bunun üzerine biz de o mağarada, nice yıllar, dışardan gelecek seslere, *onların kulaklarını kapattık. Onları derin uykuya daldırdık*. (Tekin)
- Bunun üzerine müteaddit seneler mağarada *kulakları üzerine vurduk (yatırıp uyuttuk)*. (Yazır)

- Bunun üzerine sayılı yıllar süresince mağarada *kulaklarını kapadık*. (Yüksel)

Yukarıdaki meallerde kullanılan deyim çeviri stratejileri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 3.10.

	<i>Ateş</i>	<i>Bilmen</i>	<i>Bulaç</i>	<i>Çantay</i>	<i>Esed</i>	<i>Öztürk</i>	<i>T.D.V.</i>	<i>Tekin</i>	<i>Yazır</i>	<i>Yüksel</i>
Benzer anlam-benzer biçimle çeviri										
Benzer anlam-farklı biçimle çeviri										
Birebir/Biçimsel çeviri		✓		✓		✓				✓
Yarı Biçimsel Çeviri	✓		✓		✓		✓	✓	✓	
Ödünçleme yöntemiyle çeviri										
Açıklama yöntemiyle çeviri										
Ekleme yöntemiyle Çeviri		✓		✓		✓				
Özelleştirme ya da Genelleştirme yöntemiyle Çeviri										
Deyimsel olmayan ifadeyle çeviri										
Yaygın olmayan deyimssel ifadeyle çeviri										

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere Bilmen, Çantay, Öztürk ve Yüksel “kulaklarına vurmak, kulaklarını kapamak/kapalı tutmak” şekillerinde birebir aktarımda bulunmuşlardır. Çevirmenlerin hem kaynak metne hem de deyim “uyutmak” anlamının yanı sıra “kulağına geçici sağırlık vermek” anlamları içerdiğini ifade eden klasik tefsir anlayışına bağlı kalma düşüncesiyle birebir eşdeğerlik verdikleri varsayılabilir. Erek okur için “kulağına vurmak” ifadesi Ashab-ı Kehf kıssasının meşhur olmasından dolayı

anlaşılabilecek olsa da neden “uyutmak” yerine “kulağına vurmak” ifadesinin kullanıldığı açıklayıcı bilgilerle çeviriye yarı biçimsel yansıtılabilir. Bu çevirmenlerden Bilmen, Çantay ve Öztürk, verdikleri “kulağına vurmak” fiilini netleştirmek amacıyla çevirilerine “perde, ağırlık” sözcüklerini eklemişlerdir.

Geriye kalan çevirmenler ise “kulaklarına vurmak, kulaklarını kapalı tutmak” şekillerindeki biçimsel eşdeğerliklerin yanında “uykuya daldırmak, uyku vermek, uyutmak” şekillerinde anlamı erek okur için netleştirecek yarı biçimsel karşılık vermişlerdir. Yarı-biçimsel aktarımda bulunan yazarların verdikleri biçimsel eşdeğerlikler düşünüldüğünde Ateş ve Bulaç, “kulağına vurulmak” ifadesinde vurulan nesnenin “ağırlık, perde” olduğu şeklinde eklemelerde bulunmuştur. Bu eklemeler klasik tefsir anlayışının bir yansıması olarak görülebilir. Öte yandan Esed, “kapalı tutmak” fiilinin nedenini belirten “dış dünya” biçiminde eklemelerde bulunmuştur. Ateş, Bulaç ve Esed, biçimsel aktarımın yanında anlam aktarımı gerçekleştirmeselerdi söz konusu eklemeler erek okur için anlaşılması zor ifadeler olabilecekti.

Yukarıdaki deyimisel ifadeye aşağıdaki şekillerde eşdeğerlik verilebilir:

“Bunun üzerine kendilerini yıllar boyunca/nice yıllar mağarada *duyma yetilerini sınırlı bir süre ellerinden alarak uyuttuk.*”

“Bunun üzerine kendilerini yıllar boyunca/nice yıllar *mağarada uyuttuk.*”

3.1.11. حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا (Muhammed: 4)

3.1.11.1. Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

Doğrudan çeviri yapılmak istendiğinde ayetin bağlamından فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَتَخْتَنُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَتَأَقَ فَإِذَا مَنَا بَعْدُ وَإِنَّا فِدَاءٌ حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ

"....أَوْزَارَهَا" (Muhammed: 4) “inkârcılarla savaşıldığı zaman, savaşı bitirecek eylemler

çerçevesinde nelerin yapılabileceği” anlaşılmaktadır. "وَضَعَ" fiilinin “koymak,

bırakmak” ve "أَوْزَارٌ" sözcüğünün “yükler/ağırlıklar” anlamları düşünüldüğünde deyim’in sözcüğü sözcüğüne çevirisinin “savaş yüklerini bırakıncaya dek” şeklinde olması gerekmektedir.

3.1.11.2. Eşsüremlî Yaklaşım

Mesel kitaplarından Kitâbu’s-Sinâ’ateyn (m. 11. (h. 4.) yy./1952: 270) adlı eser "أَوْزَارٌ" [yükler] ile “silahlara” vurgu yapıldığına değinmiş ve el-A’sâ’nın şu beytine yer vermiştir:

وَأَعَدَّتْ لِلْحَرْبِ أَوْزَارَهَا رِمَاحًا طَوَالًا وَخَيْلًا ذُكُورًا

Hazırladın savaş aletlerini

Uzun mızrakları, aygırları.

Esâsu’l-Belâğa (ez-Zemahşerî, m. 12. (h. 6.) yy./1988: 2/331) adlı eser "وَزَّرَ" [taşımak] maddesinde "أَعَدَّ أَوْزَارَ الْحَرْبِ" [savaş yüklerini hazırlamak] deyimine yer vermiş ve bu deyimde kastedilenin “savaş aletleri” olduğuna değinmiş ve el-‘Askerî ile aynı şiiri örnek olarak vermiştir.

Kitap, "وَضَعْتُ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا" [savaş yüklerini bıraktı] deyimine yer vermiş, aynı şekilde buradaki “yükler” ile “savaş aletlerine” gönderme yapıldığına temas etmiştir.

Deyim kitaplarına bakıldığında, "وَضَعْتُ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا" deyimine h. 4. ve 6. yüzyıllarda kaleme alınmış iki eserde ulaşılmıştır. Söz konusu eserler “savaşın yüklerini bırakması” deyimiyile kastedilenin “savaş aletlerinin/silahlarının bırakılması” olduğunu vurgulamışlardır.

3.1.11.3. Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

“Savaşın yüklerini bırakması” deyiminin Türkçe dil varlığında tam bir eşdeğeri bulunmamaktadır.

Kısmi eşdeğerlik sağlanmaya çalışıldığında hem “savaş/yük/bırakma” kavram ve eylemlerini bünyesinde barındıracak, hem de savaşın bitmesi anlamına gelecek “silah bırakmak, silahlar susmak” eşdizimleri örnek olarak verilebilir. “Silah” sözcüğü günümüz erek okurunda ateşli silahlar başta olmak üzere daha üst düzey silahları çağırırsa da bu sözcük, savunmak veya saldırmak amacıyla kullanılan araç (TDK, 2011) olarak tanımlanmış olması ve “ateşli silahlar” birleşik sözcüğünün Türkçede yer almasıyla – ateşli/ateşsiz – her türlü savaş aleti için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Fakat anlamı okurun zihninde daha da belirginleştirmek ve okuru tarihi bir metne götürmek için açıklama yöntemi kullanılarak “kılıç kınına girmek” ya da doğrudan anlamı temel alarak “(savaş) sona ermek/son bulmak” deyimleri kullanılabilir. “Kılıcın kınına girmesi” deyimisel ifadesine sadece “kılıç kınına katılmak” şeklinde Tarama Sözlüğünde (TDK: 1963) rastlanmış, sözlük deyim “Yiyilübenin batıcağz kana/Kılıçları katılmaz idi kına (Süh. XIV. 278)” örneğinde belirtmiştir. Fakat “kılıcın kına girmesi” şeklinde daha yaygın olduğu için bu şekilde kullanılacaktır. Ayrıca, her ne kadar “kılıç” sözcüğü Kur’an’ın indirildiği dönemdeki tüm savaş aletlerinin karşılığı değil biçiminde düşünülse de “kılıçlar kınlarına girmek” deyimini duyan bir erek okuyucu savaşın sadece kılıçlar ile yapılmayacağı çıkarımında bulunabilecektir. Çünkü mızrak vb. silahlar antik dönemden itibaren sıkça kullanılan silahlardır. “Sona ermek/son bulmak” deyimlerini Saraçbaşı (2010: 2/1038-39), “bitmek, tükenmek” şeklinde açıklamıştır. Kullanımı oldukça yaygın olan “savaşın sona ermesi/son bulması” yeterli eşdeğerlikler olacaktır.

Yukarıda edinilen bilgilerden yola çıkarak “savaşın yüklerini bırakması” deyimine verilebilecek “silahların bırakılması/silahların susması/kılıçların kınlarına girmesi” ya da “savaşın sona ermesi/son bulması” şeklindeki eşdeğerlikler erek okur için anlaşılır nitelikler taşıyacaktır.

3.1.11.4. Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Değerlendirilmesi

Muhammed: 4 ayetinin ele aldığımız meallerde karşılıkları aşağıdaki şekildedir:

- (Savaşta) İnkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onları iyice vurup sindirince bağı sıkıca bağlayın (onları esir alın). Ondan sonra artık ya lütfen bırakır veya karşılığında fidye alırsınız. *Harb, ağırlıklarını bırakıncaya (savaş sona erinceye) kadar (böyle yaparsınız)...* (Ateş)
- İmdi kâfir olanlar ile – savaşta – karşılaştığınız zaman hemen boyunlarını vurunuz, nihâyet onların kanlarını ziyadesiyle döktüğünüz vakit artık bukağıyı sıkıca bağlayın, sonra da (onları) ya meccânen âzad edersiniz veya bir bedel karşılığında serbest bırakırsınız. *Tâ ki, savaş ağırlıklarını atıversin...* (Bilmen)
- Öyleyse, inkârcılarla (savaş sırasında) karşı karşıya geldiğiniz zaman, hemen boyunlarını vurun; sonunda onları 'iyice bozguna uğratıp zafer kazanınca da' artık (esirler için) bağı sımsıkı tutun. Bundan sonra ya bir lütuf olarak (onları bırakın) veya bir fidye (karşılığı salıverin). *Öyle ki savaş ağırlıklarını bıraksın (sona ersin) ...* (Bulaç)
- Onun için o kâfirlerle (muharebede) karşılaştığınız vakit boyunlarını vurun. Nihayet onları mecalsiz bir hale getirdiğiniz zaman artık bağı sıkı tutun. (Ondan) sonra ise ya iyilik (yapın), yahut fidye (alın). *Yeter ki harp (edenler) ağırlıklarını bıraksın...* (Çantay)
- İMDİ, [savaşta] hakikati inkâra şartlanmış olanlar ile karşılaştığınız zaman onları alt edinceye kadar boyunlarını vurun ve sonra iplerini sıklaştırın; ama sonra ya bir lütuf olarak yahut fidye karşılığı [onları serbest bırakın] *ki savaşın izleri tamamiyle silinebilsin**... (*Lafzen, “ki (hattâ) savaş bütün izlerini geride bırakabilsin”. Fidye terimi, aynı zamanda, bu bağlamda savaş esirlerinin karşılıklı değişimini de kapsar (Zemahşerî, İmâm Şafî'nin bir görüşüne dayanarak). (Esed)

- Küfre batmışlarla burun buruna geldiğinizde, boyunlar vurulur. Onları bastırıp sindirdiğinizde, antlaşma bağıni sıkı bağlayın. Artık bundan sonrası ya bir bağışlama ya bir fidyedir. *Nihayet, harp, ağırlıklarını yere bırakır...* (Öztürk)
- (Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onlara iyice vurup sindirince bağı sıkıca bağlayın (esir alın). *Savaş sona erince de* artık ya karşılıksız veya fidye karşılığı salıverin... (T.D.V.)
- Savaşta, inkârda ısrar edenlerle, kâfirlerle karşılaştığınız zaman, onları zayıf düşürüp mağlup edinceye kadar, boyunlarını vurun. Yakaladığınız esirleri sıkı tedbirler alıp bağlayarak elinizde tutun. Savaş bitince de, onları, ya karşılıksız olarak, ya da fidye karşılığı serbest bırakın. *Savaşın doğurduğu sıkıntı ve tahribat böylece hafifler, barış böylece sağlanır...*(Tekin)
- Onun için küfredenlerle savaşa tutuştunuz mu hemen boyunlarını vurmaya bakın, ta kuvvetlerini derinden kırıp tepeleyinceye kadar; o vakit de bağı sıkı basın, (onları esir alın), ondan sonra da (onları) ya (karşılıksız) azad (eder), ya fidye (alarak serbest bırakırsınız), *ta savaş ağırlıklarını ata(rak so)na (erinceye) kadar...* (Yazır)
- Savaşta inkâr edenlerle karşılaştığınızda kontrol merkezlerini vurun. Sonunda üstün geldiğinizde onları esir alın; onları ya karşılıksız veya fidye karşılığında salın. *Savaş durumu kalkıncaya kadar bunu uygulayın...* (Yüksel)

Yukarıdaki meallerde kullanılan deyim çeviri stratejileri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 3.11.

	<i>Ateş</i>	<i>Bilmen</i>	<i>Bulaç</i>	<i>Çantay</i>	<i>Esed</i>	<i>Öztürk</i>	<i>T.D.V.</i>	<i>Tekin</i>	<i>Yazır</i>	<i>Yüksel</i>
Benzer anlam-benzer biçimle çeviri										
Benzer farklı anlam-farklı biçimle çeviri							✓			

Birebir/Biçimsel çeviri		✓		✓		✓				
Yarı Biçimsel Çeviri	✓		✓						✓	
Ödünçleme yöntemiyle çeviri										
Açıklama yöntemiyle çeviri										
Ekleme yöntemiyle çeviri	✓			✓	✓			✓		✓
Özelleştirme ya da Genelleştirme yöntemiyle çeviri					✓			✓		
Deyimsel olmayan ifadeyle çeviri										✓
Yaygın olmayan deyimsele ifadeyle çeviri										

Yukarıdaki tabloda gözlemleneceği üzere meal yazarlarından Bilmen, Çantay ve Öztürk, “savaşın yüklerini bırakması/atması” şeklinde biçimsel eşdeğerlikler vermişlerdir. Kur’an terminolojisine hâkim olmayan bir erek okurun –Çantay hariç – doğrudan “savaşın sona ermesi” çıkarımında bulunması zor görünmektedir. Çantay, "حَتَّى" edatının karşılığı olarak “Yeter ki ...” ifadesini kullanmıştır. Farklı bağlamlarda metne okunabilirlik ve dinamizm katacak bu eşdeğerlik, ele aldığımız ayet bağlamında değerlendirildiğinde vurgu, erek okurun zihninde – deyimmin ancak uzak bir anlamı olabilecek – “savaşın kötülüğü” üzerinde yoğunlaşabilecektir. Öte yandan Çantay, “harb” sözcüğünün peşi sıra “edenler” ismini eklemesi okuyucuya “savaşın bitmesini” sezdirme istemesi biçimde düşünülebilir.

Ateş, Bulaç ve Yazır, “savaşın yüklerini bırakması/atması” biçiminde verdikleri birebir aktarımın yanında “sona ermek” deyimini kullanarak yarı-biçim yöntemini kullanmışlardır. Çevirmenlerin bu yöntemi tercih etmeleri anlam aktarımının yanında kaynak metne sadakat ve görece kaynak deyimini erek metne aktararak kültürel iletişimi sağlama gayreti şeklinde değerlendirilebilir.

Esed, “savaşın izlerinin (tamamen) silinmesi”, Tekin ise, “savaşın doğurduğu sıkıntının hafıflemesi (barışın sağlanması)” biçiminde çeşitli eklemelerle verdikleri eşdeğerlikler “savaşın sona ermesi” anlamının özelleştirilmesi şeklinde düşünülebilir. Yüksel ise “savaş durumunun kalkması (uygulanması)” şeklinde sadece anlamı aktaran deyimisel olmayan bir eşdeğerlikle aktarımda bulunmuştur. Esed’in verdiği eşdeğerlik, ayetin önceki bölümünden [esir almak, karşılıksız ya da fidye karşılığında salıvermek] yola çıkılarak “(savaşın) sona ermesinin” arka planının erek okurun zihninde netleştirilmek istenmesi şeklinde değerlendirilebilir. Tekin, anlamı “savaşın sona ermesi” anlamını genişleterek – tefsir içerikli – savaşın biterek “barışın sağlanması” yönüne çektiği varsayılabilir. Yüksel ise deyim sonunda metnin okunabilirliğine katkı sağlayacak “uygulama” eklemesiyle “savaşın son bulması” deyimini “savaş durumunun kalkması” şeklinde deyimisel olmayan bir ifadeyle açışladığı düşünülebilir.

T.D.V. ise doğrudan “savaşın sona ermesi” biçiminde benzer anlam, farklı biçim yöntemiyle bir eşdeğerlik verme yoluna gitmiştir.

Yukarıdaki deyimisel ifadeye aşağıdaki şekillerde Türkçe eşdeğerlikler verilebilir:

“(Savaşta) inkârcılarla karşı karşıya geldiğinizde, boyunlarını vurun ki güçleri kırılsın ve onları esir alın. *Silahların bırakılmasıyla birlikte*, aldığınız esirleri ya salıverin yahut onlardan fidye alın...”

“(Savaşta) inkârcılarla karşı karşıya geldiğinizde, boyunlarını vurun ki güçleri kırılsın ve onları esir alın. *Kılıçların kınlarına girmesiyle*, aldığınız esirleri ya salıverin yahut onlardan fidye alın...”

“(Savaşta) inkârcılarla karşı karşıya geldiğinizde, boyunlarını vurun ki güçleri kırılsın ve onları esir alın. *Savaşın sona ermesiyle birlikte*, aldığınız esirleri ya salıverin yahut onlardan fidye alın...”

3.1.12. كباسط كَفِّهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ (Ra'd: 14)

3.1.12.1. Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

"... وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا ..."

(Ra'd: 14) يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطٍ كَفِّهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ "

Allah'tan başkasına dua/kulluk/ibadet edenlerin durumlarının eleştirildiği anlaşılmaktadır. "بَسَطَ الْكَفَّ" deyimisel ifadesinde "كَبَاسِطٍ كَفِّهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ" deyiminin “avuç açmak” anlamına geldiği düşünülürse, deyimnin çevirisi “ağızına ulaşması için avuçlarını suya açan kişi gibi” biçiminde yapılabilir.

3.1.12.2. Eşsüremlilik Yaklaşım

Arapça deyim kitaplarından Kitâbu's-Sinâ'ateyn (m. 11. (h. 4.) yy./1952: 184) adlı eser “İcâz” [az sözle çok şey anlatma sanatı; veciz] bölümünde icâzın bölümlerinden olan “icâz-ı hazf” [düşürme yoluyla yapılan kısaltma] ele aldığımız deyimde yer alan "لِيَبْلُغَ فَاهُ" [(suyun) ağızına ulaşmasını] ifadesiyle vurgulananın “suya erişmeye/ulaşmaya çalışmak” eşdizimi olduğunu dile getirmiş ve şu şiiri örnek olarak vermiştir:

إِنِّي وَ إِيَّاكُمْ وَ شَوْقًا إِلَيْكُمْ كَقَابِضٍ مَاءٍ لَمْ تَسِقْهُ أُنَامِلُهُ

Ben, siz ve size duyduğum özlem

Her seferinde parmak uçlarından süzülen suyu avuçlamaya çalışan kişi gibidir

Kitabın “Benzetme ve Düzyazıyı Güzelleştirme” bölümünde (240) söz konusu deyim bir menfaate duyulan ihtiyaç ve bu ihtiyaca ulaşamamanın verdiği üzüntü şekillerinde iki anlama geldiğini belirtmiştir.

Aynı şekilde el-‘Askerî’nin kaleme aldığı *Kitâbu Cemherati’l-Emsâl* (el-‘Askerî, m. 11. (h. 4.) yy./1988: 1/314) adlı eserde ise önce "أَحْمَقُ مِنْ مَاطَخِ الْمَاءِ" [su yalayandan daha ahmak/aptal/salak] deyimini ele alınmış, sonrasında "إِلَّا كَبَاسِطَ كَفِّهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلَغَ فَاهُ" deyimini ve burada tekrar incelemeyeceğimiz aynı bağlamda başka bir beyiti örnek olarak getirilmiştir.

Devamla aynı kitapta (el-‘Askerî, m. 11. (h. 4.) yy./1988: 2/125) "كَقَابِضٍ عَلَى الْمَاءِ" [suyu yakalamaya çalışan kişi gibi] deyimini ele alınmış ve “elinde olmayanı (boşu boşuna/körü körüne) isteyen kişi için” kullanıldığı dile getirilmiştir. Devamla incelediğimiz deyim "إِلَّا كَبَاسِطَ كَفِّهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلَغَ فَاهُ" örnek olarak getirilmiş, bu deyim bir çelişkiyi ifade ettiği, “avuçlarında su olmadığı halde onları su dolması için açan kişiyi” tanımladığı dile getirilmiş, aynı durumun "كَقَابِضٍ عَلَى الْمَاءِ" [suyu yakalamaya çalışan kişi] deyiminde de bulunduğu ve anlamsal olarak birbirine benzediği dile getirilmiştir.

Deyim kitaplarında "كَبَاسِطَ كَفِّهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلَغَ فَاهُ" deyimine sadece h. 4. yüzyılda bir yazar tarafından kaleme alınan iki farklı eserde ulaşılmıştır. Yukarıda adı geçen eserler “suyun ağzına ulaşması için avuçlarını açan kişi gibi” deyimsel ifadesiyle mecazi anlamda bir durum tasviri yapıldığını ve “bir işi/amacı/eylemi boşu boşuna elde etmeye çalışan kişi” kastedildiğini bildirmişlerdir. Ayrıca deyimsel ifadenin devamından "وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ" [hâlbuki su ağza ulaşmaz], imkânsızlık anlaşılmaktadır.

3.1.12.3. Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

“Ağzına ulaşması için avuçlarını suya açmak” deyiminin Türkçe dil varlığında tam bir eşdeğeri yoktur.

Kısmi eşdeğerlik [benzer anlam, farklı biçim] için hem “ağız/su/avuç” sözcükleriyle ilişkilendirilebilecek, hem de “bir işi/amacı/eylemi boşu boşuna elde etmeye çalışan kişiyi” tanımlayabilecek deyimlere bakıldığında “havanda su dövmek, kalburla su taşımak, armut piş ağzıma düş” deyimlerine ulaşılabilecektir. “Kalburla su taşımak” deyimini “sonuçsuz bir işin peşinden koşmak” anlamı taşımasının yanında “verimsiz bir işi” daha açık bir ifadeyle – düşük olasılıkla da olsa – başarı ihtimali bulunan bir işi ifade eder (Püsküllüoğlu, 2006: 510). Bu bağlamda değerlendirmeye alınmayacaktır. “Havanda su dövmek” deyimini Saraçbaşı (2010: 1/583) hiçbir yararı olmayan bir işle uğraşmak şeklinde tanımlamıştır. Öte yandan bu eylem, yapılan bir işten öte günümüz erek okuruna bir konu hakkında “boş konuşmayı” anımsatacaktır. Ayetin bağlamında yer alan “Allah’a dua/Allah’tan medet umma” kavramları düşünüldüğünde, “havanda su dövmek” deyimini “çaba harcamadan elde edilmek istenen bir sonucu” ifade etmesinin yanında, erek okura “boşa konuşmayı” ve dolayısıyla “boşa dua etmeyi” sezdirecektir. Bu açıdan uygun bir eşdeğerlik şeklinde düşünülebilir. “Armut piş ağzıma düş” deyimini Aksoy (1993: 584) “hiç emek harcamadan her şeyin kişinin ayağına gelmesi” şeklinde, Hengirmen (2007b: 102) “hiç çaba harcamadan hazıra konmak” biçiminde tanımlamış ve “– Halil akşama kadar evde oturup bey gibi yaşamak istiyor. Armut piş, ağzıma düş.” örneğini vermiştir. Bu açıklamalar değerlendirildiğinde kaynak deyimini ancak yan anlamı olabilecek “bedavacılığı” ifade eden “armut piş, ağzıma düş” öncelikli bir eşdeğerlik görünmemektedir.

Ayrıca erek dilde [Türkçe] doğrudan anlaşılabilmesi, kültürel aktarımın sağlanması, kaynak dile sadakat ve “avcunu açmak” ifadesiyle ayette yer alan “dua etme/medet umma” metaforu arasındaki ilişkiyi erek dile aktarmanın zorluğu gibi nedenlerle birebir aktarım tercih edilebilir.

3.1.12.4. Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Değerlendirilmesi

Ra’d: 14 ayetinin ele aldığımız meallerde karşılıkları aşağıdaki şekildedir:

- Gerçek dua, ancak O'na yapılır. O'ndan başka dua ettikleri ise, kendilerinin hiçbir isteklerini karşılayamazlar. *(Onların durumu) tıpkı ağzına gelsin diye suya*

avuçlarını uzatan kimse gibidir. Oysa (uzanıp suyu avulamadıka su) on(un ağızın)a gelmez.... (Ateş)

- Hak olan davet, Allah içindir. Ve o kimseler ki, Allah'tan başkalarına duâda bulunurlar, onların hiçbir isteklerini karşılamazlar. *Onlar ancak ağızına erişsin diye suya karşı iki avucunu açan kimse gibidir.* Halbuki, o su ona ulaşıcı değildir.... (Bilmen)
- Hak olan çağrı (dua, ibadet) yalnızca O'na (olan)dır. Allah'tan başka çağırdıkları ise, onlara hiç bir şeyle cevap veremezler. *(Onların durumu) yalnızca, ağızına gelsin diye, iki avucunu suya uzatan(in boşuna beklemesi) gibidir.* Oysa ona gelmez.... (Bulaç)
- Hak (olan) davet (ve dua) ancak O'nadır. O'nu bırakıp çağırdıkları (dua ettikleri putlar) ise kendilerine hiç bir şeyle karşılık vermezler. *Onlar ancak ağızına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan (adam) gibidir ki o,* buna aslâ ulaşıcı değildir.... (antay)
- Nihâî Gerçek'e varmak amacıyla yapılan bütün dualar, bütün çağrı ve arayışlar ancak O'na yöneltilmelidir; çünkü insanların O'nu bırakıp da yakardıkları [öteki varlıklar ve güçler] bu yakarışlarına hiçbir şekilde karşılık veremezler. *Öyle ki, [onlara, yakarıp duran kimsenin durumu] ellerini* suya doğru uzatıp, suyun kendisine ulaşmasını bekleyen birinin durumuna benzer;* oysa bu durumda su asla ona ulaşmayacaktır.... (*Lafzen, “iki avucunu”) (Esed)
- Gerçek dua yalnız O'na/hak davet yalnız O'nun için yapılır. O'nun dışında yalvarıp davet ettikleri ise onlara hiçbir şekilde cevap veremezler. *Onlar, ağızına ulaşsın diye iki avucunu suya doğru açan ama suya ulaşamayan birinden başkasına benzemiyorlar.... (Öztürk)*
- El açıp yalvarmaya layık olan ancak O'dur. O'nun dışında el açıp dua ettikleri onların isteklerini hiçbir şeyle karşılamazlar. *Onlar ancak ağızına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir.* Halbuki (suyu ağızına götürmedike) su onun ağızına girecek değildir.... (T.D.V.)
- Hak davet yalnız O'nun adına, gerçek kulluk, ibadet ve dua yalnız O'na yapılır. O'nun dışında kulları durumundakilerden yalvarıp taptıkları şeyler, hiçbir şekilde

Yaygın olmayan deyimssel ifadeyle çeviri										
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi meal yazarlarının tümü “ağızına su gelsin/erişsin diye avuçlarını suya uzatan kimse gibi” vb. biçimlerde birebir eşdeğerlik vermeyi tercih etmişlerdir. Bu tür bir çevirinin tüm meallerce tercih edilmesi, çevirmenlerin ilgili deyimlerin erek okur tarafından anlaşılabilmesi, Türkçenin dil yapısına uygun olması, kültürel aktarım vs. etkenleri göz önünde bulundurdıkları yönünde değerlendirilebilir.

Biçim aktarımı yapan çevirmenlerden Ateş, Esed ve Yazır, Allah’tan başkasından medet umanların “durumu”, Bulaç, “boşuna bekleme”, Tekin, suya doğru elini açan kimsenin suya “işaret etme” hali biçiminde eklemelerde bulunarak erek metnin okunurluğunu artırarak metne akıcılık ve dinamizm katmasının yanında anlamı erek okurun zihninde daha belirgin kılmak gayreti şeklinde değerlendirilebilir.

Yukarıdaki deyimssel ifadeye aşağıdaki şekillerde Türkçe karşılıklar verilebilir:

“Gerçek dua yalnız Allah’adır. Allah’tan başkasına dua edenlerin/başkasından medet umanların duaları kabul görmez. Bu kişiler, *suya doğru avuçlarını açarak suyun ağzına ulaşmasını bekleyen kişiye benzerler*. Hâlbuki bu durumda o su, o ağza asla ulaşmayacaktır.”

“Yerine ulaşacak dua yalnız Allah’a yapılandır. *Allah’tan başkasından medet umanların yaptıkları havanda su dövmekten öteye geçemeyecektir.*”

3.1.13. تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا (Kamer: 14)

3.1.13.1. Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

Birebir çeviri yapılmadan önce ilgili ayetin "تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءَ لِمَنْ كَانَ كُفِرَ" (Kamer: 14) bağlamına bakmak faydalı olacaktır. Ayette, çeşitli bahaneler sürerek Hz.

Nuh'a nankörlük edenlere karşı Allah'ın da Hz. Nuh ve kavmine gemide sahip çıktığı anlaşılmaktadır. "جَرَى" fiilinin “akmak, koşmak” anlamları düşünüldüğünde deyim “gözlerimizin önünde akıp gidiyordu” şeklinde çevrilebilir.

3.1.13.2. Eşsüremlî Yaklaşım

Arapça mesel kitaplarından tarandığında, Kitâbu Cemherati'l-Emsâl (el-'Askerî, m. 11. (h. 4.) yy./1988: 1/256) adlı eser ele aldığımız deyme "جَعَلْتُهُ نُصَبَ عَيْنِي" [gözünün önüne almak] deyimini ele alıp, bu deyim "bir işi önemsemek/işe özen göstermek, dikkate almak" anlamlarını ifade ettiğini belirterek, İmru'u'l-Kays'ın şu beytini örnek olarak vermiştir.

فَبَاتَ عَلَيْهِ سَرْجُهُ وَلِجَامُهُ وَبَاتَ بَعَيْنِي قَائِمًا غَيْرَ مُرْسَلٍ

Eyeri ve gemi hep üstünde kaldı

Öylece durdu gözümün önünde otlağa gönderilmeden

"تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا" ayette yer alan deyimsel ifadesini örnek olarak getiren kitap, bu deyim "şu iki deyim tam zıt anlamı olduğunu dile getirmiştir. Birincisi “kulak ardı etmek” anlamındaki "جَعَلْتُهُ دَبْرَ أُذُنِي" ve “sırt çevirmek” anlamına gelen "جَعَلْتُهُ بَظْهَرِي" deyimleridir.

Aynı yazarın kaleme aldığı Kitâbu's-Sinâ'ateyn (m. 11. (h. 4.) yy./1952: 282) adlı eserin “İstiâre ve Mecâz” bölümünde ise İmru'u'l-Kays'ın aynı beytine yer verilmiş, bu beytin atı görüp, kollama anlamı taşıdığı ve ayette yer alan "تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا" deyiminin de benzer bir anlam taşıdığına vurgu yapılmıştır.

Ayette yer bulan “gözler önünde akmak” deyimisel ifadesine aynı yazara ait olan h. 4. yüzyıla ait iki eserde rastlanmış, söz konusu eserler, deyim “önem vermek, özen göstermek, dikkate almak” anlamları taşıdığına vurgu yapılmıştır.

3.1.13.3. Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

“Akmak” mastarı çıkarıldığında “özen vermek, özen göstermek, dikkate almak” anlamlarına gelebilecek “gözler önünde/gözlerinde” deyiminin Türkçe dil varlığında tam bir eşdeğerliği bulunmamaktadır.

Kısmi eşdeğerlik [benzer anlam, farklı biçim] arayışına girildiği vakit, hem “göz” sözcüğüyle ilişkilendirilebilecek, hem de “önem vermek, özen göstermek, dikkate almak” anlamlarına gelebilecek deyimlere göz atıldığında, “gözünü (üstünden) ayırmamak, göz kesilmek” deyimlerine ve yine “göz” sözcüğünden türeyen “görüp gözetmek, gözetime almak, gözetim altında tutmak” deyimlerine ulaşılabacaktır. Bu deyimlerden “gözünü (üstünden) ayırmamak” deyimi “sürekli koruma ve denetim altında bulundurmak” (Parlatır, 2012b: 419) anlamları içermesinin yanı sıra, erek okurda “bir kişinin açığını yakalamaya çalışmak” şeklinde anlaşılabilir. Benzer biçimde “göz kesilmek” deyiminin de “olanca dikkatini yoğunlaştırarak bakmak (Saraçbaşı: 2010: 1/516)” anlamıyla “önem vermek, özen göstermek” vurgusuna sahip değildir. Ayrıca bu deyimlerin [gözünü ayırmamak, göz kesilmek] ayet bağlamına uyarlanması mümkün gözükmemektedir. Bu nedenlerle incelemeye alınmayacaklardır. “Göz” kurgusuyla oluşturulan “gözetim altında tutmak” deyimi “göz önünden ayırmamak” (TDK: 1971) biçiminde bir anlama sahip olmasının yanında yukarıdaki “gözünü ayırmamak” deyiminde olduğu gibi “açığını bulmaya çalışmak” şeklinde dolaylı bir anlama sahip olduğu için incelemeye alınmayacaktır. “Görüp gözetmek” deyimini Saraçbaşı (2010: 1/511), “yardımcı olmak, kayırmak, korumak” anlamlarına geleceğini bildirmiş ve “Annem yok, babam yok ... teyzem kendi başını kurtaracak halde değil ... beni kim görüp gözetecek (Musahipzâde Celâl, Kafes Arkasında, 15)” örneğini vermiştir. Bu bilgilerden, “görüp gözetmek” deyiminin uygun bir eşdeğerlik olabilir. Benzer biçimde “gözetime almak” deyimi “gözetmek ” (TDK: 1971) anlamlarına gelmektedir. “Gözetmek” fiilinin “korumak, bakmak, özen göstermek,

himaye etmek” (TDK: 2011) anlamlarına geldiği dikkate alındığında “gözetimine almak” deyiminin üzerinde - bağlam gözetilerek - “gözetimi altında” şeklinde bir değişiklik ile uygun bir eşdeğerlik sağlanabilir. Verilebilecek bu eşdeğerliklerin yanı sıra “göz” kurgusu olmaksızın fakat okurun bağlamdan sezinleyebileceği “himaye etmek” (TDK: 1971) deyiminden uyarlanan “himayesi altında” ve “koruyup kollamak” deyimisel ifadeleri “önem vermek” anlamını doğrudan ve daha çarpıcı bir dille erek okura aktarması bakımından uygun eşdeğerlik ifadeleri olabilirler.

3.1.13.4. Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Değerlendirilmesi

Kamer: 14 ayetinin ele aldığımız meallerde karşılıkları aşağıdaki şekildedir:

- (Kendisine karşı) Nankörlük edilen(kulumuz)a (bizden) bir mükâfat olmak üzere (*gemi*), *gözlerimizin önünde akıp gidiyordu*. (Ateş)
- -*O gemi- bizim gözetimimizde akıp gidiyordu*. O tekzîb edilmiş olana -Nûh aleyhisselâm'a- bir mükâfat olarak. (Bilmen)
- *Gözlerimiz önünde akıp-gitmekteydi*. (Kendisi ve getirdikleri) İnkâr edilmiş-nankörlük edilmiş olan (Nuh)a bir mükâfaat olmak üzere. (Bulaç)
- ki (*o gemi; hakkında*) nankörlük edilmiş bulunan (o zât)a bir mükâfat olmak üzere, *bizim gözlerimiz önünde akıp gidiyordu*. (Çantay)
- *ve (gemi), gözlerimizin önünde* akıp gitti*: (bu,) nankörce reddedilmiş olan o (Nûh) için bir ödül. (*Yani, “gözetimimiz/korumamız altında”. Hz. Nûh'un gemisinin “sadece tahtalardan ve çivilerden yapılmış olması” ise, bunun -ve öteki insan yapısı eserlerin- zayıflığını vurgulamak içindir.) (Esed)
- *Akıp gidiyordu gözlerimizin önünde*, nankörlüğe uğratılan kişi için bir ödül olarak. (Öztürk)
- İnkâr edilmiş olana (Nuh'a) bir mükâfat olmak üzere *gemi, gözlerimizin önünde akıp gidiyordu*.* (*İnkâr edilip nankörlükle karşılaşan Hz. Nuh ve ona inananlar,

deyimisel ifadeyle çeviri										
---------------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere Ateş, Bulaç, Çantay, Öztürk ve Yazır, “gözlerimiz önünde” biçiminde birebir aktarımda bulunmuşlardır. Çevirmenlerden Ateş, Çantay ve Yazır, erek okur için metni daha anlaşılır kılma amaçlı “gemi” eklemesinde bulunmuşlardır; fakat “göz önünde” birleşik fiili ile erek okuyucunun zihninde “değer verme, önemseme” anlamının canlanması zor görünmektedir.

Birebir aktarımın yanında dipnotta Esed, “gözetim ve koruma”, T.D.V. “nezaret ve himaye”, Tekin ise doğrudan erek metinde “himaye” kavramlarına vurguyu kaydırarak erek okur için “gözlerimiz önünde” ifadesini netleştirmeye çalışarak yarı-biçim aktarımı gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca Esed, metnin okunabilirliği ve anlaşılabilirliğini artırma amaçlı “gemi” eklemesinde bulunmuştur.

Bilmen ve Yüksel ise “gözetime almak” deyiminde uyarladıkları “gözetiminde/ gözetimi altında” şekillerinde erek okurun anlayabileceği deyimisel bir ifadeyle kısmi eşdeğerlik [benzer anlam, farklı biçim] yöntemiyle aktarımda bulunmuştur.

Yukarıdaki deyimisel ifadeye aşağıdaki şekillerde Türkçe aktarımda bulunulabilir:

“Gemi, nankörlüğe maruz kalan Nuh’a bir ödül olarak, *gözetimimiz altında ilerliyordu.*”

“Gemi, nankörlüğe maruz kalan Nuh’a bir ödül olarak, *himayemiz altında ilerliyordu.*”

“Kendisine nankörlük edilen Nuh’a bir ödül olarak, *ilerleyen gemiyi görüp gözetiyorduk.*”

“Kendisine nankörlük edilen Nuh’a bir ödül olarak, *ilerleyen gemiyi koruyup kolluyorduk.*”

3.1.14. أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ (Kâf: 16)

3.1.14.1. Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

Birebir eşdeğerlik bulunmak istendiğinde ayetin bağlamından وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ "وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ" (Kâf: 16) insanı Allah'ın yarattığı ve yine insanı en iyi bilen de Allah olduğu anlaşılmaktadır. Ayette yer alan وَنَحْنُ "وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ" [yakın olmak] fiilinden türeyen "أَقْرَبُ" [daha yakın] kelimesinin üstünlük sıfatı (ism-i tafdil) olduğu göz önünde bulundurulduğunda söz konusu deyimın çevirisinin “Andolsun, Biz ona (insana) şah damarından daha yakınız” şeklinde olması lazımdır.

3.1.14.2. Eşsüremlilik Yaklaşım

Mesel kitaplarından es-Se‘âlibî’nin kaleme aldığı *Sihru’l-Belağa ve Sırru’l-Berâ‘a* (m. 11. (h. 4. yy.)/2006: 9) adlı kitapta ise sadece "أَقْرَبُ لِلْضَمِيرِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ" [kalplere/yüreklere/vicdanlara şah damarından daha yakın] deyimine yer verilmiş, açıklama getirilmemiştir.

Kitâbu Cemherati’l-Emsâl (el-‘Askerî, m. 11. (h. 4.) yy./1988: 1/370) adlı eser ise Zemahşeri gibi "أَدْنَى مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ" deyimde kastedilenin “boyunu çevreleyen iki damara [aort damarı/şah damarı] daha yakın olma” anlamı taşıdığını dile getirmiş ve mecazi bir anlama işaret etmiştir.

Esâsu’l-Belâğa (ez-Zemahşerî, m. 12. (h. 6.) yy./1988: 1/166) adlı eser, "أَقْرَبُ" "أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ" [şah damarından daha yakın olmak] deyimini "حَبْل" maddesinde ele almış, detaylara girilmemiştir.

Aynı yazarın kaleme almış olduğu el-Mustaksâ fi Emsâli'l-'Arab (m. 12. (h. 6.) yy./1962: 121) isimli eserde "أَدْنَى مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ" [şah damarından daha yakın olma] deyimini incelenirken Zu'r-Rumme'nin bir beytine yer verilmiştir:

و المَوْتُ أَدْنَى لِي مِنَ الْوَرِيدِ

[Ölüm bana şah damarından daha yakın (ölmem an meselesi)]

“Şah damarından daha yakın olma” deyimisel ifadesine h. 4. ve 6. yüzyıllarda kaleme alınan mesel kitaplarında rastlanmıştır, eserler söz konusu deyim farklı bağlamlarda, farklı anlamlarda kullanıldığını sezdirmişlerdir. Bir kişi için kullanıldığında ise “çok iyi tanımak, en ince ayrıntılarına kadar bilmek” anlamları taşıdığı açıktır.

3.1.14.3. Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

“Şah damarından daha yakın olmak” deyiminin “çok iyi/en ince ayrıntısına kadar bilmek” anlamında incelenen 2.4.4. başlığındaki eserlerden tam eşdeğeri bulunamamıştır. Fakat bu deyim Kur'an yoluyla Türkçeye aktarılmış ve yaygınlık kazanmıştır. Erek okur tarafından da rahatlıkla anlaşılabilir bir nitelik taşımaktadır. Bu bağlamda doğrudan aktarılması bir problem teşkil etmeyecektir. Tam eşdeğerliğin yanında kısmi eşdeğerliğe [benzer anlam, farklı biçim] göz atmak faydalı olacaktır.

Kısmi eşdeğerliğe bakıldığında hem bünyesinde “şah, damar, yakınlık” kelimelerinden bir ya da birkaçını barındıracak, hem de “çok iyi tanımak/bilmek” anlamlarına gelebilecek bir deyim de bulunamamıştır. “Şah, damar, yakınlık” kurgusu bulunmaksızın “çok iyi tanımak” anlamına gelebilecek en yakın deyimler “ciğerinin içini bilmek, ciğerini okumak” deyimleridir. “Ciğerinin içini bilmek” ve “ciğerini okumak” deyimlerini Saraçbaşı (2010: 1/290-91) “bir kimsenin içini, ne düşündüğünü, nasıl davranacağını çok iyi bilmek şeklinde tanımlamış, sırasıyla “... Ben sizin ciğerinizin içini bilirim... şu suratlarınıza bakın, bir karış (Reşat Nuri Güntekin,

Balıkesir Muharebecisi, 30)” ve “Bir müvettiş (müfettiş) de insanın ciğerini okuyor. – Okur okur. İnsanın ciğerini de okur, canına da okur (Recep Bilginer, Ben Devletim, 87).” örneklerini vermiştir. Fakat “ciğerinin için bilmek, ciğerini okumak” deyimleri her ne kadar uygun bir eşdeğerlik gibi görünse de bu deyimler az da olsa bir argo yapıyı bünyelerinde barındırmaktadır. Bu çerçevede Kur’an bağlamında kullanılması uygun olmayacaktır. Bu bilgilerden yola çıkarak doğrudan biçim aktarımı yaparak “şah damarından daha yakın olmak” şeklinde ödünçleme yöntemini kullanmak daha makul görünmektedir.

3.1.14.4. Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Değerlendirilmesi

Kâf: 16 ayetinin ele aldığımız meallerde karşılıkları aşağıdaki şekildedir:

- Andolsun insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne fısıldadığını biliriz, *çünkü biz ona şah damarından daha yakınız.* (Ateş)
- Ve and olsun ki, biz insanı yarattık ve ona nefsinin ne vesvese verdiğini de biliriz ve *biz ona şah damarından daha yakınız.* (Bilmen)
- Andolsun, insanı Biz yarattık ve nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu biliriz. *Biz ona şahdamarından daha yakınız.* (Bulaç)
- Andolsun, insanı Biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biliriz. *(Çünkü) biz ona şah damarından daha yakınız.* (Çantay)
- GERÇEK ŞU Kİ, insanı yaratan Biziz ve onun iç-benliğinin ona ne fısıldadığını Biz biliriz: *çünkü Biz ona şah damarından daha yakınız.* (Esed)
- Yemin olsun ki, insanı biz yarattık. Nefsinin ona neler fısıldadığını da biz biliriz. *Biz ona, şah damarından daha yakınız.* (Öztürk)
- Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve *biz ona şah damarından daha yakınız.* (T.D.V.)

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere meallerin tamamı “şah damarından daha yakın olmak” şeklinde ödünçleme yöntemini kullanarak aktarımda bulunmuşlardır. Çevirmenlerden Ateş, Çantay ve Esed “çünkü” bağlacını cümlelerin başına ekleyerek metnin dinamizmini korumayı hedefledikleri düşünülebilir. Türkçenin dil yapısına uygun olması, Kur’an dolayısıyla yaygın şekilde kullanılması ve kültürel iletişimi sağlaması nedeniyle ödünçleme yönteminin bu deyim için uygun bir yöntem olduğu söylenilebilir.

Yukarıdaki deyimsel ifadeye aşağıdaki şekillerde eşdeğerlik verilebilir:

“And olsun, insanı Biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını da biliriz. *Çünkü Biz ona şah damarından daha yakınız.*”

3.1.15. تَذَهَبَ رِيحُكُمْ (Enfâl: 46)

3.1.15.1. Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

Bağımlı çeviri üzerinde çalışıldığında ayetin bağlamından وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَذَهَبَ رِيحُكُمْ (Enfâl: 46) Allah ve Elçisine itaat edilmesi gerektiği, böyle yapılmadığı takdirde Müslümanların güç kaybedeceği anlaşılmaktadır. تَذَهَبَ "ritmek" deyiminde "ذَهَبَ" kök maddesinin “gitmek, uzaklaşmak, yok olmak” anlamları göz önünde bulundurulduğunda, deyim “rüzgârınız gider” şeklinde çevrilebilir.

3.1.15.2. Eşsüremli Yaklaşım

Mesel kitaplarından Kitâbu Cemherati'l-Emsâl (el-'Askerî, m. 11. (h. 4.) yy./1988: 1/425) adlı eser "سَكَتَتْ رِيحُهُ" ve "وَ إِنَّهُ لَسَاكِنُ الرِّيحِ" [rüzgârı dinmek] deyimini ele almış, bu deyim rahatlama anlamında “öfkesi dinmek, normale dönmek”

anlamlarına geldiğine değinmiştir. Benzer bir kullanımın "ذَهَبَتْ رِيحُهُ" [rüzgârı gitmek] deyimini olduğu ve bu deyim "“(kişinin) işlerinin ters gitmesi/tersine dönmesi”” anlamında kullanıldığına temas etmiş ve ayette yer alan "تَذَهَبَ رِيحُكُمْ" deyiminiyle kastedilenin “gücün/otoritenin ortadan kalkması” olduğunu dile getirmiştir.

Arapça mesel kitaplarında "تَذَهَبَ رِيحُكُمْ" deyimine sadece h. 4. yüzyılda kaleme alınan bir eserde rastlanmıştır ve söz konusu eser, bu deyim "gücün/otoritenin kaybolması/ortadan kalkması” anlamına geldiğini belirtmiştir.

3.1.15.3. Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

“Gücün/otoritenin kaybolması” anlamında “rüzgârı gitmek/kaybolmak” deyiminin Türkçede tam bir eşdeğeri yoktur.

Kısmi eşdeğerlik arandığında “rüzgâr, gitmek, ortadan kalkmak” kelimeleriyle eşleştirilebilecek bir deyim de bulunmamaktadır. Günümüzde yaygın bir biçimde kullanılan “... fırtınası dinmek bilmemek” deyimini bağlama uygun düşmeyecektir. “rüzgârı kesilmek” deyimini ise yaygın bir kullanıma sahip olmadığı ve erek okur için net bir anlam ifade etmeyeceği için incelemeye alınmayacaktır. Yukarıdaki kurgular kullanılmaksızın “gücü azalmak” anlamında “kuvvetten düşmek/kesilmek, gücü kesilmek” deyimlerine rastlanacaktır. “Kuvvetten düşmek/kesilmek” deyimini “gücü azalmak” şeklinde tanımlayan Saraçbaşı (2010: 2/828), “Yaralılarından biri vurulduğu anda öldü. Diğer ikisi can acısıyla kaçmaya davrandılarsa da arkalarında açılmış olan yaralardan çeşme gibi kan aktığı için kuvvetten düşüp, yirmi otuz adım ancak atabildiler (Ahmet Mithat, Musullu Süleyman, “İkinci Kitap”, 107)” cümlesini örnek olarak vermiştir. Örnekte gerçek anlamda kullanılsa da mecazi anlamda da kullanımı bulunan bir deyimdir. “Gücü kesilmek” deyimini “kuvveti, takati azalmak” şeklinde tanımlayan TDK (1971), “Yavaş yavaş gücüm kesiliyor, işte o zaman ağlamaya başlıyorum.” cümlesini örnek olarak vermiştir. Bu şekilleriyle söz konusu deyimler erek okurun tarafından anlaşılır ifadeler konumunda yer alacaktır.

3.1.15.4. Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Değerlendirilmesi

Enfâl: 46 ayetinin ele aldığımız meallerde karşılıkları aşağıdaki şekildedir:

- Allah'a ve Elçisine itaat edin, birbirinizle çekişmeyin, yoksa korkuya kapılırsınız, *devletiniz gider*. Sabredin ... (Ateş)
- Ve Allah Teâlâ'ya ve Resulü'ne itaat edin ve ihtilâfta bulunmayın, *sonra devletiniz gidiverir* ve sabrediniz (Bilmen)
- Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin ve çekişip birbirinize düşmeyin, çözülp yılınlaşırırsınız, *gücünüiz gider*. Sabredin (Bulaç)
- Allaha ve O'nun Resulü'ne itaat edin. Birbirinizle çekinmeyin. Sonra korku ile zaafa düşersiniz, *rüzgârınız (kesilip) gider*. Bir de sabır (ve sebat) edin (katlanın) ... (Çantay)
- Ve Allah'la O'nun Elçisi'ne duyarlık ve bağlılık gösterin; ve sakın birbirinizle çekişmeye girmeyin, yoksa yılgnlığa düşersiniz; *cesaretiniz sönüverir*.* Ve zor durumlarda sabır gösterin (*İlgili sözcük, lugat anlamıyla “rüzgar” demek olan rîh'dir; burada “maneviyat” yahut “cesaret” anlamına mecaz olarak kullanılıyor.) (Esed)
- Allah'a ve resulüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin; yoksa korkuya kapılırsınız, *rüzgârınız kesilir*. Sabredin (Öztürk)
- Allah ve Resulüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin; sonra korkuya kapılırsınız da *kuvvetiniz gider*. Bir de sabredin* (*Ayette geçen “rîh=rüzgar” kelimesi, kuvvet, yardım ve devlet karşılığında mecaz olarak kullanılmaktadır.) (T.D.V.)
- Allah'a ve Rasulüne itaat ediniz, Kurân'ı ve sünneti uygulayınız, tebliğine, teşriine riayet ediniz. Birbirinizle didişmeyiniz, çekişmeyiniz, hasmane bir mücadele içine girmeyiniz. Çekingen, korkak ve yılgn hale gelirsiniz. *Manevî gücünüiz, kamuoyundaki etkiniz ve itibarınız kaybolur. Maddi gücünüiz,*

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere meallerin büyük bir bölümü “devletin/gücün/liderliğin (elden) gitmesi” şekillerinde birebir aktarımında bulunmuşlardır. Çevirmenlerin, “el-Mu‘cemu’l-Vasît” vb. sözlüklerde “gücün/yardımanın/otoritenin gitmesi” şekillerindeki açıklamaların bir sonucu olarak bu karşılıkları tercih ettikleri düşünülebilir. Verilen bu eşdeğerlikler – her ne kadar tam bir deyimsellik taşımasa da – erek okur için anlaşılır aktarımlar olduğu yönünde değerlendirilebilir.

Çantay ve Öztürk “rüzgârı kesilmek” şeklinde birebir eşdeğerlik vermişlerdir. İçerisinde mecazi motifler barındıran “rüzgârı kesilmek” deyimsel ifadesine ilgili kaynaklarda [2.4.4. başlığı] rastlanmamıştır. Fakat erek dil yapısına uygun olması, görece kullanımının bulunması gibi nedenlerle kullanılmasında bir sakınca görünmemektedir. Fakat kullanımı çok fazla yaygın olmayan bu deyimsel ifade [rüzgârı kesilmek] “gücün kesilmesinin” yanında erek okurda zengin bir çağrışım alanı yaratabilecektir. Bu açıdan anlam alanını daraltacak eklemelerde bulunmak çeviri kaybını en aza indirecektir.

Esed ise “rüzgârı gitmek” eşdizimine “cesaretin sönmesi” şeklinde deyimsel bir karşılık vermiştir. Bu karşılık “gücün kesilmesi” anlamının özelleştirilmesi [cesaret] şeklinde yorumlanabilir. Çevirmen, “cesaretin sönmesi” şeklindeki eşdeğerliği erek okurun ilgisini çekmek, kulağa egzotik gelmesi ve çarpıcı bir ifade olması yönleriyle tercih etmiş olabilir. Bütünüyle anlam dışı olmayan bu karşılık, “gücün kesilmesi” anlamının daraltılmış biçimi şeklinde değerlendirilebilir.

“Gücünü yitirmek” şeklinde Türkçede yaygın biçimde kullanılan bir deyimle karşılık veren Yüksel, benzer anlam, farklı biçim yoluyla aktarımda bulunmuştur.

Yukarıdaki deyimsel ifadeye aşağıdaki şekillerde Türkçe eşdeğerlikler verilebilir:

“Allah’a ve Rasulü’ne itaat edin. Birbirinizle çekişmeyin ki yılıp, *kuvvetten düşmeyin* ve sabretmeyi de ihmal etmeyin”

“Allah’a ve Rasulü’ne itaat edin. Birbirinizle çekişmeyin ki yılıp, *güçten düşmeyin* ve sabretmeyi de ihmal etmeyin”

“Allah’a ve Rasulü’ne itaat edin. Birbirinizle çekişmeyin ki yılıp, *gücünüz kesilmesin* ve sabretmeyi de ihmal etmeyin”

3.1.16. لَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ (A’râf: 154)

3.1.16.1. Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

Sözcüğü sözcüğüne çeviri yapılmak istendiğinde bu ayetin *لَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى* "...." (A’râf: 154) ve yine aynı surenin bir başka ayetinin (150) bağlamından buzağıya taparak Allah’a ortak koşmalarından dolayı kavmine sinirlenen Hz. Musa’nın levhaları (ayetleri) yere bırakması, kızgınlığı gidince tekrar alması anlatılmaktadır. "سَكَتَ" fiilinin “susmak” anlamları düşünüldüğünde ayette yer alan *لَمَّا* "لَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ" deyiminin çevirisinin “Musa’nın siniri/öfkesi susunca” şeklinde olması gerekirdi.

3.1.16.2. Eşsüremli Yaklaşım

Deyim kitaplarından el-‘Askerî’nin kaleme almış olduğu Kitâbu’s-Sînâ’ateyn (m. 11. (h. 4.) yy./1952: 272) adlı eser “İstiâre ve Mecâz” bölümünde *لَمَّا سَكَتَ عَنْ* "لَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ" deyimsel ifadesi ele almış ve deyimini “Hz. Musa’dan öfkenin gitmesi/uzaklaşması” anlamı taşıdığını dile getirmiştir. Fakat ayette yer alan *سَكَتَ* [susmak] fiilinin daha belîğ bir anlam kattığı dile getirilmiştir. Bunu nedenini ise, eylemin gerçekleştiği sahne düşünüldüğünde öfke anında öfkenin ortaya çıktığı ağza işaret olması, buzağıya tapmak gibi dindeki bir yanlıştan dönülmesine aracı olması olarak açıklamış ve ayrıca konuşan kişinin konuşmasının beklenmesi başka bir deyişle değerinin artması bilgisini vermiştir.

Mesel kitaplarında "لَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ" [Hz. Musa'dan öfke susunca] deyimisel ifadesine h. 4. Yüzyılda kaleme alınan bir eserde ulaşılmış ve deyim "öfkesi dinmek/siniri yatışmak" anlamlarına geldiği dile getirilmiştir.

3.1.16.3. Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

"Öfkesi susmak" deyiminin Türkçe dil varlığında tam bir eşdeğer bulunmamaktadır.

Kısmi eşdeğerlik sağlamak için hem "öfke/sinir/gazap, susmak" sözcüklerinin biri ya da birkaçıyla eşleştirilebilecek, hem de "kişinin öfkesinin ortadan kalması" anlamı taşıyabilecek deyimlere bakıldığında "sinirleri gevşemek/yatışmak, öfkesi geçmek/yatışmak/dinmek, kızgınlığı/harı geçmek" deyimlerine rastlanacaktır. "Sinirleri gevşemek/yatışmak" deymi ele alan Saraçbaşı (2010: 2/1032-33), "öfkesi geçmek, yatışmak" olarak tanımlamış ve sırasıyla "Günler geçerken gergin olan sinirlerimiz gevşemeye başladı. İnsan her vaziyete alışıyor (Yahya Kemal Beyatlı, Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebi Hatıralarım, 139)" ve "Sinirlerin yatıştı mı bari? Sen neşeli ol da tek (Ahmet Muhip Dıranas, Çıkmaz, 221)." şeklinde örnek cümleler vermiştir. "Öfkesi geçmek/yatışmak/dinmek" deyimlerine incelemeye aldığımız 2.4.4. başlığında deyim kaynaklarında – Saraçbaşı'nun yukarıdaki deyim açıklaması dışında – ulaşılamamıştır. Fakat güncel Türkçede kullanımının yaygın olması nedeniyle eşdeğerlik olarak verilebilir. "Kızgınlığı/harı geçmek" deyimini TDK (1971), "kızgınlığı veya öfkesi azalmak" şeklinde tanımlamıştır. Fakat Türkçede kızgınlık ve öfkenin dindiği ortamlarda kullanılmaktadır.

Bu bağlamda ele aldığımız deyime "sinirleri gevşemek/yatışmak, öfkesi geçmek/yatışmak/dinmek, kızgınlığı/harı geçmek" eşdeğerlikleri karşılık olarak verilebilir.

3.1.16.4. Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Değerlendirilmesi

Ekleme Yöntemiyle Çeviri			✓							
Özelleştirme ya da Genelleştirme Yöntemiyle Çeviri										
Deyimsel olmayan ifadeyle çeviri				✓						
Yerleşik olmayan deyimsel ifadeyle çeviri						✓				

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere meallerin büyük bir bölümü Türkçede yaygın şekilde kullanılan “öfkesi (siniri) dinmek/yatışmak/geçmek” deyimleriyle benzer anlam, farklı biçim yöntemiyle aktarımda bulunmuştur. Bu stratejiyi kullanan yazarlardan Bulaç, vermiş olduğu “öfkesi yatışmak” deyimine “gazap” eklemesinde bulunmuştur. Eklemelerin metnin dinamizmini ve okunabilirliğini artırdığı düşünüldüğünde metne faydalı katkılar sağladığı açıktır. Fakat aralarında açık bir anlam farklı bulunmayan “öfke” ve “gazap” sözcüklerinin yanyana kullanılması gereksiz sözcük kullanımı çerçevesinde değerlendirilebilir.

Çantay ve Öztürk sırasıyla “öfkesi uzaklaşmak, öfkesi rahat bırakmak” eşdizimleriyle aktarımda bulunmuşlardır. Çantay’ın bu girişimi anlamı aktarma çabası olarak görülebilir; fakat “öfkesi uzaklaşmak” ifadesi Türkçede yaygın olarak kullanılan ve – her ne kadar anlaşılır olsa da – erek okurun aşına olduğu bir deyimsel ifade değildir. Öztürk’ün vermiş olduğu eşdeğerlik ise birebir aktarımının [Musa’dan öfke sustuğunda] bir yansıması olarak düşünülebilir. Çevirmen, deyimden doğrudan isim tamlaması [Musa’nın öfkesi] şeklinde gelmeyerek, “öfke susmak” eşdiziminin yalnız başına bulunmasından yola çıkarak deyimsellik eklediği böyle bir aktarımı kurgulamış olabilir.

Yukarıdaki deyimsel ifadeye aşağıdaki şekillerde eşdeğerlik verilebilir:

“Musa’nın kızgınlığı geçince ayetleri içeren levhaları yeniden eline aldı.

“Musa’nın sinirleri yatışınca ayetleri içeren levhaları yeniden eline aldı.

“Musa’nın öfkesi dinince, ayetleri içeren levhaları yeniden eline aldı.

3.1.17. يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ (Kalem: 42)

3.1.17.1. Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

Neml suresi 44. ayette de aynı eşdizim bulunmaktadır. Fakat buradaki ifade mecazi anlamda değil, gerçek anlamda kullanılmıştır. Bu yüzden incelemeye alınmayacaktır.

Yukarıdaki deyim bir birebir çeviri yapılmak istendiğinde ayetin **يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُذْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ** (Kalem: 42) bağlamından zorlu bir kıyamet günü sahnesi tasviri yapıldığı anlaşılmaktadır. **كُشِفَ** fiilinin “(örtü, perde vb.) açmak/kaldırmak” anlamları düşünüldüğünde deyim “bacakların açıldığı gün” şeklinde çevrilebilir.

3.1.17.2. Eşsüremlili Yaklaşım

Meselleri inceleyen kitaplardan el-‘Askerî’nin kaleme almış olduğu Kitâbu’s-Sînâ’ateyn (m. 11. (h. 4.) yy./1952: 268) adlı eserin “İstiâre ve Mecâz” bölümünde **يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ** [bacakların ortaya çıktığı gün] deyimine yer vermiş, bu deyimde istiare olduğuna değinen kitap, deyim “sarpa sarmak, ciddiye binmek” anlamlarında kullanıldığını dile getirmiş; fakat **سَاقٍ** [bacak] yerine **شِدَّةُ الْأَمْرِ** [sarpa sarmak, güçleşmek] ifadesi kullanılması durumunda cümlelerin daha vurgusuz ve belagattan yoksun bir hal alacağını belirtmiştir. Bu durumu ele aldığımız deyimle aynı anlamda kullanılan bir deyimle pekiştiren kitap “işinde ciddi olmak” anlamında bir kişiye uyarıda bulunulurken **جِدِّ فِي أَمْرِكَ** [İşini ciddiye al] yerine yine aynı anlamda

kullanılabilecek "شَمَّرَ عَنْ سَاقِكَ" ve "أَشَدُّ حَيَازِيمِكَ" deyimlerinin daha etkili ve belîğ bir anlatım sağlayacağını belirtmiştir.

Bu bağlamda Araplarca kullanılan “bacakların ortaya çıkması/açılması” deyimine h. 4. yüzyılda kaleme alınan bir eserde rastlanmış ve deyim “işin zorlaşması/güçleşmesi/sarpa sarması” anlamlarında kullanıldığı gözlenmiştir.

3.1.17.3. Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

“Bacakların açılması/ortaya çıkması” deyiminin Türkçe dil varlığında tam eşdeğeri bulunmamaktadır.

Kısmi eşdeğerlik [benzer anlam, farklı biçim] sağlanmaya uğraşıldığında “bacak, ortaya çıkma, açılma” sözcükleriyle ilintilendirilebilecek, hem de “bir işin güçleşmesi” anlamı taşıyabilecek bir deyme rastlanmamıştır. “Bacak, ortaya çıkma, açılma” kurguları olmaksızın “zora girmek/binmek, sarpa sarmak, iş çatallanmak, açmaza düşmek/girmek, dara düşmek, darda kalmak, canı burnuna gelmek” deyimlerine ulaşılmıştır. Bu deyimlerden “açmaza/dara düşmek, darda kalmak, canı burnuna gelmek” deyimleri “insanlar” için kullanıldığından, zora binmek” deyimini ise “işin zorlaşması, güçleşmesi” anlamından öte öncelikle “işin (ancak) zor kullanmakla çözümlenecek bir hal alması (TDK: 1971)” anlamında kullanılmasından dolayı değerlendirmeye alınmayacaktır. Ayrıca “açmaza girmek” deyimi “işin güçleşmesi” eşdizimini tam olarak karşılamamaktadır. “Açmaza girmek” deyimi erek okurda “zor çözümlenecek bir sahneyi” canlandırmasının ötesinde “neredeyse hiç çözümlenmeyecek” bir algı oluşturacaktır. Fakat incelediğimiz ayetin bir öncesi [inkârcılara meydan okuma] ve bir sonrası [secde edememeleri konusunda durum analizi] göz önüne alındığında “açmaza girmek” deyiminin kullanılması eşdeğerlik açısından bir problem oluşturmayacaktır. “Bir işin güçleşmesi” anlamına gelen “zora/açmaza girmek” deyimine 2.4.4. başlığındaki ilgili deyim kaynaklarında rastlanmamıştır; fakat Türkçedeki yaygın kullanımından dolayı eşdeğerlik olarak verilebilir. Ek olarak “sarpa sarmak” deyimini “işleri kötüye gitmek/çatallanmak”

olarak açıklayan Hengirmen (2007b: 514), “ – Ümit Hanım, işler sarpa sarınca yurtdışına çıkmaya karar verdi.” örneğini vermiştir. “İş çatallanmak” deyimini “bir işte güçlkle karşılaşmak” şeklinde detaylandıran Saraçbaşı (2010: 1/666), “ ... Okulu açınca iş bitti sanıyorsunuz. Oysa iş okulu açtıktan sonra çatallanmış (Fakir Bayburt, Efkar Tepesi, 31).” cümlesini örnek olarak vermiştir.

Yukarıdan edinilen bilgilerden yola çıkarak “bacakların açılması/ortaya çıkması” deyimine “zora/açmaza girmek, sarpa sarmak, (iş) çatallanmak” deyimleri eşdeğerlik olarak verilebilir.

3.1.17.4. Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Değerlendirilmesi

Kalem: 42 ayetinin ele aldığımız meallerde karşılıkları aşağıdaki şekildedir:

- *Bacaktan açılacağı (paçanın sıvanacağı, işlerin güçleşeceği)* ve secdeye davet edilecekleri gün (secde) edemezler. (Ateş)
- O gün ki, *bacaklar açılır* ve secdelere dâvet olunurlar, artık güç yetiremeyeceklerdir. (Bilmen)
- *Ayağın üstünden (örtünün) açılacağı** ve onların secdeye çağrılacakları gün, artık güç yetiremezler. (*Gerçeğin bütün çıplaklığıyla ortaya çıkacağı) (Bulaç)
- *(Hatırla ki o gün) baldır (lar) ın açılacağı**, kendilerinin secdeye davet edilecekleri bir gündür. Fakat (buna) güç yetiremeyeceklerdir. (*Her hakikatin çırılçıplak meydana çıkacağı, hesap ve cezanın bütün şiddetiyle hüküm süreceği (Beyzâvî, Râzî, Ebussuûd)) (Çantay)

Birebir/Biçimsel çeviri		✓				✓				
Yarı Biçimsel Çeviri	✓		✓	✓			✓	✓	✓	
Ödünçleme yöntemiyle çeviri										
Açıklama yöntemiyle çeviri										
Ekleme yöntemiyle çeviri										
Özelleştirme ya da Genelleştirme yöntemiyle çeviri					✓					✓
Deyimsel olmayan ifadeyle çeviri										
Yaygın olmayan deyimsele ifadeyle çeviri										

Yukarıdaki tabloda gözlemleneceği üzere meallerin çoğu “bacakların/baldırların/ayağın açılması, inciğin açılması” biçimlerinde verilen birebir eşdeğerlikleri erek okurun zihninde netleştirmek için “paçaların sıvanması, işlerin güçleşmesi, gerçeğin bütün çıplaklığıyla ortaya çıkması” şekillerinde eklemelerde bulunarak yarı-biçimsel aktarımda bulunmuşlardır. Ateş’in parantez içi vermiş olduğu “paçaların sıvanması” deyimini birebir çeviriyi açıklamaktan öte birebir çevirinin [bacakların açılması] bir parçası gibi görünmektedir. “Paçaları sıvamak” deyiminin semantik yapısına bakmak yararlı olacaktır. Bu deyim “bir işe bütün gücüyle girişmeye hazırlanmak” şeklinde tanımlayan Saraçbaşı (2010: 2/948), “Akşama misafir var, biliyorsun. Şimdiden paçaları sıvamalısın! Kolay değil, misafir bu... Ne yemek yapıyorsun?” (Oktay Rıfat, Yağmur Sıkıntısı, 271) örneğini vermiştir. Bu bilgilerden yola çıkarak “paçaları sıvamak” deyiminin olumlu bir anlama sahip olduğu açıktır. Çevirmenin muhtemelen birebir çeviriden [bacakların açılması] yola çıkarak vermeye çalıştığı kısmi eşdeğerlik [paçaların açılması] bir yanda anlam aktarımı sağlama öbür yanda erek okur tarafından anlaşılama ikileminde kalmaktadır. Benzer biçimde “paçaların sıvanması” deyimini kullanan Tekin, deyimini açımlayarak “paçalarını sıvayarak kaçacak yer aradıkları gün” karşılığını vermiştir. Verilen bu eşdeğerliğin erek

okur için daha anlaşılır bir ifade olduğu söylenebilir. Ayrıca Tekin'in vermiş olduğu “paçası tutuşmak” deyimini “sarpa sarmak” deyimiyile sıkı bir ilişki içindedir. Bu bağlamda uygun bir eşdeğerlik olduğu söylenebilir. Birçok meal tarafından verilen “işlerin güçleşmesi, işin büyümesi” şeklinde verilen eşdeğerlikler anlamsal bir aktarımı sağlamasının yanında “işlerin sarpa sarması” gibi erek okurda çarpıcı bir etki uyandırmayabilecektir.

Bulaç, Çantay ve T.D.V.’nin dipnotta verdikleri ek bilgiler [gerçeğin tüm çıplaklığıyla ortaya çıkması] “bacağın açılması” deyimisel ifadesinin gerçek anlamına yakın bir açıklaması olarak düşünülebilir. Tefsir içerikli bu eşdeğerlik, “işin sarpa sarması” deyiminin yanında ikinci bir eşdeğerlik olarak varsayılabilir. Öte yandan T.D.V.’nin doğrudan erek metinde yer verdiği “incikten açılmak” ifadesi biçimsel bir aktarım olmuştur. Baldır, ayak bileği anlamlarına gelen “incik” sözcüğü, zaten kapalı olan anlamı [bacakların açılması] daha zor tahmin edilebilir hale getirdiği söylenilebilir. Erek okur tarafından “incik kemiği” biliniyor olsa da “incikten açılmak” bağlamında erek okur için anlaşılabilir olabilecektir. T.D.V.’nin ek açıklama yoluna bu kapalılığı gidermek için gitmiş olduğu ifade edilebilir.

Esed’in “insan bedeninin bir kemik yığınından ibaret hale getirilmesi” şeklinde ve dipnotta “insanın derunî düşüncelerinin, duygularının ve motivasyonlarının açıkça teşhir edileceği zaman” şeklinde yapmış olduğu açıklama ve Yüksel’in vermiş olduğu “iç yüzlerinin açığa çıkarılması” biçimindeki eşdeğerlik, “işlerin zorlaşması, güçleşmesi” anlamının özelleştirmesi yoluyla çeviri şeklinde değerlendirilebilir. Bu tür bir aktarımın arka planında biçimsel çevirinin [bacağın açılması] çevirmenlere, “eteklerindeki taşların dökülmesi” şeklinde bir anlamı çağrıştırması sonucu ortaya çıktığı varsayılabilir. Verilen eşdeğerlik erek okur için anlaşılır bir deyimisel ifade olmasının yanında anlam alanını daralttığı şeklinde yorumlanabilir.

Yukarıdaki deyimisel ifadeye aşağıdaki şekillerde eşdeğerlik verilebilir:

“*İşlerin sarpa saracağı* gün, inkârcılar Rablerine boyun eğmeye çağrılacaklar; fakat secde edemeyeceklerdir.”

“*İşlerin zora gireceği* gün, inkârcılar Rablerine boyun eğmeye çağrılacaklar; fakat secde edemeyeceklerdir.”

"تَنَفَّسَ" [nefes almak] fiilinin daha belîğ bir anlam taşıdığı ve sabah güneşin doğması/etrafın aydınlanmasının kişiyi rahatlatmasını sembolize ettiğine değinmiş, gecenin acı, üzüntü ve keder kaynağı, sabahın ise mutluluk kaynağı, gecenin verdiği karamsarlığı dağıtan bir havası olduğunu belirtmiştir. Ek olarak et-Tarmâh'ın şu şiiri örnek olarak verilmiştir:

على أَنَّ اللَّعَيْنَيْنِ فِي الصُّبْحِ رَاحَةٌ بِطَرَحِهَا طَرَفَيْهِمَا كُلَّ مَطْرَحٍ

Bulur gözler rahat tan yerinde;

Tüm görüş alanında her detayı süzerek

Araplarca kullanılan “sabahın/tan yerinin nefes alması” deyimisel ifadesine göz atıldığında, bu deyime h. 4. ve 6. yüzyıllarda kaleme alınmış iki kitapta rastlanmıştır. Söz konusu eserlerden bu ifadenin mecazi bir anlam taşıdığı, güneşin doğmak üzere olduğu, etrafın aydınlanmaya başladığı bir zamanı simgelediği anlaşılmaktadır.

3.1.18.3. Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

“Sabahın nefes alması/soluması” deyimisel ifadesinin Türkçede tam karşılığı bulunmamaktadır. Fakat imgesel olarak düşünüldüğünde “sabahın nefes alması” benzetmesinden erek okur “etrafın ışımaya başlaması” çıkarımında bulunabilecek ve Türkçe dil yapısına aykırı bir durum teşkil etmeyecektir. Bu bağlamda doğrudan aktarılması bir problem oluşturmayacaktır. Öte yandan kısmi eşdeğerliklere bakmak faydalı olacaktır.

Kısmi eşdeğerliğe göz atıldığında, “sabah/fecir/tan/şafak, nefes almak, soluma” sözcükleriyle bağlantı kurulabilecek ve “sabahın/fecrin genişlemesini” anlamını ifade edecek “tan ağarmak/atmak/sökmek, tan yeri ağarmak, şafak sökmek” deyimlerine ulaşılmıştır. “Tan yeri ağarmak” deyimini “sabah olmaya başlamak, ufku belli belirsiz bir aydınlık kaplamak” şeklinde tanımlansa da (TDK, 1971) erek okurda görece “yer” mefhumunu canlandıracağı için genel bir sözcük olan “sabah, fecir, tan” anlam

dünyasına ters düşecektir. Bunun için değerlendirmeye alınmayacaktır. “Tan ağarmak/atmak/sökmek” deyimini “gün doğmaya başlamak” şeklinde tanımlayan TDK (1971), “Artık tan sökünceye kadar gelsin gazeller, şarkılar, feryatlar (S. Birsal)” örneğini vermiştir. “Şafak sökmek” deyimini “sabahleyin ortalık aydınlanmaya başlamak” şeklinde açıklayan TDK (1971), “Şafak sökerken evden çıkıyor, akşam karanlığında dönüyordu (R. Enis).” cümlesini örnek olarak vermiştir.

Yukarıda elde edilen bilgilerden yararlanarak “sabahın nefes alması” deyimisel ifadesine “tan ağarmak/atmak/sökmek, şafak sökmek” deyimleri eşdeğerlik olarak verilebilir.

3.1.18.4. Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Değerlendirilmesi

Tekvir: 18 ayetinin ele aldığımız meallerde karşılıkları aşağıdaki şekildedir:

- *Soluk almağa başlayan sabaha*, (Ateş)
- *Ve açılmaya başladığı zaman gündüze*. (Bilmen)
- *Ve nefes almaya başladığı zaman, sabaha*; (Bulaç)
- *Nefeslendiği dem sabaha ki*, (Çantay)
- *ve soluk almaya başlayan sabahı*: (Esed)
- *Ve soluyarak açıldığı zaman sabaha*, (Öztürk)
- *Ağarmaya başladığında sabaha andolsun ki*, (T.D.V.)
- *Nefes almaya, ağarmaya başlayan sabaha yemin ederim*. (Tekin)
- *Ve nefeslendiği dem o sabaha* (Yazır)
- *Ve nefes almağa başlayan sabaha*, (Yüksel)

Yukarıdaki meallerde kullanılan deyim çeviri stratejileri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 3.18.

	<i>Ateş</i>	<i>Bilmen</i>	<i>Bulaç</i>	<i>Çantay</i>	<i>Esed</i>	<i>Öztürk</i>	<i>T.D.V.</i>	<i>Tekin</i>	<i>Yazır</i>	<i>Yüksel</i>
Benzer anlam-benzer biçimle çeviri										
Benzer anlam-farklı biçimle çeviri							✓			
Birebir/Biçimsel çeviri										
Yarı Biçimsel Çeviri								✓		
Ödünçleme yöntemiyle çeviri	✓		✓	✓	✓	✓			✓	✓
Açıklama yöntemiyle çeviri										
Ekleme Yöntemiyle Çeviri	✓	✓	✓		✓		✓			
Özelleştirme ya da Genelleştirme Yöntemiyle Çeviri										
Deyimsel olmayan ifadeyle çeviri										
Yerleşik olmayan deyimssel ifadeyle çeviri		✓								

Yukarıdaki tabloda gözlemleneceği gibi meallerin tamamına yakını kültürler arası iletişimi sağlamayı, kaynak metne sadık kalmayı, kaynak metnin okurunda uyandırdığı etkinin bir benzerini erek okurda yaratabilmeyi düşünerek “soluyan/nefes alan sabah” benzetmesini ödünçleme yöntemiyle aktarmışlardır. Türkçenin dil yapısına uygun olan bu ifade erek okurun “güneşin doğmak üzere olduğu” anlamının çıkarılabileceği bir aktarım olduğu söylenebilir. Ayrıca Ateş, Bilmen, Bulaç, Esed ve Öztürk, verdikleri eşdeğerliklere [soluk/nefes almak] “başlama” eklemesinde bulunarak

deyimsel ifadenin zamanını netleştirme girişiminde bulunmuşlardır. “Soluk aldığında sabaha ...” ifadesiyle aradaki fark göze çarpmasa da “soluk alan sabaha ...” [daha geniş bir zaman dilimi] benzetmesiyle aradaki fark gözlemlenebilmektedir. Benzer biçimde T.D.V.’nin yapmış olduğu “başlama” eklemesi “ağarmak” fiiliyle çok işlevsel görünmediği söylenebilir.

Bilmen’in vermiş olduğu “gündüzün açılması” – farklı yörelerde kullanılsa da – “gün açılmak” deyimini kadar yaygın bir kullanıma sahip değildir. Fakat Türkçenin dil yapısına uygun olması, son dönemde kullanımlarının artması ve sözcüklerin anlam alanının genişletilmesine katkıda bulunması vs. nedenlerle uygun eşdeğerlikler olduğu söylenebilir.

Tekin’in, biçimsel [nefes almak] aktarımın yanı sıra anlamsal aktarımı [sabahın ağarması] öne çıkarması, çevirmenin hem kaynak metne sadık kalma, hem de deyimini semantik boyunun erek okurca anlaşılmasını sağlama isteğinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

T.D.V. ise erek okur için anlaşılır nitelikte olan “sabahın ağarması” şeklinde benzer anlam, farklı biçim yöntemiyle eşdeğerlik vermiştir.

Yukarıdaki deyimsel ifadeye aşağıdaki şekillerde Türkçe eşdeğerlikler verilebilir:

“Nefes almaya başlayan sabaha andolsun”

“Söken şafağa andolsun”

“Ağaran tana andolsun”

3.1.19. صَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ (Fecr: 13)

3.1.19.1. Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

Birebir çeviri üzerinde durulduğunda daha önce ayetlerden yola çıkarak ayettin azgın bir toplum olan Firavun ve halkının çok sert bir biçimde cezalandırıldığı anlaşılmaktadır. "صَبَّ" fiilinin “dökmek, boşaltmak” ve "سَوْط" sözcüğünün “kırbaç, kamçı” anlamları düşünüldüğünde deyimisel ifadenin çevirisinin “Rabbin onların üzerine azap kırbacını döktü” şeklinde olması gerekmektedir.

3.1.19.2. Eşsüremlili Yaklaşım

Arapça deyim ve atasözlerini inceleyen kitaplardan es-Se‘âlibî’nin kaleme aldığı *Sihru’l-Belağa ve Sırru’l-Berâ’a* (m. 11. (h. 4. yy.)/? : 164) adlı eser “Savaşta güçlü olma, düşmanlara saldırma ve onları yaralama” bölümünde "صَبَّ عَلَيْهِ سَوْطَ عَذَابٍ" deyimine yer vermiş, açıklamaya girmemiştir. Fakat “savaş, saldırı, yaralama” bölümünde deyim ele alınmış olması deyim “bir kişiyi haşat etmek” anlamı içerdiğini göstermektedir.

Esâsu’l-Belâğa (ez-Zemahşerî, m. 12. (h. 6.) yy./1988: 1/702) adlı eser “Azap kırbacını dökmek/vurmak” deyimini, "غَسَلَ" [yıkamak] maddesinde ele almıştır. "غَسَلَ" [kırbaçla yıkamak] deyiminin “ıslatıp dövmek, eşek sudan gelinceye kadar dövmek” anlamında kullanıldığını dile getirmiş, "صَبَّ عَلَيْهِ سَوْطَ عَذَابٍ" deyiminin de benzer anlamda kullanıldığını vurgu yapmıştır. Aynı eserin farklı yerlerinde de incelediğimiz deyim yer verilmiş; fakat açıklama yapılmadığı için incelemeye alınmamıştır.

"صَبَّ عَلَيْهِ سَوْطٌ عَذَابٍ" deyimine bakıldığında, bu deyime h. 4. ve 6. yüzyıllarda kaleme alınan iki eserde rastlanmış ve eserler bu deyimın mecaz anlam taşıdığı ve "kişiye cezasını vermek, onu mahvetmek" anlamlarına geleceğini dile getirmişlerdir.

3.1.19.3. Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

"Azap kırbacını dökmek" deyimse ifadesinin Türkçe dil varlığında tam eşdeğerliği bulunmamaktadır.

Kısmi eşdeğerlik arandığında "azap, kırbaç, kamçı, dökmek" isimleriyle irtibat kurulabilmesinin yanında "mahvetmek, en şiddetli cezayla cezalandırmak" anlamlarına gelebilecek deyimler araştırıldığında "azap vermek, acı çektirmek, eziyet vermek/çektirmek, kamçı çalmak/vurmak" deyimlerine ulaşılabacaktır. Fakat söz konusu deyimler, bu halleriyle "bir kişiyi mahvetmek" anlamından daha geniş anlamlara sahiptirler. "Azap, kırbaç vs." kurgusu olmaksızın deyimler araştırıldığında "pestilini çıkarmak, anasını ağlatmak, anasından emdiği sütü burnundan fitil fitil getirmek, tepesine binmek" deyimlerine rastlanacaktır. "Pestilini çıkarmak" ve "tepesine binmek" deyimleri erek okurda nispeten Allah'ın kişiselleştirilmesi izlenimi uyandıracacağı, incelenmeyecektir. Ayrıca "anasını ağlatmak" deyimini eklemeler yapılarak anlamsal olarak kullanılabilecek olsa da erek okurların zihinlerinde Allah'ın insanların analarını ağlatmak gibi bir misyonu olduğu yönünde belirginleşebilecektir. Bu yüzden yetersiz kalacağı için değerlendirilmeyecektir. "Anasından emdiği sütü burnundan fitil fitil getirmek" deyiminin "bir işi yaparken birine çok güçlük, eziyet çektirmek (Saraçbaşı, 2010: 1/112)" anlamı dikkate alındığında bu deyimın daha çok soyut eylemlerde kullanıldığı anlaşılabacaktır. Bu yüzden ele aldığımız deyimde somut anlamda geçen azap sözcüğünün eşdeğeri olamayacaktır.

Bu nedenle kısmi eşdeğerlik paragrafından verilen "azap vermek, acı çektirmek, eziyet vermek/çektirmek, kamçı çalmak/vurmak" deyimlere "mahvetmek" anlamını verecek eklemeler yapılarak Türkçeye uygun bir karşılık bulunmaya çalışılacaktır.

Türkçeye uygun bir eşdeğerlik bulabilmek için “azap, kamçı, dökmek” isimlerinden birinin çıkarılması gerekmektedir. Bu durumda ya “kırbaç/kamçı” sözcüğü çıkarılarak “azap ... dökmek/boca etmek” şeklinde bir eşdeğerlik elde edilecek, ya da “dökmek” fiili çıkarılarak “azap kırbacını ...” biçiminde bir eşdeğerliğe ulaşılabacaktır. “Azap kırbacı” teşbihi “dökmek” fiilinin içerdiği vurguya göre çok daha çarpıcı bir ifade şekli oluşturmaktadır. Bu yüzden kamçı ile ilgili deyimler “kamçı çalmak/vurmak/sallamak (TDK, 1971; Parlatır, 2012b: 535), kırbaç/kamçı indirmek, kamçı şaklatmak” şeklindedir. “Kırbaç/kamçı indirmek, kamçısını şaklatmak” deyimine ilgili başlıktaki [2.4.4.] deyim kaynaklarında rastlanamamıştır. Öte yandan “kamçı şaklatmak” deyimini Allah’ın kişileştirilmesi şeklinde bir anlam örgüsüne sahip gibi durmaktadır. Fakat içerisinde “kamçı” bulunan her deyimsel ifade içerisinde bir miktar “kişiselleştirme” barındıracaktır. Bu bağlamda mecazi anlamda kullanılabilmesi, erek okur tarafından anlaşılır olması ve Türkçenin dil yapısına aykırı olmaması vb. nedenlerle kullanılmasında bir sakınca bulunmamaktadır.

Yukarıdan elde edilen bilgiler ışığında “azap kırbacını dökmek” deyimine “azap kamçısını çalmak/vurmak/sallamak; azap kırbacını/kamçısını indirmek; azap kırbacını şaklatmak” şekillerinde eşdeğerlikler verilebilir.

3.1.19.4. Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Değerlendirilmesi

Fecr: 13 ayetinin ele aldığımız meallerde karşılıkları aşağıdaki şekildedir:

- Bu yüzden Rabbin *onların üzerine azap kırbacını çarptı.* (Ateş)
- Artık Rabbin de *onların üzerlerine bir azap kamçısı saldırdı.* (Bilmen)
- Bundan dolayı, Rabbin, *onların üzerine bir azap kamçısı çarpıverdi.* (Bulaç)
- İşte bu yüzden Rabbin *onları azap kırbacından geçirdi;* (Esed)
- Bundan dolayı Rabbin de *üzerlerine bir azap kamçısı yağdırıverdi.* (Çantay)
- Bu yüzden Rabbin, *üzerlerine azap kamçısını yağdırıverdi.* (Öztürk)

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere meallerin büyük bir bölümü “azap kamçısı yağdırmak/saldırmak” şeklinde birebir aktarımda bulunmuşlardır. “Kamçı yağdırmak/saldırmak” mecazi ifadeleri erek okurun zihninde eylemin süreklilik vurgusundan öte yağdırılan nesnenin “kamçı” olduğu yönünde gerçek anlamlı bir imge oluşturacaktır. “Süreklilik” vurgusu ikinci anlam gibi görünmektedir. Bilmen vermiş olduğu “kamçı saldırmak” şeklindeki eşdeğerlik de bu çerçevede değerlendirilebilir.

Ateş ve Bulaç, “kırbaç çarpmak”, Esed, “kırbaçtan geçirmek”, Yüksel ise “türlü felaketler yağdırmak” şeklinde yarı-biçimsel aktarımı tercih etmiştir. “Kırbaç çarpmak” eşdeğerliğine ilgili deyim kitaplarında 2.4.4. rastlanmamıştır. Fakat Türkçenin dil varlığına uygun bir ifade değildir. Esed’in vermiş olduğu “kılıçtan geçirmek” deyiminden esinlenerek verdiği “kırbaçtan geçirmek” eşdeğerliği her kadar Türkçede doğrudan deyim şeklinde bulunmasa da Türkçe dil yapısına uygun mecazi bir yapıdır.

Yukarıdaki deyimsel ifadeye aşağıdaki şekillerde Türkçe eşdeğerlikler verilebilir:

“Derken, Rabbin *onların üzerlerine azap kamçısını sallamıştır.*”

“Derken, Rabbin *onların üzerlerine azap kamçısını şaklatmıştır.*”

3.1.20. اشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا (Meryem: 4)

3.1.20.1. Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

Birebir çeviri yapılmak istendiğinde ayetin *قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ* "قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبَّ شَقِيًّا" (Meryem: 4) bağlamından ve bir önceki ayetten konuşan kişinin Hz. Zekeriyya olduğu, bir sonraki ayetten Rabbine bir oğul vermesi için dua ettiği anlaşılmaktadır. Ayette yer alan "اشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا" deyiminin sözcüğü sözcüğüne çevirisi, - "اشْتَعَلَ" kök maddesinin “alev almak, tutuşmak” ve "شَيْب"

sözcüğünün “beyaz saç; ihtiyarlık” anlamları göz önünde bulundurulduğunda – “kafa beyaz saçlarla tutuştu/alev aldı” şeklinde olabilir.

3.1.20.2. Eşsüremlî Yaklaşım

Arapça mesel kitaplarından el-‘Askerî’nin kaleme almış olduğu Kitâbu’s-Sinâ‘ateyn (m. 11. (h. 4.) yy./1952: 272) adlı eser ise “beyaz saçlarla/yaşlılıkla başın tutuşması” deyimini “İsti‘âre ve Mecâz” bölümünde ele almış, söz konusu deyim “yaşlılık alâmetlerinin başta çoğalıp, görünür olması” anlamı taşıdığına değinmiştir. Ateş ışığının, yaşlılık ışığına göre daha baskın karaktere sahip olmasından dolayı eser, deyimde bulunan istiareye vurgu yapmış, ateşin yaktığı yerlerin onarılamayacağı gibi başta yaşlılık belirtilerinin (beyaz saç) artması da engellenemeyeceğini belirtmiştir.

Esâsu’l-Belâğa (ez-Zemahşerî, m. 12. (h. 6.) yy./1988: 1/511) adlı eser "شَعَلَ" [yakmak, tutuşturmak] maddesinde "اشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا" deyiminin mecaz özelliği taşıdığını vurgulamış, açıklamaya girmeden Lübeyd’in bir şiirini örnek vermiştir:

إِنْ تَرَى رَأْسِي أَمْسَى وَاضِحًا سُلِّطَ الشَّيْبُ عَلَيْهِ فَاشْتَعَلَ

Görsen, akşam oldu başım açık

Dadandı yaşlılık, yedi bitirdi başımı

Mesel kitaplarında “Beyaz saçın/yaşlılığın başı tutuşturması/yemesi” deyimine, h. 4. ve 6. yüzyıllarda yazılan iki kitapta ulaşılmış, söz konusu kitaplar deyim “yaşlılık sonucu saçın beyazlaşması” anlamına geldiğini vurgulamıştır.

3.1.20.3. Deyimin Erek Dil (Türkçe) Açısından Değerlendirilmesi

“Beyaz saçın başı tutuşturması” deyiminin Türkçe dil varlığında tam bir eşdeğerliği yoktur.

Kısmi eşdeğerliğe başvurulduğunda, “saç, baş, tutuşma” sözcükleriyle ilintilendirilebilecek ve “saçın beyazlaması” anlamına gelebilecek “saç ağarmak, saçına ak düşmek, saçına kar yağmak” deyimlerine ulaşılabilecektir. Bunlardan “saçına ak düşmek” ve “saçına kar yağmak” deyimleri “saçın ağarmaya/aklaşmaya başlaması (Saraçbaşı, 2010: 2/995; TDK, 1971)” anlamlarına geldiği için “saçın tamamen beyaz olması” anlamı taşımamaktadır. Bu yüzden incelemeye alınmayacaktır. “Saçı ağarmak” deyimini “yaşlanarak saçı aklaşmak” şeklinde tanımlayan Saraçbaşı (2010: 2/994), “Saçları, kaşları, bıyıkları, sakalları baştan başa ağarmıştı (Ruşen Eşref Ünaydın, Diyorlar ki “Halit Ziya Uşaklıgil”, 43)” örneğini vermiştir.

Bu bağlamda ele aldığımız deyim “saçı ağarmak” şeklinde bir eşdeğerlik verilebilir.

3.1.20.4. Deyimin Meallerdeki Çevirilerinin Değerlendirilmesi

Meryem: 4 ayetinin ele aldığımız meallerde karşılıkları aşağıdaki şekildedir:

- Rabbim, demişti, ben, bende kemik gevşedi; *baş, ihtiyarlık aleviyle tutuştu.* (Ateş)
- Demişti ki: Yarabbi! Muhakkak benim kemiklerim zayıflaştı, *başımın tüyü de tutuştu* (Bilmen)
- Demişti ki: “Rabbim, şüphesiz benim kemiklerim gevşedi ve *baş, yaşlılık aleviyle tutuştu ...*” (Bulaç)
- Demişti ki: “Ey Rabbim, hakikat ben... Benim kemiğim yıprandı. *Başımın saçı tutuştu**. (*Saçlarım ağardı, ihtiyarladım (Beyzavi)) (Çantay)

Ekleme Yöntemiyle Çeviri							✓	✓		
Özelleştirme ya da Genelleştirme yöntemiyle çeviri										
Deyimsel olmayan ifadeyle çeviri										
Yerleşik olmayan deyimsel ifadeyle çeviri										

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere Ateş, Bilmen, Bulaç ve Öztürk “ihtiyarlık (yaşlılık) aleviyle/başının tüyü tutuşmak, başı beyaz alevle tutuşmak” biçimlerinde Türkçede yaygın olmayan fakat erek okur için anlaşılabilin birebir aktarımda bulunmuşlardır. Birebir aktarımın arka planında çevirmenlerin kaynak deyimde sadık kalma arzularının ve kültürel aktarım sağlama isteklerinin olduğu düşünülebilir. Biçim aktarımı yapan meallerden Öztürk’ün vermiş olduğu eşdeğerlikte “beyaz” sözcüğünü tercih etmesi, erek okurun zihninde “saçların beyazlaması” anlamını daha çabuk canlandığı söylenebilir.

Verdikleri birebir karşılıkları “saçları ağarmak, ihtiyarlamak” şeklinde açıklayan Çantay ve Bilmen yarı-biçim aktarımı gerçekleştirmiştir. Benzer biçimde “başın ağarması” şeklinde anlam odaklı verdiği eşdeğerliğe, kaynak deyim odaklı “tutuşmak” fiilini ekleyerek yarı-biçim aktarımından bulunmuştur. Anlamı ön plana çıkararak erek okur için görünür olmayı amaçlayan bu aktarımlar, yukarıda bahsedilen nedenlerle kaynak metne sadakatin bir yansıması olarak algılanabilir.

Esed, T.D.V. ve Tekin Türkçede yaygın şekilde kullanılan “saçı ağarmak” biçiminde benzer anlam, benzer biçim yoluyla aktarımda bulunmuşlardır. T.D.V. ve Tekin’in kaynak deyimde “saçı başı [ağarmak]” ikilemesiyle metnin dinamizmini ve okunurluğunu artıran eklemede bulunmuşlardır.

Yukarıdaki deyimsel ifadeye aşağıdaki şekillerde eşdeğerlik verilebilir:

“Rabbim! Kemiklerim zayıfladı. *Saçım başım da ağardı ...*”

“Rabbim! Kemiklerim zayıfladı. *Saçlarım da ağardı ...*”

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bir metnin diğer bir dile yapı ve anlam olarak birebir eşdeğerliğini vermek neredeyse imkânsızdır. Özellikle, erek okurda aynı etkiyi uyandırabilmenin zorluğu çeviribilim uzmanlarınca kabul edilen bir durumdur. Genellikle bu kavramsallaştırmalar günümüzdeki bir metnin diğer bir metne aktarılması konusunda yapılıyorsa, asırlar öncesine dayalı, sözlü edebiyat ürünü niteliği taşıyan üst düzeyde edebî bir metin olan Kur'an'ı, asırlar sonrasındaki bir dile yazılı olarak aktarmak çok da kolay olmasa gerekir. Bu nedenle Kur'an çevirileri asırlar boyu hep tartışmaların ve eleştirilerin odağında yer almıştır. Deyimlerin dillerin özel kültürel alanları olduğu göz önünde bulundurulursa Kur'an'daki deyimlere eşdeğerlik bulunması basit bir iş değildir. Öte yandan Kur'an'ın çevrilmemesi gibi bir durum düşünülemez. Çünkü Kur'an'ın kendisi, anlaşılmasının önemine dikkat çekmiştir (Sâd: 29).

Eşsüremlili yaklaşım uygulanarak incelemeye alınan Arapça atasözleri ve deyim kitaplarından yararlanarak daha objektif bir sonuç elde etme varsayımıyla girilen bu çalışmada, söz konusu atasözleri ve deyim kitaplarının farklı yüzyıllarda – genellikle 3, 4 ve 6. yüzyıllar – kaleme alınmalarına rağmen Kur'an'da yer bulan bir deyime getirdikleri açıklamanın Kur'an hakkındaki anlambilimsel tartışmalara rağmen büyük oranda aynı yönde olması dikkat çekicidir.

Meallerle ilgili sonuçlar irdelenmeden önce meallerin hangi kategoride kaç adet eşdeğerlik verdiğini gösteren tablo aşağıdaki şekildedir: (Yüzdelik veriler çeviri sürecini tam olarak etkilemeyen ekleme yöntemi göz önünde bulundurulmadan verilmiştir.)

Tablo 3.21.

Seçilen Meallerin Şekil 2.1-2.20'de Kullandıkları Stratejilerin Dağılımı

	Ateş	Bilme	Bulaç	Çanta	Ese	Öztür	T.D. V.	Teki	Yazı	Yükse	<u>Topla</u> <u>m (%)</u>
Benzer anlam-benzer biçimle çeviri	1	1	1	1		1	1	1	1	1	9 (4,1)
Benzer anlam-farklı biçimle çeviri	3	3	2	1	5	2	8	7	1	7	39 (17,8)
Birebir/Biçimsel çeviri	11	14	12	13	4	15	7	5	8	5	94

											(43,1)
Yarı Biçimsel Çeviri	6	1	5	4	6	1	4	7	8	3	45 (20,6)
Ödünçleme yöntemiyle çeviri	2	1	2	2	2	2	1	1	2	2	17 (7,7)
Açıklama yöntemiyle çeviri											
Ekleme Yöntemiyle Çeviri	11	6	5	9	9	3	4	8	3	1	59
Özelleştirme ya da Genelleştirme Yöntemiyle Çeviri					3			1		2	6 (2,7)
Deyimsel olmayan ifadeyle çeviri				1			1			1	3 (1,3)
Yerleşik olmayan deyimssel ifadeyle çeviri		1			1	1			1	1	5 (2,2)
<u>Toplam</u>											<u>277</u> <u>(218)</u>

Bu bölümde yapılan meal analizlerinden ve yukarıdaki tablodan yola çıkarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Meallerin – bazı yöntemlerde yoğunluk olsa da – çevirilerde izledikleri yöntemler konusunda bir tutarlılık sergilememeleri, çeviride birçok farklı yöntemle başvurma anlayışının ötesinde, baskın meallerin uyguladıkları yöntemlerin izlenmesi şeklinde yorumlanabilir. Bu durum her ne kadar tüm mealler için söylenemeyecek olsa da genel izlenimin bu yönde olduğu düşünülebilir. [Doğrudan örnek: 14. deyim]
- Çevirmenlerin en fazla biçim aktarımını [%43,1] tercih ettikleri görülmektedir. Bu tür çeviriler, erek okur tarafından anlaşılır olması, Türkçenin dil yapısına aykırı olmaması gibi nedenlerle kimi zaman tolere edilebilse de, çoğu zaman anlaşılmaz ve metnin dinamizmini olumsuz yönde etkileyen çeviriler olduklarını söylemek mümkündür. Bu tür yaklaşım çevirmenlerin kaynak

metne sadakat anlayışının ve anlamı aktarırken hata yapma düşüncesinin bir yansıması şeklinde yorumlanabilir.

- Ayrıca – bir üst maddede ifade edilen nedenlerle – biçimsel aktarımdan kopamayan, aynı zamanda anlam aktarımının gerekliliğini düşünen çevirmenlerin vermiş oldukları yarı-biçimsel [%20,6] eşdeğerlikler biçimsel aktarım kadar olmasa da yüzdelik dilim içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Yarı-biçimsel ve doğrudan anlamı öne çıkaran “benzer anlam, benzer/farklı biçim” aktarım oranlarının [%42,5] kaynak dili hedef alan biçimsel aktarımın oranına [43,1] erişmeleri dikkati çeken bir başka durumdur.
- Öte yandan doğrudan erek dili hedef alan “benzer anlam, benzer biçim [%4,1]; benzer anlam farklı biçim [%17,8]” yöntemlerinin biçim ve yarı-biçim aktarımlarına göre azlığı göze çarpmaktadır. Birinci yöntemle [benzer anlam, benzer biçim] diller arasında, kültürel farklılıklar, dillerin yapısal farklılıkları vs. nedenlerle, aktarımın sağlanması zordur, fakat ikinci yöntemle [benzer anlam, farklı biçim] aktarımda bulunma konusunda çevirmen erek dilde daha fazla imkâna sahiptir. Tüm bunlara rağmen bu yöntemlerin her deyimde uygulanamayacağı açıktır, fakat meallerin verdikleri eşdeğerliklerde erek dilin [Türkçe] tüm imkânlarını kullandıklarını ifade etmek pek mümkün görünmemektedir.
- “Ekleme” yönteminin çoğu zaman “birebir aktarımlarda” kullanılması kaynak dile sadık kalmak isteyen çevirmenlerin, bütünüyle anlamı dışlamadıkları, erek okur için görünür olmayı istemeleri çerçevesinde değerlendirilebilir.
- “Özelleştirme” ya da “genelleştirme” yoluyla yapılan çeviriler en küçük [% 2,7] yüzdelik dilime sahip çeviri yöntemlerinden birini oluşturmaktadır. Anlamı öne çıkarmasıyla, erek okur için daha çarpıcı ve görünür olmasıyla öne çıkan bu aktarımlar “aşırı genelleme” ya da “özelleştirme” durumlarında geniş bir çağrışım alanı yaratabilme tehlikesiyle karşı karşıyadır.
- Yerleşik olmayan deyimssel ifadeyle [% 2,2] ve deyimssel olmayan ifadeyle çeviriler [% 1,3] en küçük yüzdelik dilimi oluşturmaktadır. Genellikle anlam aktarımı yapmayı amaçlayan bu yöntemler, erek dile uygun olmaması ve işlevsel kullanıma sahip olmaması yönünde eleştiri almaktadır.

Yapılan bu çalışmanın ardından, Kur'an çevirmenlerine yol gösterecek bilgiler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Genelde Kur'an çevirisi, özelde ise Kur'an'daki deyim çevirilerinin tümünü tek bir araştırmacının eksiksiz bir şekilde yapması zor gözükmektedir. Çünkü yapılacak çalışma – hem Kur'an'ın genel çevirisi, hem içerisindeki deyimlerin çevirisi – dilbilimsel, çeviribilimsel, sosyolojik boyutu olan bir çalışmadır. Bu bağlamda, böyle bir çalışma ancak Arap filologları, yorumbilimciler (tefsir), hadis bilimcileri, fıkıh bilimciler, çeviribilim uzmanları ve türkologlardan oluşan bir ekip tarafından gerçekleştirilebilir.
- Kaynak dil odaklı çeviri stratejileri, ancak erek dilin tüm imkânlarının kullanılarak hedef dil odaklı stratejilerin işlevselliğini yitirmesi durumunda tercih edilebilir.
- Kaynak dil odaklı stratejilerin tercihi durumunda Kur'an'da bulunan deyimlere dini, fikhî, anlamsal açıdan yapılacak eklemelerin, ana metinde aktarılamayacak derecede uzun olmadığı müddetçe – akıcılık, okunabilirlik, dinamizm korunarak erek metin potasında eritilerek verilmesi iyi bir tercih olabilir. Doğrudan metinde verilecek eklemeler, bu bilgilere erek okur için kolay ulaşılabilirlik sağlayacağı gibi okurların zihninde daha anlaşılabilir bir metin yaratacaktır.

Öte yandan, herhangi bir konuya ilişkin atasözleri ve deyimler araştırıldığında konu dizinine göre oluşturulmuş kapsamlı bir eser bulunmamaktadır. Farklı temalı deyimler ulaşmak bir problem durumu oluşturmaktadır. Bu konuda yapılacak bir çalışma bu alandaki önemli bir boşluğu dolduracağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Abisamra, S. Nada. (2002). *Teaching Idioms*. Education 345: Second Language Acquisition. American University of Beirut. <http://abisamra02.tripod.com/idioms> adlı web sitesinden 15.08.2012 tarihinde alınmıştır.
- Adrenalin Hormonu (2012). *Spitall (Tıbbi Veritabanı ve Arama Motoru)* <http://www.spitall.com/adrenalin-hormonu/> sitesinden 11.10.1012 tarihinde alınmıştır.
- Akdemir, S. (1989). *Cumhuriyet dönemi Kur'an tercümeleri*. Ankara: Akid Yayınları.
- Aksan, D. (2002). *Anadilimizin söz denizinde*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2003). *Her yönüyle dil* (Cilt 3). Ankara: TDK.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1998). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*. (1.cilt). *Atasözleri sözlüğü*. s.38-52, İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Aksoy, Ömer Asım (1993). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü (2 cilt)*, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Aydar, H. (2012). *Kur'an'ın tercümesi*. www.kuranimiz.com adresinden 25 Mart 2012 tarihinde alınmıştır.
- Azimov, İ. (2012). *Kur'an'daki deyimler, kırgızca karşılıkları ve arapça öğretiminde kullanımı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Baker, M. (1992). *In other words: A coursebook on translation*. Usa and Canada: Routledge
- Baker, M. (yay. haz.). (1998). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* Routledge: London, New York.
- Baydan, E. B. (2011). Çeviride modern Olan, *Ç.N. Çeviri Edebiyatı Dergisi*, 14, 139-140

- Bilgin, A (2007). *Kur'an'daki deyimler ve Zemahşeri'nin Keşşaf'ı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bolelli, N. (2001). *Belağat (Arap edebiyatı)*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Cerrahoğlu, İ. (2009). *Tefsir tarihi*, sy:1-29; ez-Zerkânî, Menâhil, 2/121vd.
- Cevdet Paşa, A. (1927). *Mukaddime* (Türkçeli Kur'an-ı Kerim içerisinde), İstanbul.
- Clarke, M. A. (2011). *The translation of sacred texts. The translator in history*, Pourtmouth University.
- Cündioğlu, D. (2011). *Kur'an çevirilerinin dünyası*. İstanbul: Kapı Yayınları
- Cündioğlu, D. (2011). *Sözlü kültür'den yazılı kültüre anlamın tarihi*. İstanbul: Kapı Yay.
- Cündioğlu, D. (2011b). *Kur'an çevirilerinin dünyası*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Çotuksöken, Y. (1988). *Deyimlerimiz*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Delisle, J. (2001). *Çeviri yöntemleri için söylem çözümlemesi*. (çev. J. Umran Derkunt). İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Demirayak, K., ve Çögenli, M. (2000). *Arap edebiyatında kaynaklar*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Demirezen, M. (1991). *Çeviride kayıplar sorunu*. Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Seminerinde
- Dersaadet (1904); *Ahter-i Kebîr*, Matbaa-i Amire.
- Doğru, E. (2004). *Modern Arapça'daki deyimlerin dilbilimsel açıdan incelenmesi ve yabancı dil öğretimindeki yeri*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Düzdağ, M. E. (2011). *Mehmet Âkif Mısır hayatı ve Kur'an meali*. İstanbul: Şûle Yayınları.

Eker, S. (2006). *Kutadgu Bilig’de Türkçe İslami terimlerin kaynakları üzerine*. Bilig (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi), Kazakistan.

el-‘Askerî, E. H. (1952). *Kitâbu’s-sinâ’ateyn*, (yay. haz. Ali Muhammed el-Becâvî ve Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim). Beyrut: Dâru İhyâi Kutub’il-‘Arabiyye, (Eserin orijinalinin m. 10. (h. 4. yy.) yüzyılın son çeyreğinde yayımlandığı tahmin edilmektedir.)

el-‘Askerî, E. H. (1988). *Kitâbu cemherati’l-emsâl*, (yay. haz. Dr. Ahmet Abdu’s Selam ve Ebu Hâcir Zağlûl). Beyrut: Dar’ul-Kutub’il-‘İlmiyye. (Eserin orijinalinin m. 10. (h. 4. yy.) yüzyılın son çeyreğinde yayımlandığı tahmin edilmektedir.)

el-Meydânî, E. (1955). *Mecma’u’l-emsâl*. (yay. haz. Muhammed Abdu’l-Hamîd). Dr. Ahmet Abdu’s-Selam ve Ebu Hâcir Zağlûl). Beyrut: Matba’atu’s-Sunne’l Muhammediyye. (Eserin orijinalinin m. 12. (h. 6.) yüzyılın başlarında yayımlandığı tahmin edilmektedir.)

Erdoğan, C. (2008). *Spor Terimleri sözlüğü*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Eruz, F. S. (2003). *Çeviriden çeviribilime*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

es-Se‘âlibî, E. M. (2006). *Sihru’l-belağa ve Sırru’l-berâ’a*, (yay. haz. Abdu’s- Selâm el-Hûfî). Beyrut: Dâru’l-Kutub el-‘İlmiyye. (Eserin orijinalinin m. 11. (h. 4.) yüzyılın ilk çeyreğinde yayımlandığı tahmin edilmektedir.)

ez-Zemahşerî, E. K. (1962). *el-Mustaksâ fî emsâli’l-‘Arab*. (yay. haz. Muhammed Abdu’l-Mu‘îd Han). Matbaa-i Meclis-i Dâirati’l-Ma‘ârif. (Eserin orijinalinin m. 12. (h. 6.) yüzyılın ilk çeyreğinde yayımlandığı tahmin edilmektedir.)

ez-Zemahşerî, E. K. (1998). *Esâsu’l-belâğa*, (yay. haz. Muhammed Bâsil ‘Uyun es-Sûd). Beyrut: Dâru’l-Kutub el-‘İlmiyye. (Eserin orijinalinin m. 12. (h. 6.) yüzyılın ilk çeyreğinde yayımlandığı tahmin edilmektedir.)

Farb, P. (1974). *Word Play*. New York: knopt.

Geçgel, R. (2006). *Doğu ve Batı’da kutsal kitap çevirileri* (İncil, Tevrat, Kur’an çevirilerinde izlenen yöntemler), Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- Glucksberg, S. (1993). *Idiom meanings and allusional content. idioms: processing, structure, and interpretation.* (ed. Cristina Cacciari, Patrizia Tabossi). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates: 3-26.
- Goethe, J. W. (1958); *West-östlicher divan*, München: Wilhelm Goldmann Verlag,.
- Göktürk, A. (1989). *Sözün ötesi*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Göktürk, A. (1994). *Çeviri dillerin dili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Grabert/Mulot/Nürnberg (1981). *Geschichte der deutschen literatür*. Münih: Bayerrischer, Schulbuchverlag
- Güneş, S. (2009). Yabancı dil öğretiminde deyim öğretimi: yöntemler, teknikler ve uygulamalar, *İstanbul Üniversitesi Dergisi*, 2 (2), 59-78
- Gürbüz, F. (2004). *Tercüme problemleri ve mealler*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Güttinger, F., (1963). *Zielsprache. theorie und technik des übersetzens*, Zürich: Manesse Verlag,
- Hacımüftüoğlu, H. (2006). *Türkçe Kur'an tercümelerinde metot sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hamidullah, M. (1965). *Kur'an-ı Kerim tarihi ve Türkçe tefsirler bibliyografyası*. İstanbul
- Hengirmen, M. (2007b). *Deyimler sözlüğü*, Ankara: Engin Yayınevi.
- Hickey, T. (1999). *Faithful translation of sacred texts*. http://www.kheper.net/topics/religion/faithful_translation.htm adresinden 02.02.2012 tarihinde alınmıştır.
- Hieronymus. (395). "Brief an Pammachius". *Das problem des übersetzens*. (yay.haz Hans Joachim Störig, 1973). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Hilmi, İ. (1926). *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe tercümesi: İhvan-ı dinime*, ("Türkçe Kur'an-ı Kerim Tercümesi" içerisinde), İstanbul.

- Husâmeddîn, K. Z. (1985). *et-Ta'bîrul-ıstılâhi, dirâsatun fî tesilil-mustalahi ve mevhûmahî ve mecâlâtihid-dileliyye ve enmâtuhut-terkîbiyye* (1.Baskı b.). Kahire: Mektebetul-Encilul-Misriyye.
- Hüseyini, S. T. (1926). *Terceme-i şerife: Türkçe Kur'an-ı Kerim*. İstanbul.
- İbn Abbas, A. (ya da Fariruzubadi) (1992). *Tenviru'l-mikbas min tefsîri ibn Abbas*, Beyrut: Dâru'l-Kutub el-'İlmiyye.
- İbn Fâris, E. A. (1997). *es-Sâhibî fî fikhî'l-luğa*, (yay. haz. Ahmet Hasan Besc.) Beyrut: Dâru'l-Kutub el-'İlmiyye. (Eserin orijinalinin m. 10. (h. 4. yy.) yüzyılın son çeyreğinde yayımlandığı tahmin edilmektedir.)
- İbn Kuteybe, E. M. (1996). *Edebu'l-kâtib*. (yay. haz. Muhammed ed-Dâlî). Beyrut: Muessesetu'r-Risâle. (Eserin orijinalinin m. 9. (h. 3.) yüzyılda yayımlandığı tahmin edilmektedir.)
- İbn Seleme, M. (1974). *el-Fâhir*. (yay. haz. Abdu'l-'Alîm et-Tahâvî ve Muhammed Ali el-Buhâr). el-Hey'etu'l-Misriyye el-'Âmme li'l-Kitâb. (Eserin orijinalinin m. 8. (h. 3. yy.) yüzyılın son çeyreğinde yayımlandığı tahmin edilmektedir.)
- İnan, A. (1991). *Makâleler ve incelemeler*. (c. II), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Karadağ, A. B. (Haziran, 2006). “*Farklı” dünya görüşleri, “farklı” yorumlar, “farklı” çeviriler... ve kuran çevirileri*. Varlık Dergisi. Web: <http://ceviribilim.com/?p=225> adresinden 12 Ekim 2011 tarihinde alınmıştır.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları
- Khaleel, M. (2005). *Assessing English translations of the Qur'an*, Spring, Middle East Quarterly. <http://www.meforum.org/717/assessing-english-translations-of-the-quran> adresinden 03. 02. 2012 tarihinde alınmıştır.
- Kızıltan, R. (2001). *Tarihte Çeviri*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,
- Koller, W. (1979); *Einführung in die übersetzungswissenschaft (Çeviribilime Giriş)*, Heidelberg.
- Köksal, D. (1995). *Çeviri kuramları*, Ankara.

- Köprülü, M. F. (2004). *Türk edebiyatı tarihi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Krupnov, N. V. (1976). *V Tvorçeskey laboratorii pirevodçika*. Maskva: İzdatelstvo «Mejdunarodniye Atnoşeniya».
- Kunin, A. (1984). *English-Russian Phraseological dictionary*. Moskova: Russky Yazyk.
- Kurultay, A. T. (1989). *Çeviri dersinde yapılaşma, uygulama sorunları, yöntem önerileri*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Leech, G.N.; Short, M.H. (1981). *Style in Fiction*. London: Longman.
- Levorato, M. C. (1993). *The Acquisition of idioms and the development of figurative competence. idioms: processing, structure, and interpretation*. (ed. Cristina Cacciari, Patrizia Tabossi.) New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates: 101-128.
- Liontas, I. J. (1999). *Developing a pragmatic methodology of idiomaticity: the comprehension and interpretation of sl vivid phrasal idioms during reading*. Doktora tezi. The University of Arizona, ABD.
- Long, L. (2005). *Translation and religion: Holy untranslatable?* Clevedon: Multilingual Matters
- Luther, M. (1973). *Sendbrief vom dolmetschen. das problem des übersetzens*. (yay. haz. Hans Joachim Störig), Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.
- Manguel, A. (2001). *Okumanın tarihi*. (Çev. Füsün Elioglu). İstanbul: YKY.
- Mäntylä, K. (2004). *Idioms and language users: The effect of the characteristics of idioms on their recognition and interpretation by native and non-native speakers of English*. Doktora Tezi. University of Jyväskylä.
- McDonald, W. (2012); *Kutsal kitap yorumu*.
<http://www.hristiyanforum.com/forum/kutsal-kitap-cevirileri-f127/kutsal-kitap-ceviri-t2245.html> adresinden 10.02.2012 tarihinde alınmıştır.
- Meriç, C. (1996). *Umrandan Uygarlığa*. İstanbul: İletişim Yay.

- Milli Eğitim Bakanlığı (1995). *Örnekleriyle Türkçe sözlük* (4 cilt). Ankara: MEB.
- Minini, G. (1986). *L'Uso della metafora nell'educazione linguistica*. Rassegna Italiana di Linguistica Applicata. Anno XVIII. s.2. Roma: Bulzoni Editore. 23 40.
- Mustapha, H. (2001). *Encyclopedia of Translation Studies* (ed. Mona Baker), Routledge, (1. Baskı: 1998), 200-203, Londra.
- Newmark, P. (1982). *Approaches to translation*. Oxford: Pergamon Press Ltd.
- Nida, E. A. (1964). *Towards a science of translating*, Leiden: E. J. Brill.
- Nord, C. (2003). *Function and loyalty in Bible translation*. In María Calzada Pérez (ed) *Apropos of Ideology: Translation Studies on Ideology – Ideologies in Translation Studies*. Manchester: St Jerome Publishing.
- Oruçev, A. (1976). *Azerbaycança-Rusça frazelokiya lugeti*. Baku: Elm Naşriyatı.
- Parlatır, İ. (2012a). *Atasözleri*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Parlatır, İ. (2012b). *Deyimler*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Popoviç, A. (1970). “*The concept “shift expression” in translation analysis” the nature of translation*. (yay. haz. James Holmes) Mouton. The Hague
- Püsküllüoğlu, A. (2006). *Türkçe deyimler sözlüğü*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Robinson, D. (1996). *Translation & taboo*. DeKalb, Illinois: Northern Illinois University Press.
- Saraçbaşı, M. E. (2010). *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü I-II*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Savory, T. (1994). *Tercüme sanatı*, İstanbul: MEB Yayınları,.
- Seele, A. (1995). *Römische übersetzer nôte freiheiten absichten: verfahren des literarischen übersetzens in der griechisch – Römischen Antike*. Darmstadt.
- Sırrı Paşa, G. (1307); *Sırr-ı Furkân*, İstanbul: Vilâyet Matbaası.

- Sinan, A. T. (2008). Deyim kavramı üzerine notlar, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (2), s. 92.
- Straight, S. (1981); *Knowledge, purpose, and intuition: Three Dimensions in the evaluation of transiation*, Translation Spectrurrj: Essays in Theory and Practice. Albany: State University of New York Press.
- Suçin, M. H. (2007). *Öteki dilde var olmak*. İstanbul: Multilingual.
- Şeyhülislam K. M. (1336); *Safvetü'l-Beyan Fi tefsiri'l-Kur'an*. İstanbul: Matbaa-i Âmire,.
- Topaloğlu, A. (1978). *Muhammed Bin Hamza*. II cilt. (XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'an Tercümesi). İstanbul: KB Yay.
- Toury, G. (1980). *In Search of a theory of translation*. Tel Aviv. Porter Institute tor Poetics and Semiotics.— (1985). "A Rationale for Descriptive Transiation" The Manipulation of Literature. Edt. Teo Hermans. London: Croom Helm.
- Tunalı, G. (2006). *Çevirmen kimlikleri:tarihsel, dizgeci ve eleştirel bir yaklaşım*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Turrini, G., Claudia A., Maria L. S., Giampiero Z. (1995). *Capire l'antifona: Dizionario dei modi di dire con esempi d'autore*. Bologna: Zanichelli.
- Türk Dil Kurumu (1963); *Derleme sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1971). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*, Ankara: TDK <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/>
- Türk Dil Kurumu (2011). *Güncel Türkçe sözlük*, Ankara: TDK http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&view=gts
- Türk Dil Kurumu. (1963). *Tarama sözlüğü*. Ankara: TDK. <http://www.tdkterim.gov.tr/tarama/>
- Türkkaya, Ataöv (1989); *Bilimsel araştırma el kitabı*. (2. Basım). Savaş Yayınları.

- Tyndale, W. (1997). *From an answer to sir thomas more's dialogue*. Western Translation Theory from Herodotus to Nietzsche. (yay. haz. Douglas Robinson,). St. Jerome Publishing: Manchester. (Orijinal kitabın yayım tarihi, 1531)
- Uslu, M. (2007). *Çeviri ve hermeneutik (yorumbilgisi)*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Uysal, H. (1997). *Arapça-İngilizce-Türkçe deyimler sözlüğü*. Konya: Uysal Kitapevi.
- Üşenmez, E. (2008). *Türkçe ilk Kuran tercümesi ve tercümedeki -mak/-mek eki hakkında*, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi (14 - Nisan).
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Vermeer, H. J. (1994). *"Translation today: old and new problems."* *Translation studies :an interdiscipline* (ed.Snell-Hornby, Mary, Franz Pöchhacker and Klaus Kaindl)
- Vermeer, H. J. (1994). *Translation today: Old and new problems*. Translation Studies: An Interdiscipline. (yay. haz. Fransz Pöchakker & Klaus Kaindl) Amsterdam: John Benjamins
- W. v. G. (1958). *West-östlicher divan*. Goldmanns Gelbe Taschenbücher, (Goldmann Sarı Cep Kitapları) Bd. 487, München: Wilhelm Goldmann Verlag,
- Wilss, G. (1982). *The science of translation: problems and methods*. Berlin: Narr Verlag Tübingen.
- Wilss, W. (1988); *Kognition und übersetzen. Zu theorie und praxis der menschlichen und maschinellen übersetzung*. Tübingen
- Yazıcı, M. (2010). *Çeviribilimin temel kavram ve kuramları*. İstanbul: Multilingual.
- Zimmerman, B. C. (1997). *Historical trends in second language vocabulary instruction. second language vocabulary acquisition*. (ed. James Coady, Thomas Huckin.) Cambridge University Pres: 5-19.

EKLER

EK-1

Said, C. (1924). *Kur'ân-ı Kerîm tercemesi*

Doğrul, Ö. R. (1934). *Tanrı buyruğu*

Yazır, E. M. H. (1935). *Hak dîni Kur'ân dili*

Mardin, Ö. F. (1950). *Kur'ân-ı Kerîm tefsirli ve fihristli*

Çantay, H. B. (1952). *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*

Gölpınarlı, A. (1955). *Kur'ân-ı Kerîm'in anlamı*

Sertoğlu, H. M. (1955). *İslâm'ın mukaddes kitabı Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe tercüme ve tefsîri*

Baltacıoğlu, İ. H. (1957). *Kur'ân meâli*

Nebioğlu, O. (1957). *Türkçe Kur'ân-ı Kerîm*

Atay, H. ve Kutluay, Y. (1961). *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe anlamı*, Diyânet İşleri Başkanlığı

Atalay, B. (1962). *Kur'ân-ı Kerîm*

Irmak, S. (1962). *Kutsal Kur'ân Türkçe meâli*

Okutan, A. (1967). *Kur'ân-ı Kerîm'in konularına göre ayrılmış Türkçe anlamı*

Yavuz, A. F. (1967). *Kur'ân-ı Kerîm ve meâli âlîsi*

Tüzüner, A. Â. (1970); *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe meâli*

Ateş, S. (1975). *Kur'ân-ı Kerîm meâli*

Kazıcı, Z. ve Taylan, N. (1977). *Kur'ân-ı Kerîm meâli*

Aydın, A. (1979). *Kur'ân-ı Kerîm ve meâl-i celîlesi*

Sağman, A. R. (1980). *Lafzen ve meâlen Kur'ân-ı Kerîm'in tercemesi*

- Özek, A. ve Karaman, H. (1982). *Kur'ân-ı Kerîm meâli*
- Bulaç, A. (1983). *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe anlamı*
- Sütmen, A. A. (1984). *Kur'ân-ı Kerîm'in meâlen manzum açıklaması*
- Baytan, E. (1987). *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe meâl-i âlisi*
- Taşkın, H. (1989). *Kur'ân bize ne diyor?.* Madve Yayınları
- D.İ.B (Diyânet İşleri Başkanlığı) (1990). *Diyânet işleri meâli*, Diyânet İşleri Başkanlığı
- T.D.V. (Diyânet Vakfı) (1993). *Kur'ân-ı Kerîm meâli*. Diyânet Vakfı
- Ağırakca, A. ve Eryarsoy, B. (1995), *Kur'ân meâli*. Burç Yayınları
- Yıldırım, S. (1998). *Suat Yıldırım meâli*. Define Yayınları
- Yüksel, E. (2000). *Mesaj: Kur'an çevirisi*
- Ali M. [2], İmam İskender (2000); *Kelime kelime Kur'ân meâli*, Mihr Yayınları
- Türkmen, S. (2006); *İniş sırasına göre Kur'an; akıl ve bilim ışığında Türkçe çeviri*. Sadık Türkmen Yayınları